

Met vallen en opstaan

Een casestudy naar de ontwikkeling van de EU-Rusland relatie sinds de grootschalige uitbreiding van de EU in 2004 tot de zomer van 2010

Eindscriptie Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief

Naam: P.M. van den Berg

Studentnummer: 0428574

Begeleider en eerste beoordelaar: Dr. M.L.L. Segers

Tweede beoordelaar: Prof. Dr. D.A. Hellema

Onderwijsinstelling: Universiteit Utrecht

Faculteit: Geesteswetenschappen

Datum: 10-05-2011

“The modern democratic world wanted to believe that the end of the Cold War did not just end one strategic and ideological conflict but all strategic and ideological conflict. People and their leaders longed for “a world transformed”. But that was just a mirage.”

– Robert Kagan, 2008

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1. EU perspectief: het probleem van normatieve macht.....	6
1.2. Russisch perspectief: het probleem van totalitaire macht.....	9
1.3. Schaarse positieve geluiden.....	10
1.4. De complexe rol van energievoorziening.....	11
1.5. Probleemstelling en casusselectie.....	13
1.6. Operationalisering.....	15
1.7. Overzicht van de inhoud	18
2. Voorgeschiedenis	19
2.1. De postbipolaire wereld	19
2.2. Het tijdperk Poetin.....	21
2.3. Intensivering van de samenwerking	23
2.4. Een stroef begin	24
2.5. Tot slot.....	26
3. Energiecrisis in de Oekraïne, 2006.....	28
3.1. Historisch overzicht.....	28
3.2. Economische versus politieke belangen.....	30
3.3. Het autonome handelen van lidstaten	33
3.4. Conclusie	36
4. Conflict in Georgië, 2008	40
4.1. Historisch overzicht.....	40
4.2. Verrassende toenaderingen.....	42
4.3. Andermaal energieproblematiek	44
4.4. Conclusie	46
5. Het Oostelijk Partnerschap, 2009.....	48
5.1. Historisch overzicht.....	48
5.2. Oplaaierende oude discussies	50
5.3. Periode van rust.....	51
5.4. Conclusie	53
6. Conclusie	55
7. Appendix	59
8. Literatuurlijst.....	77

1. Inleiding

In het voorjaar van 2004 maakte de Europese Unie haar grootste uitbreiding door sinds de oprichting in 1992 en zelfs sinds het begin van het Europese integratieproces. Tien landen voegde zich bij de Unie¹ waarmee het totaal aantal lidstaten op 25 uitkwam. Als gevolg van de uitbreiding steeg ook het inwoneraantal met honderd miljoen.² Van de toetredende landen maakten er acht deel uit van het voormalige Oostblok. Deze beweging oostwaarts liet Rusland, een belangrijke partner van de EU vanwege haar geografische ligging en energievoorraden, bepaald niet onberoerd. Binnen het Kremlin heerste grote verdeeldheid ten aanzien van de gevolgen van de uitbreiding. Naast negativisme waarin vrees voor een inbreuk op de Russische invloedssfeer doorklonk waren ook stemmen te horen die wezen op een potentiële toenadering tot de EU. De Unie zelf was duidelijk laatstgenoemde mening toegedaan. Dit bleek onder andere uit een verklaring die zij afgaf in Brussel op 27 april 2004, waarin een groot optimisme werd geventileerd:

*The European Union and the Russian Federation acknowledge the opportunities to further strengthen their strategic partnership offered by the enlargement of the EU. We reaffirm our commitment in this regard to establish the four common spaces agreed at the St Petersburg Summit in May 2003. The interdependence of the EU and Russia, stemming from our proximity and increasing political, economic and cultural ties, will reach new levels with the enlargement of the EU.*³

Inmiddels zijn bijna zeven jaar gepasseerd. De Europese Unie heeft haar totale ledenaantal uitgebreid naar 27 en meer landen staan in de wachtlijst. Met enkele Oost-Europese landen die vooralsnog niet in aanmerking komen voor lidmaatschap is de EU partnerschappen aangegaan. Dit gebeurde in 2004 middels het Europees Nabuurschapsbeleid en deze betrekkingen werden in 2009 verder geconcretiseerd middels het Oostelijk Partnerschap.

De uitbreiding van 2004 vormt een ijkpunt binnen de betrekkingen tussen de EU en Rusland. Beide partijen zijn sindsdien dikwijls nader tot elkaar gekomen maar ook vaak bij elkaar vandaan gedreven. Binnen de academische literatuur die sinds de uitbreiding is verschenen ten aanzien van de relatie heerste aanvankelijk positivisme, hetgeen aansloot op de houding die de

¹ Cyprus, de Tsjechische Republiek, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, de Slowaakse Republiek en Slovenië

² Europa, de geschiedenis van de EU, '2004', http://europa.eu/abc/history/2000_today/2004/index_nl.htm, geraadpleegd op 01/07/2010.

³ Joint Statement on EU Enlargement and EU-Russia Relations door de Europese Commissie. Door de Europese Commissie (Brussel 2004).

EU zich aan de vooravond van de uitbreiding had aangemeten.⁴ Zo wezen verschillende auteurs er indertijd op dat de uitbreiding het strategisch partnerschap een positieve impuls moest kunnen geven (Lynch 2004, Antonenko 2005). Deze visie betoogde dat de EU haar belangrijkste buurland moest aansporen hervormingen door te voeren zodat er op economisch-, politiek-, sociaal- en veiligheidsniveau convergentie tussen de EU en Rusland zou worden gecreëerd.⁵

Brussel *en* Moskou leken het er over eens te zijn dat de sleutel voor een stabiel partnerschap moest worden gezocht in modernisering van Rusland. Probleem was echter dat de Unie graag zag dat die modernisering zou worden ingezet door een gedecentraliseerde, sociale en democratische overheid naar EU-model. In Rusland lag de macht echter bij een sterk gecentraliseerde regering waarbinnen autoritaire bureaucratie een grote rol speelde en de overheid, vanuit EU perspectief, vaak ongeoorloofd intervenieerde in het bedrijfsleven. Een spoedige verandering van dit systeem lag niet in de lijn der verwachting.⁶ Mede op basis van de spanning tussen deze twee onverenigbare systemen komt econoom John Hughes tot de conclusie dat de uitbreiding op het eerste gezicht niet de definitieve brug tussen oost en west heeft kunnen slaan waar op was gehoopt.⁷ Verschillende auteurs delen deze mening maar over de oorzaken van het falen bestaat geen algehele consensus. Wel is er een lijn te ontdekken in de benoeming en analyses van de problemen die zich hebben voorgedaan.

Direct na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie wezen de EU-lidstaten – in het kader van het streven naar vrede en stabiliteit over het gehele continent – al op het belang van het democratiseren en verwestern van een verzwakt en kwetsbaar Rusland.⁸ Dat het land naar de wensen van de EU sindsdien niet voldoende ontwikkeling heeft doorgemaakt wordt vaak geweten aan de veranderende positie van Rusland in de wereld. Het land is met name sinds het aantreden van Poetin machtiger geworden dan de EU had kunnen voorzien en neemt instructies vanuit de Unie niet zomaar voor waar aan. Stijgende energieprijzen worden veelal als oorzaak aangevoerd voor de groeiende Russische macht in het afgelopen decennium (ECFR 2007, Gower 2008). Maar ondanks het feit dat de invloed van Rusland op buitenlandpolitiek terrein is gegroeid en ook de welvaart in algemene zin is toegenomen blijft de sociaaleconomische situatie voor veel Russen zorgelijk. Volgens Hughes zorgt deze onzekerheid in Rusland voor grote problemen binnen de EU-Rusland relatie, meer nog dan het gebrek aan uniform optreden van de EU waar

⁴ Ibidem.

⁵ Oksana Antonenko en Kathryn Pinnick, 'the enlarged EU and Russia: from converging interests to common agenda' in: Idem, Russia and the European Union (New York: Routledge 2005) 2.

⁶ Ibidem, 3.

⁷ James Hughes, 'EU relations with Russia: partnership or asymmetric interdependency?' in: Casarini ed., The EU's foreign policy in an evolving international system: the road to convergence (Londen: Palgrave 2006) 8-9.

⁸ Mark Leonard en Nicu Popescu, 'A power audit of EU-Russia relations', ECFR 02 (2007) 1.

auteurs in specialistische artikelen (Romanova 2008, De Haas, 2008) maar ook in verschillende standaardwerken (Howorth, 2007, Lucas 2008, Kagan 2008) op wijzen.⁹ Vooral in recente literatuur wordt overwegend gewezen op de moeizame ontwikkeling die de relatie de afgelopen jaren heeft doorgemaakt. Over de factoren die daar debet aan zijn heerst wel enige onenigheid. Auteurs die de schuld van de stroeve relatie bij Rusland leggen (Kagan 2008, Lucas 2008) staan tegenover auteurs die het falende beleid van de EU (Prozorov 2007, Romanova 2008, de Haas 2008, Schmidt-Feldmann 2008, Haukkala 2010) benadrukken.

1.1. EU perspectief: het probleem van normatieve macht

De EU is een duidelijke promotor van een postsoeverein stelsel. Deze opvatting is gestoeld op het idee dat de belangen van de EU als geheel zwaarder wegen dan die van de onafhankelijke lidstaten. Jolyon Howorth wijst in zijn boek 'Security and Defence Policy in the European Union' op Europees falen in het streven naar dit stelsel, vooral op het gebied van buitenland- en veiligheidbeleid. De EU is volgens Howorth tot 2007 – het jaar van publicatie van zijn boek – niet in staat gebleken een gezamenlijke Europese cultuur te ontwikkelen die tot uniform buitenlandpolitiek optreden heeft geleid. De Unie is te zeer onderhevig geweest aan invloeden van machtige lidstaten.¹⁰ Dat gebrek aan uniformiteit wordt ook in later verschenen literatuur als belangrijk obstakel voor een stabiele EU-Rusland relatie aangewezen (Schmidt-Feldmann 2008, AIV 2008, Kömen 2009).

In tegenstelling tot voornoemde opvattingen van de EU heeft Rusland juist altijd veel waarde gehecht aan de bescherming van de eigen autonomie en soevereiniteit. Dit om ervoor te zorgen dat het land eens weer de belangrijke rol in de wereld kan spelen zoals zij deed vóór de val van de muur.¹¹ Volgens de Finse politicoloog Hiski Haukkala zal, als de groei van de Russische macht zich doorzet, dit moderne denken en haar bescherming van soevereiniteit het zelfs winnen van het postmodernisme, waarin het supranationalisme wordt benadrukt, waar de EU naar streeft – niet alleen binnen haar eigen grenzen maar ook middels samenwerkingsverbanden als het nabuurschapbeleid en het Oostelijk Partnerschap.¹² Om de vinger op de zere plek te leggen moet de EU volgens diverse auteurs vooral in de spiegel kijken. Zij constateren dat de Unie er sinds de val van de muur te veel op uit is geweest Rusland te hervormen naar Europees model zonder dat

⁹ Hughes, 'EU relations with Russia', 12-13.

¹⁰ Jolyon Howorth, Security and defence policy in the European Union (Basingstoke: Palgrave Macmillian 2007) 248-249.

¹¹ Thomas Gomart, 'EU-Russia relations: towards a way out of depression', Center for Strategic & International Studies (2008) 5.

¹² Hiski Haukkala, The EU-Russia strategic partnership: The limits of post-sovereignty in international matters (New York: Routledge 2010) 170, 178-181.

zij zelf openstond voor invloeden van buitenaf.¹³ Deze opvatting wordt met name geuit in een groot deel van de literatuur die de afgelopen drie jaar is verschenen (Sakwa 2008, AIV 2008, Gower 2008, Romanova 2008, de Haas 2008, Schimdt-Feldmann 2008, Romaniuk 2009). Dat de EU heeft nagelaten zich ontvankelijk op te stellen heeft er volgens politiek analist Janina Kömen en experts van het *EU-Russia Centre* toe geleid dat de toestand van de relatie in de loop van 2007 daalde tot een historisch dieptepunt.¹⁴

Het voornoemde optreden van de EU wordt doorgaans omschreven als het uitoefenen van ‘normatieve macht’, ofwel het non-materieel en ideologisch beïnvloeden van niet-lidstaten. De kern van de problemen tussen de EU en Rusland ligt volgens veel auteurs in de onverenigbaarheid van deze normatieve benadering van de relatie door de EU en de (neo-)realistische, Russische benadering. De discussie is vergelijkbaar met het debat omtrent de begrippen soevereiniteit en postsoevereiniteit. Rusland gebruikt de relatie met de EU vooral om te komen tot modernisering zonder dat zij daarbij een postmoderne staat naar Europees model wenst te worden.¹⁵ Een aanpak die in de toekomst daarom wellicht tot meer succes zal kunnen leiden werd in 2008 verwoord door de Eurocommissaris voor Externe Betrekkingen en Nabuurschapsbeleid Benita Ferrero-Waldtner tijdens een speech in Salzburg: “we should be sure to talk to Russia as it is, rather than with Russia as we would like it to be.”¹⁶

In een tegenreactie stelt Anke Schmidt-Feldmann zichzelf de vraag of de EU de interdependentie tussen de machten moet willen vergroten wanneer Rusland niet bereid blijkt veranderingen door te voeren. Volgens haar vertegenwoordigt die vraag precies het dilemma dat de lidstaten verdeelt met betrekking tot het gemeenschappelijk beleid ten aanzien van Rusland. Lidstaten die interdependentie sterk toejuichen, omdat dit uiteindelijk zal leiden tot de gewenste transformatie van Rusland, zijn sterk gekant tegen lidstaten die van mening zijn dat Russische acceptatie van de waarden van de EU een voorwaarde moet zijn voor intensivering van de betrekkingen. Volgens deze laatste groep verloochenen bepaalde lidstaten (waaronder Italië, Duitsland, Italië en Frankrijk) het belang van erkenning van de rechtstaat en mensenrechten uit angst hun economische relatie met Rusland te riskeren. Meer trans-Atlantisch georiënteerde lidstaten als Zweden, Denemarken, het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Nederland zijn minder

¹³ Ibidem, 169.

¹⁴ Paris Conference Report on EU Russia Relations georganiseerd door het EU-Russia Centre (November 2007).

¹⁵ Scott N. Romaniuk, ‘Rethinking EU-Russian relations: ‘modern’ cooperation or ‘post-modern’ partnership?’, Central European Journal of International and Security Studies 3 (2009) 80-82.

¹⁶ Benita Ferrero-Waldtner, European Commissioner for External Relations and European Neighbourhood Policy, Speech/08/175, The European Union and Russia – future prospects, Salzburg Global Seminar – Russia: the 2020 Perspective, gehouden op, 6 April 2008 Salzburg.

afhankelijk van Russische energieleveranties en zien daarom meer heil in een normatieve benadering.¹⁷

Om deze verdeling tussen lidstaten te duiden maakt Schmidt-Feldmann onderscheid tussen eersterangs- en tweederangs zorgen. Deze onderverdeling zien we ook terug in het werk van Hyde Pryce (2006). Eersterangs zorgen behelzen cruciale kwesties als economische vooruitgang en energieleveranties. Tweederangs zorgen betreffen vooral ethische kwesties als de normatieve waarden van de EU zoals respect voor de rechtstaat, vrijheid en democratie. Veel EU-lidstaten hebben doorgaans de neiging tweederangs zorgen op te offeren wanneer eersterangs zorgen in het gedrang komen.¹⁸ Timmins (2006) voegt daaraan toe dat EU-lidstaten op supranationaal niveau wel bereid zijn tweederangs zorgen te ventileren, zolang zij hun bilaterale zaken met Rusland, in het bijzonder energiebetrekkingen, maar op orde hebben.¹⁹

Uit dit onderscheid vloeien twee potentiële manieren van aanpak voort. Volgens sommige auteurs moet de EU misstanden in Rusland, zoals schending van mensenrechten, blijven veroordelen maar tegelijkertijd de beleidsdialoog in stand houden (Malmström 2005²⁰, Leonard en Popescu 2008²¹). Alternatief is het opleggen van sancties aan Rusland wanneer het land zich niet committeert aan Europese normatieve opvattingen, zoals een stroming *new cold warriors* betoogt waar onder andere voormalig president van Litouwen Valdas Adamkus (2008) deel van uitmaakt.²² Deze aanpak vindt vooral veel weerklank bij voormalig Oostbloklanden. Echter, volgens Tatiana Romanova van *Instituut Clingendael* kan de EU zich een te dwingende houding niet veroorloven. Want hoewel Rusland, zo betoogt zij, niet uit is op een hernieuwde Koude Oorlog zal het land een dergelijk conflict ook zeker niet uit de weg gaan. Door die suggestie te wekken boezemt Rusland de EU angst in en frustreert het land al jaren de normatieve agenda van de Unie.²³

¹⁷ Anke Schmidt Feldmann, 'All for one? EU member states and the Union's common policy towards the Russian Federation', *Journal of Contemporary European Studies* 2 (2008) 179.

¹⁸ Adrien Hyde-Price, 'Normative' power Europe: a realist critique', *Journal of European Public Policy* 13 (2006), 218.

¹⁹ Graham Timmins, 'Bilateral relations in the Russia–EU Relationship: the British view', in: H. Smith ed. *Two-levels of Cooperation: Russia, the EU, Great Britain and Finland* 49–65.

²⁰ Cecilia Malmström, *Report on EU–Russia relations door European Parliament Committee on Foreign Affairs* (Brussel 2004).

²¹ Mark Leonard en Nicu Popescu, 'A five-point strategy for EU–Russia relations', *Europe's world* 8 (2008) 20–23.

²² Valdas Adamkus, President van Litouwen, speech voor de London School of Economics and Political Science: Completing Europe: Integration with Neighbours and Engagement with Russia, gehouden op 14 February 2008.

²³ Tatiana Romanova, 'Normative power Europe: a Russian view', in: A. Gerrits ed. *Clingendael European Paper, Normative power Europe in a changing world: a discussion* (Den Haag 2009) 59.

1.2. Russisch perspectief: het probleem van totalitaire macht

Naast voornoemde opvattingen dat de EU zich de afgelopen jaren in haar beleid ten aanzien van Rusland enigszins naïef heeft opgesteld zijn ook geluiden te horen dat de EU, haar goodwill ten spijt, gewoonweg geen stabiele relatie met Rusland zal kunnen onderhouden omdat het totalitaire Rusland niet te rijmen valt met de democratische Unie. Een belangrijk pleitbezorger van deze visie is econoom Edward Lucas. In zijn boek *The New Cold War* stelt Lucas dat Rusland, bijna twintig jaar na het vallen van de muur, weer is vervallen in haar oude Soviet-gedrag.²⁴ De EU gelooft onterecht dat Rusland een ‘normaal’ land is. Economische vooruitgang in de jaren 2000-2010 heeft namelijk niet tot de verwachte liberalisering geleid. Integendeel, volgens Lucas wordt de bevolking onderdrukt en wordt internationale wetgeving geslecht.²⁵

Historicus Robert Kagan deelt deze pessimistische benadering. Hij stelt dat de integrationistische politiek van Yeltsin en diens minister van buitenlandse zaken Kozyrev in de jaren negentig plaats heeft gemaakt voor een hernieuwde centralisatie van de macht in de handen van Vladimir Poetin, zelfs nu nog na zijn ‘degradatie’ tot premier. Kagan omschrijft deze ontwikkeling als een terugkeer naar het oude tsaristische systeem.²⁶ De aanzet tot liberalisering in de jaren negentig is volgens hem door Poetin en zijn metgezellen geblokkeerd en vervolgens teruggedraaid. Hetzelfde geldt voor de Russische buitenlandse politiek. Het land doet weer verwoede pogingen de Centraal- en Oost-Europese landen te handhaven binnen haar invloedssfeer en ze is bereid een geopolitieke strijd met de EU aan te gaan. De Unie heeft echter niet de mentaliteit noch de economische en politieke middelen om met Rusland te wedijveren, aldus Kagan. Het Kremlin kan zich een dergelijke houding wel veroorloven omdat Rusland in veel opzichten – economisch, militair en diplomatiek – weer een wereldmacht is geworden waarbij het zich een anti-Westerse houding heeft aangemeten. Dit beeld wordt onder andere beaamd door Marcel de Haas van *Instituut Clingendael*.²⁷ Tussen 1998 en 2006 groeide de Russische economie met vijftig procent. En omdat de EU sterk afhankelijk is van Russische energievoorziening – nog meer dan van het Midden-Oosten – kan Rusland de koers bepalen binnen de relatie.²⁸

Lucas en Kagan zijn het erover eens dat de relatie de afgelopen zes jaar is verslechterd. Echter, dit gebeurde volgens hen buiten de schuld van de EU om. De Unie moet niet de illusie koesteren dat zij de relatie met Rusland kan verbeteren zonder haar eigen idealen te

²⁴ Edward Lucas, *The New Cold War: Putin's Russia and the threat to the West* (New York: Palgrave Macmillan 2008) 214.

²⁵ Ibidem, 6-10.

²⁶ Robert Kagan, ‘The end of the end of history’, *The New Republic* 7 (2008) 40-47.

²⁷ Marcel de Haas, ‘Russian security policy and cooperation with the West’, *Real Instituto Elcano* (2010) 1-2.

²⁸ Robert Kagan, *The return of history and the end of dreams* (Londen: Atlantic Books 2008) 12-24.

verkwanselen. Ook de aanstelling van Dmitri Medvedev tot president van Rusland heeft de relatie niet de stimulans gegeven waarop was gehoopt (de Haas 2010, Moshes 2009). Volgens Arkady Moshes van het *Finnish Institute of International Affairs* blijkt dat onder andere uit het feit dat Rusland de relatie met de EU in haar *Foreign Policy Concept* uit 2008 niet meer “of key importance” omschreef maar dat zij de EU had ‘gedegradeerd’ tot “one of the main trade-economic and foreign policy partners”.²⁹

1.3. Schaarse positieve geluiden

De *Adviesraad Internationale Vraagstukken* (AIV) beaamt dat het grootste probleem vooral ligt in de onverenigbaarheid van de postmoderne Europese Unie en het naar vergane glorie en status strevende Rusland. Toch benadrukt de Raad ook dat beiden in de periode 2004-2010 in bepaalde opzichten – vooral in de afstemming van beider buitenlandpolitieke agenda’s – nader tot elkaar zijn gekomen. Zo heeft Rusland zich in de ogen van de EU altijd zeer assertief opgesteld om een oplossing te vinden voor het Israëliësch/Palestijns conflict en heeft zij zich de afgelopen jaren loyaal getoond in de strijd tegen het internationaal terrorisme. Bovendien heeft het land, vooral op aandringen van de EU, in 2004 het *Kyoto-protocol* ondertekend. Omdat Rusland dankzij institutionalisering meer verweven is geraakt met de EU en het Westen in het algemeen is de AIV, anders dan bijvoorbeeld Kagan en Lucas, van mening dat het risico zeer gering is dat Rusland ooit weer zal terugvallen in het stramien van een totalitaire eenheidsstaat.³⁰ Van een op de loer liggende hernieuwde Koude Oorlog is ook volgens andere auteurs dan ook geen sprake (van Camp 2006, Gower 2008).³¹

De opvattingen van de AIV maken deel uit van een stroming die, hoewel ondervertegenwoordigd, positieve ontwikkelingen of potentiële mogelijkheden voor de toekomst signaleert (Sakwa 2007, Facon 2008, de Haas 2008, Gower 2008). Opvallend zijn de meningen van Richard Sakwa en Jackie Gower die indruisen tegen de stelling van Lucas dat Rusland geen ‘normaal’ land is. Sakwa stelt, in tegenstelling tot eerder genoemde auteurs, dat Rusland onder Poetin juist definitief een brug naar het westen heeft geslagen. Dit impliceert volgens hem niet dat Rusland is ingekapseld in het Europese systeem maar wel dat er een op gelijkheid gebaseerd

²⁹ Arkady Moshes, ‘EU-Russia relations: unfortunate continuity’, *European issues* 129 (2009) 1.

³⁰ *Rapport van de Adviesraad Internationale Vraagstukken, de samenwerking tussen de EU en Rusland: een zaak van wederzijds belang*. Department van Buitenlandse zaken (Den Haag 2008) 12-13.

³¹ Jackie Gower, ‘European Union–Russia relations at the end of the Putin presidency’, *Journal of Contemporary European Studies* 2 (2008) 163.

strategisch partnerschap tot stand is gekomen.³² Ook wordt door Sakwa en Gower gewezen op de concrete invulling van de samenwerking middels de *Common Spaces* als reden voor optimisme (een precieze omschrijving van dit strategische samenwerkingsverband tussen de EU en Rusland volgt later in dit stuk). Helaas ontbreekt het binnen de *Common Spaces* volgens hen aan een duidelijk einddoel maar het initiatief biedt beide partijen wel de mogelijkheid op een constructievere manier dan voorheen samen te werken.³³ Isabelle Facon, van het *Foundation pour la Recherche Strategique* wijst op de economische en sociale malaise in Rusland, zoals stijgende inflatie en een demografische terugval, als mogelijke stimulans voor een betere samenwerking. Deze problemen zorgen volgens haar namelijk voor Russische terughoudendheid op het gebied van buitenlands beleid en mogelijke ontvankelijkheid voor Europese initiatieven.³⁴

1.4. De complexe rol van energievoorziening

In het leeuwendeel van de literatuur wordt een onmiskenbare link gelegd tussen de toestand van de relatie en de Russische energieleveranties aan EU-lidstaten. Rusland – in het bezit van de grootste aardgasvoorraad ter wereld – groeide met name in de beginjaren 2000 uit tot een belangrijk gasleverancier voor West-Europa. Ook voorziet Rusland de EU in 16 procent van haar totale vraag naar olie.³⁵ Dit heeft geleid tot een extensie van de Russische machtspositie ten aanzien van het Westen, de EU in het bijzonder. Waar Rusland eind jaren negentig nog gebukt ging onder een torenhoge schuldenlast bij het Westen zijn de rollen sindsdien in bepaalde opzichten omgedraaid. In 2003 rees de prijs van olie exorbitant waarna de prijzen snel en stabiel zijn gegroeid. Deze stijging viel samen met de hierboven beschreven veranderende benadering van de EU ten aanzien van Rusland waarbij de Unie de Russische opvattingen over vrijheid en democratie aan een kritische evaluatie begon te onderwerpen.³⁶ Een combinatie van deze factoren heeft sindsdien regelmatig tot spanning geleid. Waar de energiebetrekkingen tussen Rusland en de EU aan het begin van het Poetin-tijdperk nog werden omschreven als een “factor of cooperation” zijn ze volgens Thomas Gomart van het *Centre for Strategic and International Studies* (CSIS) sinds 2004 steeds meer verworpen tot een “factor of tension”.³⁷

³² Richard Sakwa, ‘Vladimir Putin and russian foreign policy towards the West’, in: J. Gower en G. Timmins ed., *Russia and Europe in the twenty-first century: an uneasy alliance* (London: Anthem Press 2005) 19-20.

³³ Jackie Gower, ‘The EU’s policy on Russia: rhetoric or reality?’, in: J. Gower en G. Timmins ed., *Russia and Europe in the twenty-first century: an uneasy alliance* (London: Anthem Press 2005) 127-128.

³⁴ Isabelle Facon, ‘The West and post-Putin Russia: does Russia “leave the West”?’, *Note de la FRS* 10 (2008) 9-11.

³⁵ Richard Sakwa, *Russia: Putin’s Choice* (Londen: Routledge 2004) 211.

³⁶ Fyodor Lukyanov, ‘EU-Russia: the partnership that went astray’, *Europe-Asia Studies* 60 (2008) 1109.

³⁷ Gomart, ‘EU-Russia Relations’, 10.

Verschillende auteurs delen de mening dat energieleverantie tot op heden de belangrijkste bindende maar ook de belangrijkste spanningsfactor is geweest (ECFR 2007, Romanova 2008, Lukyanov 2008, CSIS 2008, Hadfield 2008). De Russische toevoer naar de EU heeft sinds de uitbreiding, vooral sinds de energiecrisis in 2006 welke later in dit stuk nog uitvoerig aan de orde zal komen, een proces van politisering doorgemaakt. Aan dit proces lag een drietal oorzaken ten grondslag: ten eerste ontstond er een grotere mondiale vraag naar energieleveranties, ten tweede werd de Europese gasmarkt geliberaliseerd en tenslotte vond in veel energieproducerende landen, waaronder Rusland, een renationalisering van de energiesector plaats.³⁸ Dit heeft ertoe geleid dat de energiemarkt is verworpen tot een onoverzichtelijke mix van strategische factoren waarin economische en politieke belangen elkaar overlappen.³⁹ Deze ontwikkeling wordt vanuit Kremlin gestimuleerd doordat grote Russische bedrijven worden aangespoord om binnen EU-lidstaten de Russische politieke zaak te verdedigen.⁴⁰ Zodoende hebben de gestegen olie- en gasprijzen Rusland volgens het CSIS zo machtig gemaakt dat het land steeds minder noodzaak voelt zich bij het Westen te voegen.

De opvattingen van verschillende auteurs ten aanzien van energieleveranties herinneren aan de eerder benoemde onderverdeling in eersterangs en tweederangs zorgen (Tönjes en Perlot 2006, Romanova 2008, Kömen 2009). Veel lidstaten blijken zich minder druk te maken om het respect voor de rechtstaat en de mensenrechten wanneer energieleveranties in het gedrang komen. Ter verduidelijking, om minder afhankelijk te worden van Russische energieleveranties richtte de EU haar pijlen de afgelopen jaren – onder het mom van een vergelding voor de slechte humanitaire situatie in Rusland – meer op landen in Centraal Azië wier handhaving van mensenrechten en democratie nog minder te boek staat dan die van Rusland. De eerder genoemde Tatiana Romanova concludeert daarom dat de EU hypocriet omspringt met haar normatieve agenda.⁴¹ Met name het machtige Duitsland is er geregeld van beschuldigd zich te veel inschikkelijk op te stellen om gasleveranties vanuit Rusland veilig te stellen.⁴²

Veel auteurs beamen de constatering dat de belangen van individuele lidstaten nogal eens indruisen tegen de belangen van EU als geheel wanneer het gaat om energieleveranties. Energiecontracten worden vooral bilateraal gesloten tussen EU-lidstaten en Rusland, veelal tot woede van vooral voormalig Oostbloklanden. Veel van deze landen voelden zich de afgelopen jaren verraden doordat hun bondgenoten naar eigen zeggen te veel de banden aanhaalden met

³⁸ Ibidem.

³⁹ Leonard en Popescu, 'A power audit', 1.

⁴⁰ Ibidem, 15.

⁴¹ Romanova, 'Normative power Europe', 60.

⁴² Janina Kömen, 'EU Russia relations: where are we now?', *Europower* (2009) 5-7.

eeuwige vijand Rusland en niet handelden in het belang van de Unie.⁴³ Het *Nord Stream project*, de aanleg van een directe pijpleiding van Rusland naar Duitsland, werd door Polen zelfs betiteld als een hernieuwd ‘Molotov-von Ribbentrop-pact’.⁴⁴ Vaak ook proberen lidstaten die het voorzitterschap van de EU in handen hebben bilaterale energieproblematiek met Rusland op de supranationale agenda te plaatsen.⁴⁵

1.5. Probleemstelling en casusselectie

Samenvattend kan het positieve gevoel dat zich in de aanloop naar de uitbreiding in 2004 van de EU meester had gemaakt ook worden teruggevonden in het werk van verschillende auteurs. Veel van hen constateren echter ook dat dit gevoel in de daaropvolgende jaren plaats heeft moeten maken voor spanningen tussen Rusland en de Unie en lidstaten onderling. Er heerst verdeeldheid over de vraag of de verstandhouding door een aanpassing van het beleid kan worden verbeterd of dat de EU en Rusland dermate van elkaar verschillen dat de twee, vooral op politiek vlak, gewoonweg niet te rijmen vallen. Mocht een verbetering überhaupt mogelijk zijn dan is volgens veel auteurs een herziening van het energiebeleid noodzakelijk. Over de gehele linie genomen is aldus een overwegend negatieve perceptie waar te nemen van de ontwikkeling die de relatie in de jaren 2004-2010 heeft doorgemaakt. Oorzaken worden door sommige auteurs gezocht in de naïviteit en het incoherente handelen van de EU maar door anderen in het totalitaire karakter van het Russische regime. Niettemin zijn ook enkele hoopvolle geluiden te horen waardoor een precieze duiding van de ontwikkeling nogal wat ruimte open laat voor discussie.

Sinds de uitbreiding hebben zich op verschillende terreinen conflictsituaties voorgedaan die de relatie tussen Rusland en de EU al dan niet onder druk hebben gezet. Hierbij kan worden gedacht aan de ‘Oranjerevolutie’ in de Oekraïne in 2004, verschillende energiecrises en de Russische inval in Georgië en de daaropvolgende erkenning van de onafhankelijkheid van de Georgische deelrepublieken Zuid-Ossetië en Abchazië. Ook zijn de visies van Brussel en Moskou ten aanzien van andere conflicthaarden als Moldavië, Nagorno-Karabakh en vooral Kosovo vaak onverenigbaar gebleken. Maar omdat de afgelopen jaren ook duidelijk toenaderingen tussen de twee partijen hebben plaatsgevonden, bijvoorbeeld in de vorm van gesloten verdragen en gedeelde opvattingen ten aanzien van bepaalde buitenlandpolitieke- en veiligheidsthema’s, is onduidelijk of en in hoeverre voornoemde spanningen nu concreet hebben gezorgd voor een verslechtering van de relatie.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Leonard en Popescu, ‘A power audit’, 4.

⁴⁵ Schmidt Feldmann, ‘All for one?’, 173.

Ook rest de vraag wat toenaderingen waard zijn geweest als in de literatuur door de bank genomen wordt geconcludeerd dat de relatie sinds de uitbreiding in 2004 verder onder spanning is komen te staan. Het *Partnership and Cooperation Agreement* bijvoorbeeld, een strategisch samenwerkingsverband tussen de EU en Rusland, werd in 1997 geratificeerd en liep af in 2007 waarop het direct met een jaar werd verlengd. Dit besluit impliceert in ieder geval dat door beide partijen voldoende potentie werd gezien om in te stemmen met een verlenging. Ook het voorstel tot de *Common Spaces*, dat de samenwerking die was vastgelegd in de PCA verder concretiseerde, werd pas in 2005 geratificeerd, een jaar na de uitbreiding. Ook zijn energie- en handelsbetrekkingen altijd intensief in stand gehouden, zelfs in perioden van politieke spanningen.

Omdat in de literatuur een eenduidige visie op de ontwikkeling van de EU Rusland relatie sinds 2004 ontbreekt zal deze kwestie in dit stuk worden behandeld. Aan de hand van drie casussen zullen alle momenten, zowel positief als negatief, waarop Rusland en de EU in de periode mei 2004 tot de zomer van 2010 buiten de voortschrijdende betrekkingen met elkaar in contact zijn gekomen (op diplomatiek niveau, in politiek en economisch opzicht) met naam en toenaam worden beschreven. Het tegen elkaar afzetten van alle positieve en negatieve contacten en een daaropvolgende analyse zullen uiteindelijk resulteren in een formulering van een antwoord op de volgende hoofdvraag:

In hoeverre is er sprake van een verslechtering van de EU-Rusland betrekkingen sinds de uitbreiding van de EU in 2004?

Drie invloedrijke gebeurtenissen die de EU-Rusland relatie in de periode 2004-2010 al dan niet negatief hebben beïnvloed vormen het fundament van dit stuk. Van elke gebeurtenis zal de nasleep worden geanalyseerd om te bepalen welke concrete invloed de gebeurtenis heeft gehad op de betrekkingen tussen Brussel en Moskou. Om alle momenten te kunnen achterhalen waarop de EU en Rusland in die jaren met elkaar in contact zijn gekomen is vooral gebruik gemaakt van het digitale archief van de *Volkscrant*, aangevuld met vermeldingen van contacten tussen de EU en Rusland in andere media en wetenschappelijke literatuur. Om een zo compleet en relevant mogelijk overzicht te creëren zijn drie gebeurtenissen geselecteerd die vrij evenredig verdeeld over de periode 2004-2010 hebben plaatsgevonden. Hierbij is zo veel mogelijk geprobeerd casussen te selecteren van verschillende aard – zowel politiek als economisch – die enige significantie hebben. Significant in deze betekent dat elk van de gebeurtenissen is ingezet door één der beide partijen waarop een directe reactie van de andere partij volgde. Ook hebben de drie

casussen Rusland en de Unie als geheel tegenover elkaar geplaatst. Uit een bestudering van de periode 2004-2010 blijkt dat de volgende gebeurtenissen voldoen aan voornoemde criteria:

1. De energiecrisis in de Oekraïne in januari 2006.
2. De Georgische oorlog in augustus 2008.
3. Het in het leven roepen van het Oostelijk Partnerschap in mei 2009.

In de eerste twee casussen is daadwerkelijk sprake van een conflict. De eerste casus betreft een economisch conflict vanwege teruglopende energieleveranties vanuit Rusland aan de EU en in de tweede casus wordt een militair conflict met politieke implicaties behandeld. In beide gevallen heeft de gebeurtenis niet geleid tot een directe confrontatie tussen Rusland en de EU maar heeft over en weer wel scherpe reacties uitgelokt. De derde en laatste casus behelst het vanuit Russisch oogpunt omstreden samenwerkingsverband tussen de EU en enkele Oost-Europese landen wat door veel Russische beleidsmakers werd gezien als een inbreuk op de Russische invloedssfeer. Er zal worden bepaald of de drie gebeurtenissen de tendens waarin de relatie zich bevond hebben bevestigd, versterkt of juist verbroken. Tevens zal, indien mogelijk, worden bepaald gedurende welke tijdspanne de gevolgen van de gebeurtenissen hebben doorgeklonken in de toestand van de relatie.

1.6. Operationalisering

Dimensies

In het overzicht van toenaderingen tussen de EU en Rusland zullen verschillende dimensies worden opgenomen. Zo zullen alle formele en informele vormen van samenwerking worden benoemd. Hierbij moet worden gedacht aan alle officieel gesloten verdragen maar ook aan mondelinge toezeggingen en symbolische toenaderingen. Vaak hebben formele vormen van samenwerking een directere positieve invloed op de betrekkingen dan informele. Toch kunnen informele toenaderingen ook van invloed zijn op de gemoedstoestand van beide partijen en de perceptie van de relatie onder derden. Eenzelfde onderscheid kan worden gemaakt wanneer spanningen optreden. Zo kan het handelen van één der partijen 'slechts' resulteren in een meningsverschil maar bijvoorbeeld ook in het opzeggen van een verdrag. Om te komen tot een overzichtelijke analyse is ervoor gekozen het onderzoek te beperken tot de twee belangrijkste beleidsterreinen waarop de EU en Rusland betrekkingen onderhouden, te weten:

1. Economische betrekkingen
2. Politieke betrekkingen

Onder economische betrekkingen vallen vooral de energie- en handelsrelaties. Bij de analyse van de politieke betrekkingen ligt de focus vooral op buitenland- en veiligheidbeleid. Dit zijn tevens de twee belangrijkste componenten van de *Common Spaces*, een strategisch kader waarbinnen Brussel en Moskou samenwerken op diverse beleidsterreinen, die in 2003 zijn vastgesteld.

Van retorisch conflict naar materiële consequenties

Confrontaties kunnen op verschillende manieren reacties uitlokken. Een regering kan middels retoriek haar afschuw over een voorval tonen maar een geschil kan ook materiële consequenties hebben, bijvoorbeeld in de vorm van opheffing van bestaande verdragen of het afzeggen van topontmoetingen. Ook kan het voor komen dat een partij op een retorische manier blijkt geeft van haar afkeer van een bepaalde gebeurtenis maar dat verwachte materiële repercussies uitblijven, bijvoorbeeld doordat op de achtergrond andere strategische belangen een rol spelen. Zo kan ondanks een retorische veroordeling een verdrag tussen twee partijen worden gehandhaafd of kan er in die periode wellicht zelfs een nieuw verdrag wordt gesloten. Hetzelfde geldt voor toenaderingen. Vriendelijke uitlatingen kunnen bijdragen aan een verbetering van de gemoedstoestand van beide partijen en kunnen uiteindelijk ook resulteren in materiële toenaderingen.

Omdat de aard van de consequenties – retorisch of materieel – meestal iets zegt over de waarde van een bepaald voorval is het belangrijke onderscheid te maken tussen de twee. Doorgaans kan aan materiële gevolgen meer waarde worden gehecht dan aan retorische gevolgen. Alle materiële en retorische gevolgen van de drie genoemde casussen zullen tegen elkaar worden afgezet om te bepalen op welke manier de drie gebeurtenissen de relatie tussen de EU en Rusland hebben beïnvloed. Derhalve zal worden bepaald op welke manier de toestand van de verstandhouding na de energiecrisis verschilde van de toestand na het conflict in Zuid-Ossetië en hoe deze vervolgens verschilde van de situatie na de ratificering van het oostelijk partnerschap.

Weging

Zoals in de vorige paragraaf beschreven kunnen de gevolgen van iedere spanning of toenadering niet aan elkaar worden gelijkgesteld. Voorvallen die materiële implicaties tot gevolg hebben zijn doorgaans meer van invloed op de toestand van de relatie dan voorvallen die enkel retorische

reacties uitlokken. Ook binnen het scala aan retorische uitingen, zowel in positieve als negatieve zin, kan onderscheid worden aangebracht. Om de verschillende vormen van spanningen en toenaderingen te kunnen duiden zal daarom gebruik worden gemaakt van een wegingschaal bestaande uit drie classificaties. Negatieve ontmoetingen tussen de EU en Rusland kunnen als volgt worden gewaardeerd:

1. Openlijk meningsverschil (licht)
2. Provocatie (middelzwaar)
3. Ruzie (zwaar)

Van een *openlijk meningsverschil* is sprake wanneer er zich een retorsch conflict voordoet dat voortvloeit uit ontwikkelingen die zich in de periode vóór het conflict hebben voorgedaan. Wanneer het meningsverschil naar een hoger niveau wordt getrokken is sprake van *provocatie*. Nog steeds spreken we in dit geval van een retorsch conflict maar een provocatie voldoet aan andere voorwaarden dan een openlijk meningsverschil.

Van een provocatie is sprake wanneer zich een conflict voordoet tussen Rusland en de EU als geheel, in plaats van één of enkele lidstaten of organen binnen de EU en/of dat er een duidelijke breuk plaatsvindt in de tendens waar de betrekkingen zich op dat moment in bevinden. We spreken dus van een provocatie als een duidelijke context ontbreekt. Wanneer één of enkele lidstaten zich kritisch uitlaten over Rusland spreken we van een openlijk meningsverschil maar wanneer de gehele unie zich achter de lidsta(a)t(en) schaart wordt het conflict ‘opgewaardeerd’ naar provocatie. Voor zowel het openlijk meningsverschil als de provocatie geldt dat ze door Rusland en/of de EU kunnen worden geïnitieerd.

Wanneer een provocatie naar een nog hoger niveau wordt getild spreken we van een *ruzie*. De voorwaarden voor een ruzie zijn dat zij door één der beide partijen moet zijn geïnitieerd en dat er materiële repercussies op het besluit volgen. Het solidariteitsbeginsel in ogenschouw nemend worden materiële repercussies door Rusland jegens een EU-lidstaat en vice versa beschouwd als een ruzie tussen Rusland en de Unie als geheel.

Eenzelfde soort wegingschaal wordt toegepast wanneer beide machten op een positieve manier met elkaar in contact komen. Een toenadering kan variëren van een blijk van waardering tot een bevestiging van de goede betrekkingen:

1. Vriendelijk gebaar (licht)
2. Blijk van toenadering (middelzwaar)

3. Blijk van partnerschap (zwaar)

Net als in het geval van een openlijk meningsverschil vloeit een *vriendelijke gebaar* voort uit recente ontwikkelingen. Van een *blijk van toenadering* is sprake als de EU door Rusland als geheel wordt aangesproken of als de Unie zich eenduidig positief uitlaat over Rusland. De belangrijkste voorwaarde voor een *blijk van partnerschap* is dat deze voortvloeit uit retorische toenaderingen maar ook duidelijke materiële consequenties heeft, bijvoorbeeld in de vorm van een gesloten verdrag.

Hoewel toenaderingen en spanningen tot op bepaalde hoogte met elkaar vergeleken kunnen worden is het van belang te benadrukken dat het hier een kwalitatief in plaats van een kwantitatief onderzoek betreft. Gebeurtenissen kunnen niet buiten een bepaalde context worden gezien en dus kan er geen sprake van zijn dat zegge iedere blijk van toenadering wordt weggestreept tegen iedere provocatie. De classificaties van toenaderingen en spanningen bieden enkel handvatten om de relatie kwalitatief te kunnen analyseren.

1.7. Overzicht van de inhoud

Om de recente ontwikkeling van de EU-Rusland relatie precies te kunnen duiden is het van belang de ontwikkeling van de betrekkingen vooreerst in een breder kader te plaatsen. Derhalve zal in hoofdstuk twee een beknopte voorgeschiedenis volgen van de ontwikkeling die de relatie heeft doorgemaakt sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 tot en met de aanvang van de eerste casus, de energiecrisis in 2006. In de daarop volgende drie hoofdstukken zullen de casussen afzonderlijk van elkaar worden behandeld. Elk van de casussen zal vooraf worden gegaan door een beknopte historische beschrijving van de betreffende gebeurtenis. Tenslotte volgt in hoofdstuk zes een conclusie waarin de analyses van de casussen naast elkaar worden gelegd. In dit hoofdstuk zullen tevens de belangrijkste bevindingen uit dit stuk worden afgezet tegen de belangrijkste opvattingen in de academische literatuur. De conclusies die daaruit voortvloeien zullen tot slot van dit stuk moeten leiden tot een formulering van een antwoord op de gestelde hoofdvraag. Tenslotte zijn in de appendix de tabellen opgenomen die een volledig overzicht bieden van alle momenten waarop de EU en Rusland in de jaren 2004-2010 in positieve en negatieve zin met elkaar in contact zijn gekomen.

2. Voorgeschiedenis

2.1. De postbipolaire wereld

Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie maakte een einde aan het communistisch regime maar het nieuwe systeem kon aanvankelijk geen oplossingen bieden voor sociaaleconomische problemen. Het Rusland onder leiding van Boris Yeltsin had te kampen met diverse constitutionele en economische crises met als dieptepunten de ineenstortingen van de Roebel in 1994 en 1998. Binnen het Kremlin heerste grote verdeeldheid over de aanpak van problemen. Met name de militarisering van het conflict in Tsjetsjenië zorgde voor verhitte aanvaringen tussen voor- en tegenstanders. Ook de macht van de nog altijd actieve communistische partij en de broze gezondheid van Yeltsin droegen bepaald niet bij aan de stabiliteit.⁴⁶

Op buitenlandpolitiek vlak streefde Rusland in de aanloop naar het nieuwe millennium een beleid van integratie met het Westen na, tot genoegen van de 'liberale kern' van de wereld (de EU, VS en Japan). Dit leidde er onder andere toe dat het Kremlin verschillende regelgevingen van de EU, de Wereldbank en het IMF overnam. Daarnaast vond toenadering plaats tussen Rusland en de NAVO. Dit gebeurde achtereenvolgens middels het NAVO *Partnership for Peace* (Pfp) uit 1994 waar Rusland deel van uitmaakte,⁴⁷ de *NATO-Russia Founding Act* van 1997 waarin beiden de toezegging deden vrede en democratie te zullen nastreven in het Euro-Atlantische gebied⁴⁸ en de *Russia-NATO Council* in 2002.⁴⁹

Het einde van de Koude Oorlog bood de Europese Gemeenschap de mogelijkheid haar doelstelling tot vrede en stabiliteit over het hele continent te realiseren. Daarvoor was een stabiele relatie met Rusland onontbeerlijk. Direct na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie zette de EU het TACIS (*Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States*) op. Middels dit programma werden voormalige Sovjetrepublieken bijgestaan in het democratiseringsproces en het creëren van een markteconomie. Het grootste deel van deze steun ging naar Rusland dat tussen 1991 en 2006 2,7 miljard euro ontving.⁵⁰ Brussel en Moskou haalden de betrekkingen in 1994 verder aan middels een voostel tot een *Partnership and Cooperation Agreement* (PCA) waarin een constant streven naar vrede en democratie over het gehele Europese continent centraal stond. De

⁴⁶ Neil Robinson, 'The normalization of Russian politics and Europe', in: J. Gower en G. Timmins ed., Russia and Europe in the twenty-first century: an uneasy alliance (London: Anthem Press 2005) 26.

⁴⁷ Jackie Gower en Graham Timmins, 'Russia and Europe: what kind of partnership?', in: J. Gower en G. Timmins ed., Russia and Europe in the twenty-first century: an uneasy alliance (London: Anthem Press 2005) xxiii.

⁴⁸ Robinson, 'The normalization of Russian politics', 28.

⁴⁹ Sakwa, Russia: Putin's choice, 220.

⁵⁰ Kömen, 'EU-Russia relations', 1.

overeenkomst moest Brussel en Moskou op economisch, politiek, commercieel en cultureel terrein dicht bij elkaar brengen.⁵¹

Niettemin duurde het tot 1997 alvorens de relatie wat meer tot bloei kwam. Tot dat jaar had de Unie namelijk forse kritiek geuit op de Russische militaire interventie in Tsjetsjenië en de daaraan verwante schending van mensenrechten. Pas na ondertekening van een staakt-het-vuren in mei 1997 werd het PCA geratificeerd en vervolgens geïmplementeerd. Dit partnerschap zou een duur hebben van tien jaar en vormt nog steeds de basis van de huidige betrekkingen tussen de EU en Rusland. Twee belangrijke pijlers van dit verdrag waren het creëren van vrijhandelszone en een vrije markt in Rusland, onder de voorwaarde dat Rusland op den duur lid zou worden van de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Ook middels het in 1997 opgezette project *Northern Dimension* trachtten de EU en Rusland de betrekkingen te intensiveren. Dit project ging van start na de toetreding van Finland tot de EU en betrof Rusland, Noorwegen, IJsland en de Unie in een intensieve samenwerking op het gebied van economie, educatie en milieu.⁵² Deze samenwerking werd noodzakelijk geacht omdat de EU en Rusland na de toetreding van Finland direct aan elkaar grensden.

Door middel van de *Common Strategy of the European Union on Russia* (1999) werd meer duidelijkheid gecreëerd in de concrete invulling van de PCA. Er werd besloten dat de samenwerking betrekking moest hebben op alle drie de pijlers van de Europese Unie (de communautaire pijler, gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidbeleid en politieke en justitiële samenwerking)⁵³ waarmee de volgende doelstellingen moesten worden gerealiseerd:

- *A stable, open and pluralistic democracy in Russia, governed by the rule of law and underpinning a prosperous market economy benefiting alike all the people of Russia and of the European Union.*
- *Maintaining European stability, promoting global security and responding to the common challenges of the continent through intensified cooperation with Russia.*⁵⁴

Het feit dat de eerste *Common Strategy* van de EU zich juist richtte op Rusland en niet op andere landen of delen van de wereld tekende het belang dat door de Unie werd toegedicht aan de relatie

⁵¹ Ibidem, 2.

⁵² Ibidem, 2-3.

⁵³ *Synthèses de législation*, 'Glossary', http://europa.eu/scadplus/glossary/eu_pillars_nl.htm, geraadpleegd op 15/06/2010.

⁵⁴ Gezamenlijke strategie van de Europese Unie ten aanzien van Rusland van 4 juni 1999 door de Europese Raad, Europese Unie (Brussel 1999).

met Rusland.⁵⁵ In Moskou werd niettemin met enig scepticisme op de strategie gereageerd omdat de Russen tijdens het opstellen ervan niet een keer waren geraadpleegd.

Toch kon de EU zich in deze periode wel opwerpen als belangrijkste partner van Rusland vanwege de bekoelde relatie tussen Rusland en de Verenigde Staten als gevolg van het vacuüm dat was ontstaan na de NAVO interventie in Kosovo eind jaren negentig. De problematiek in Kosovo zou ook in het daaropvolgende decennium vaker aanleiding vormen voor confrontaties tussen Rusland en de EU (en eigenlijk de gehele Westerse wereld) en verdient daarom extra aandacht. De Servische provincie Kosovo was het enige overgebleven territoriale twistpunt nadat Joegoslavië halverwege de jaren negentig uit elkaar was gevallen. Doordat president Milosevic van Servie onrechtmatig geweld gebruikte tegen het overgrote Albanese deel van de bevolking besloot de NAVO in maart 1999 militair te interveniëren.⁵⁶ De VN Veiligheidsraad oordeelde vervolgens dat de provincie, waarvan meer dan de helft van de bevolking Albanees is, onafhankelijk moest worden maar onder strenge supervisie van de VN moest blijven staan. Vooral Rusland stelde zich zeer kritisch op ten aanzien van het voorstel omdat het land zich schaarde achter het pan-Slavische, aan Rusland verbonden, Servische deel van de bevolking. De veiligheid van de Servische en Albanese Kosovaren moest volgens het Kremlin gewaarborgd blijven maar dat mocht niet ten koste gaan van de Servische soevereiniteit. Sindsdien is vooral het gegeven dat de NAVO en de EU in plaats van de VN (waar Rusland lid van is) invloed uitoefenen in Kosovo het Kremlin regelmatig een doorn in het oog geweest.⁵⁷ De kwestie Kosovo stond symbool voor het Russische streven naar het behoud van invloedsfeer, een streven wat zich ook in latere twisten nog zou manifesteren.

2.2. Het tijdperk Poetin

De verwachtingen voor het presidentschap van Vladimir Poetin in 2000 waren hooggespannen. Menig Europees politicus dacht dat er een andere, positieve wind zou gaan waaien binnen de EU-Rusland relatie. De Unie zette deze gevoelens kracht bij door, vlak voor het aantreden van Poetin, de sancties jegens Rusland naar aanleiding van de Tsjetsjeense oorlogen te herroepen. De nieuwe president gaf in zijn inauguratierede aan prioriteit te willen geven aan de binnenlandpolitieke agenda met als belangrijkste pijler de stabilisatie van de Russische

⁵⁵ Romaniuk, 'Rethinking EU-Russian relations', 79.

⁵⁶ International Crisis Group, 'Kosovo conflict history', <http://www.crisisgroup.org/en/key-issues/research-resources/conflict-histories/kosovo.aspx>, geraadpleegd op 24/03/11.

⁵⁷ Madeleine Albright ed., 'Kosovo must be independent', New York Times (2007) <http://www.nytimes.com/2007/06/15/opinion/15iht-edkosov.1.6153178.html>, geraadpleegd op 24/03/11.

economie.⁵⁸ Niettemin onderkende hij ook het belang van een succesvol buitenlands beleid, in het bijzonder de optimalisatie van de betrekkingen met de EU. In een gesprek met BBC-journalist David Frost zei Poetin hierover: “*Russia is part of the European culture and I can’t imagine my country cut off from Europe or from what we often refer to as the ‘civilized world’*”.⁵⁹

De Unie was dan ook blij te horen dat het Kremlin in het *Foreign Policy Concept* uit 1999 een stabiele relatie met de EU noemde als één van de hoogste prioriteiten. Toch werd de euforie getemperd doordat Poetin, naast het genoemde Russische scepticisme ten aanzien van de *Common Strategy*, zich zeer kritisch uitliet over het zojuist opgezette Europese Veiligheid- Defensiebeleid (EVDB), in zijn ogen een onverbloemd alternatief voor de NAVO. Bovendien leek het momentum grotendeels voorbij toen de moeizame relatie tussen de VS en Rusland in de periode na de aanslagen van elf september weer aantrok, met een verwerking van de EU-Rusland relatie tot gevolg. Het Kremlin toonde haar loyaliteit aan de VS in de strijd tegen het internationaal terrorisme wat door Rusland direct werd aangegrepen om de interventie in Tsjetsjenië nieuw leven in te blazen, tot grote onvrede van de EU. Rusland kon zich een dergelijke provocerende houding veroorloven dankzij een forse stijging van de olieprijs aan het begin van dit decennium waardoor het land minder afhankelijk werd van Westerse leningen en handel met het Westen.⁶⁰

Hoewel Brussel en Moskou zich gedurende de periode 2001-2003 regelmatig bedienden van positieve retoriek was van echte toenadering nauwelijks sprake. Het Kremlin synchroniseerde haar buitenlandpolitieke agenda in veel opzichten met die van de VS – zo bood Rusland geen enkele weerstand in de VN-Veiligheidsraad tegen de Amerikaanse inval in Irak – en de relatie met de EU kreeg een nieuwe tegenslag te verwerken dankzij grensproblematiek in de Russische regio Kaliningrad. Deze problemen kwamen voort uit een Russische angst dat het vrij verkeer van mensen en goederen tussen Kaliningrad en de rest van Rusland in het gedrang zou komen nadat Litouwen en Estland zich moesten gaan houden aan de Europese *acquis* omtrent grenscontrole, na hun toetreding tot de EU in 2004.⁶¹ Ook het Europees Nabuurschapbeleid dat in 2003 van start was gegaan werd door het Kremlin bepaald niet enthousiast ontvangen. Dit samenwerkingsverband zorgde voor een intensivering van de betrekkingen tussen de EU en enkele ten oosten en zuiden van haar grens gelegen landen. Rusland voelde zich in het nauw gedreven dankzij de in haar ogen groeiende invloedsfeer van de Unie.⁶²

⁵⁸ Kömen, ‘EU-Russian relations’, 4-5.

⁵⁹ Sakwa, *Russia: Putin’s choice*, 219.

⁶⁰ Gower, Timmins, ‘Russia and Europe: what kind of partnership?’ Xxi – xxiv.

⁶¹ Kömen, ‘EU-Russian relations, where are we now?’ 5.

⁶² *Ibidem*, 4.

2.3. Intensivering van de samenwerking

De reeds bestaande economische interdependentie tussen de EU en Rusland werd in 2004 uitgebreid door de toetreding van voormalig Oostbloklanden Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië. De Unie had goede hoop dat dankzij deze intensivering van de handelsbetrekkingen een stabiele relatie met Rusland in stand kon worden gehouden. Maar waar de EU goede hoop dat een dergelijk scenario bewaarheid zou kunnen worden toonde Rusland zich sceptisch, te meer omdat zij veel van de toetredende landen juist binnen haar invloedsfeer zou zien en niet binnen die van de EU. Bij verschillende ontmoetingen tussen beiden voorafgaand aan de uitbreiding maakte de Russische delegatie haar vrees kenbaar door vooral politiekgevoelige en gecompliceerde kwesties te berde te brengen, waardoor weinig concrete resultaten werden geboekt.⁶³ De EU trachtte deze gevoelens telkenmale te temperen door de Russische beleidsmakers juist te wijzen op de mogelijkheden en niet de beperkingen van de uitbreiding.

Deze tendens werd in mei 2003 enigszins doorbroken toen Rusland er, ondanks haar zorgen, op gebrand was de EU-Rusland top in St. Petersburg in mei 2003 tot een succes te maken. Dit zou namelijk de eerste topontmoeting zijn waarbij de tien toekomstige lidstaten zouden aanschuiven en Rusland wilde zich bereidwillig opstellen. Daarnaast trachtten de Russen te voorkomen dat de festiviteiten rond het driehonderdjarig bestaan van de stad een somber tintje zouden krijgen. De belangrijkste uitkomst van de top was dat het in de PCA opgenomen verdrag van de *Common Economic Space* (CES), waarin de EU en Rusland zouden gaan werken aan een transparantere en meer geïntegreerde markt, moest worden uitgebreid naar andere gebieden. Deze intensivering van de samenwerking werd gevat in drie *Common Spaces* waarbinnen de machten in de toekomst wilden gaan samenwerken. Voor de Unie lag de focus van het initiatief op den duur vooral op de creatie van een vrijhandelszone.⁶⁴

Ten eerste werd besloten tot een *Common Space of Freedom, Security and Justice*. Middels deze 'ruimte' moest het hoofd geboden worden aan illegale interstatelijke criminele praktijken als terrorisme en georganiseerde misdaad. Tevens moest dit beleidsplan een oplossing bieden voor de aanhoudende visa-problematiek tussen Rusland en de Unie. Dit had voor het Kremlin prioriteit omdat Russische burgers na de uitbreiding niet meer zonder visum naar Centraal- en Oost-Europese landen konden reizen waar dit vóór de uitbreiding nog wel mogelijk was. Beiden

⁶³ Gower, 'EU's policy on Russia', 120-123.

⁶⁴ AIV, 'De samenwerking tussen de EU en Rusland', 23-24.

spraken de ambitie uit in de toekomst te streven naar het realiseren van een visa-vrij verkeer van personen maar dit idee is tot op heden (nog) niet gerealiseerd.⁶⁵

Het tweede samenwerkingsverband, de *Common Space for Research and Education*, richtte zich op de uitwisseling van educatieve programma's. Deze 'ruimte' werd door Rusland vooral gezien als erkenning door de EU dat beiden een culturele en historische erfenis delen. Ten slotte moest de *Common Space on External Security* een platform bieden voor internationale samenwerking op het gebied van crisismanagement in het nabuurschap van de EU en Rusland. Binnen deze 'ruimte' zouden beiden vooral gaan samenwerken op vijf prioritaire gebieden: dialoog en samenwerking in de internationale politieke arena, crisismanagement, counterterrorisme, non-proliferatie van massavernietingswapens en het waarborgen van burgerbescherming, bijvoorbeeld tegen natuurgeweld.⁶⁶ Extra nadruk lag op het bijdragen aan vrede en stabiliteit op de Balkan.⁶⁷

Tenslotte kwamen beide partijen in St. Petersburg overeen dat de ineffectieve 'Samenwerkingsraad', waarin de Russische en EU-ministers van buitenlandse zaken elkaar jaarlijks ontmoetten, zou worden vervangen door een 'Permanente Partnerschapsraad'. Deze raad komt frequenter en in wisselende formaties bijeen, afhankelijk van het te bespreken onderwerp.⁶⁸ Zodoende groeide de ontmoeting uit tot één van de spaarzame hoogtepunten in de moeizaam verlopen eerste jaren van het nieuwe decennium. Wel is de relatie met Rusland sindsdien het meest geïnstitutionaliseerd van alle betrekkingen die de EU onderhoudt.⁶⁹

2.4. Een stroef begin

Ondanks de successen die in St. Petersburg waren geboekt verliepen de eerste maanden na de uitbreiding in 2004 bepaald niet vlekkeloos. Zo klaagde het Kremlin over de concrete invulling van de *Common Spaces* en leidde de verkoop van het Russische energieconcern Joekos door de Russische regering binnen de EU alom tot verontwaardiging. De Unie beschuldigde het Kremlin ervan de politieke macht van het bedrijf – dat te kampen had met grote schulden – te willen inkrimpen door het te verkopen aan een ander bedrijf dat meer loyaliteit ten aanzien van het regime koesterde.

⁶⁵ [Europa, samenvatting van de EU wetgeving](http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114556_nl.htm), 'Doorreis van Kaliningrad naar continental Rusland: voorstellen en maatregelen', http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114556_nl.htm, geraadpleegd op 30/07/2010.

⁶⁶ Lisbeth Aggestam, 'The world in our mind: normative power in a multi-power Europe', in: A. Gerrits, [Clingendael European Paper, Normative power Europe: a discussion](#) (Den Haag 2009), 26-27.

⁶⁷ Dov Lynch, 'Russia's strategic partnership with Europe', [The Washington Quarterly](#) 2 (2004) 103-106.

⁶⁸ Gower, 'EU's policy on Russia', 124-125.

⁶⁹ Serge van Camp, 'Impact van de EU-uitbreiding op de buitenlandse en veiligheidsrelaties tussen de Europese Unie en Rusland', [Veiligheid en strategie](#) 92 (2006) 11.

Ook de ‘Oranjerevolutie’ in de Oekraïne in november 2004 zette de verhoudingen op scherp. De EU bemiddelde, tot groot ongenoegen van het Kremlin, in de presidentiële verkiezingsstrijd in het land. De Rusland-gezinde kandidaat Janoekovitsj werd beschuldigd van fraude waarna de EU waarnemers naar het gebied stuurde. Volgens het Kremlin was het niet toevallig dat de meer EU-gezinde kandidaat Joesjtsjenko vervolgens met de overwinning aan de haal ging. Doordat vooral de net toegetreden Baltische staten en Polen zich druk maakten om de verkiezingen in de Oekraïne – overige lidstaten hielden zich rustiger – werd de Russische vrees direct bevestigd dat voormalig Oostbloklanden, die nu lid waren van de EU, zich tegen Rusland gingen afzetten.⁷⁰

Niettemin konden gedurende deze periode ook toenaderingen worden bijgeschreven. Meest in het oog springend was de Russische ondertekening van het Kyoto-verdrag in november 2004. Los van het feit dat de ondertekening Rusland en de Unie nader tot elkaar bracht met betrekking tot de terugdringing van gevaarlijke uitstootgassen betekende de ondertekening vooral dat het protocol, dat al in 1997 was opgesteld, nu daadwerkelijk kon worden geratificeerd. Dit omdat in de voorwaarden was vastgesteld dat een minimum van 55 procent van de geïndustrialiseerde landen met het verdrag moest hebben ingestemd voordat kon worden overgegaan tot ratificatie. Met de deelname van Rusland werd deze doelstelling eindelijk bereikt.⁷¹ In ruil voor de ondertekening zegde de EU toe zich hard te zullen maken voor een Russische toetreding tot de WHO. De ondertekening kon worden gezien als een Russische stap richting de EU en weg van de VS. De Amerikaanse president Bush had namelijk besloten het protocol niet te ondertekenen uit angst voor mogelijke economische schade.⁷²

Die positieve lijn werd een half jaar later voortgezet tijdens de topontmoeting in Moskou in mei 2005. Gedurende deze ontmoeting werd verder gebouwd aan de *Common Spaces* door het opstellen van concrete *road maps* aan de hand waarvan de verschillende ‘ruimtes’ konden worden geïmplementeerd. Die implementatie vond een half jaar later plaats in het najaar tijdens de top in Londen.⁷³ Opmerkelijk was de locatie waar een deel van de besprekingen tussen president Poetin en Tony Blair, premier van EU-voorzitter het Verenigd Koninkrijk, plaatsvond. Blair ontving zijn collega in de *Cabinet Office Briefing Room*. Nooit eerder werd een buitenlands staatshoofd ontvangen in deze hyperbeveiligde vergaderruimte die enkel in geval van grote rampen in gebruik

⁷⁰ Marc Jansen, ‘Zachte handen versus grote-mogendhedenambities: Rusland en de Europese Unie’, *Internationale Spectator* 5 (2006) 242.

⁷¹ *De Volkskrant*, ‘Poetin keurt verdrag van Kyoto goed’, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/706363/2004/11/05/Poetin-keurt-verdrag-van-Kyoto-goed.dhtml>, geraadpleegd op 28/02/11.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Persbericht van de Raad van de Europese Unie over de EU-Rusland top in Den Haag op 25 april 2004*. Raad van de Europese Unie (2004) 1-3.

wordt genomen. Het tekende het belang dat door de EU, en Blair in het bijzonder, aan de relatie met Rusland werd toegedicht. Wel dient te worden opgemerkt dat deze symboliek het gebrek aan concreet resultaat enigszins verhulde. De top maakte volgens *de Volkskrant* pijnlijk duidelijk dat de EU inmiddels dermate afhankelijk was geworden van Russische energieleveranties dat zij zaken die haar aan het hart gaan – zoals mensenrechten en democratisering – in een bilateraal overleg met Rusland niet te berde durfde te brengen.⁷⁴

2.5. Tot slot

Ondanks hun onevenwichtige relatie die fluctueert tussen spanningen en toenaderingen zijn de EU en Rusland op verschillende terreinen op elkaar aangewezen. Naast de bestaande bilaterale betrekkingen, middels het PCA aangevuld door de *Common Spaces*, treffen Rusland en de EU elkaar ook als lid van diverse internationale organisaties. Sterker nog, dankzij hun beider lidmaatschap van de VN, OVSE en de Raad van Europa zouden ze in theorie dezelfde waarden als democratie, mensenrechten en vrije markteconomie hoog in het vaandel moeten hebben staan.⁷⁵ Aan institutionalisering van de betrekkingen tussen de EU en Rusland is dus geen gebrek maar de praktijk blijkt echter weerbarstig en biedt veel ruimte voor conflicten.

De relatie is vooral sinds het aantreden van Vladimir Poetin ambivalent van aard geweest. Met name tijdens zijn beginjaren zei Poetin de betrekkingen en integratie met de EU onontbeerlijk te vinden voor de ontwikkeling van zijn land. Het Kremlin leek in bepaalde opzichten deel uit te willen maken van de Westerse wereld maar probeerde tegelijkertijd een alternatieve ideologie te vertegenwoordigen. Het land zag voor zichzelf een plek weggelegd naast het Westen in een multipolaire wereld. Zo schaarde Rusland zich achter de VS bij de inval in Irak maar sloot het tegelijkertijd strategische partnerschappen met China en India. Ook is Rusland de afgelopen jaren aandacht blijven vestigen op haar Pan-Slavische karakter en haar verbintenis met andere Slavische volkeren wat wijst op een Russische wens niet te veel verenigd te worden met het Westen. Het Kremlin lijkt weinig vertrouwen te hebben in de machtspositie van de internationale gemeenschap die de staatssoevereiniteit in het gedrang kan brengen. Tegelijkertijd wisselde het Kremlin *realpolitik* de afgelopen jaren af met internationalistisch beleid.⁷⁶ Derhalve

⁷⁴ *De Volkskrant*, 'Poetin laat fijntjes weten hoe cruciaal de Russische energie is voor Europa', <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/647791/2005/10/08/Poetin-laat-fijntjes-weten-hoe-cruciaal-de-Russische-energie-is-voor-Europa.dhtml>, geraadpleegd op 01/03/11.

⁷⁵ *Delegation of the European Union to Russia*, 'Political framework', http://ec.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/political_relations/political_framework/index_en.htm, geraadpleegd op 01/03/11.

⁷⁶ Sakwa, *Putin: Russia's choice*, 212-213.

heeft de EU altijd moeite gehad een constructieve manier te vinden om haar vrij
ondoorgroendelijke oosterbuur te benaderen.

3. Energiecrisis in de Oekraïne, 2006

3.1. Historisch overzicht

De afgelopen twintig jaar is de vraag vanuit de EU naar gas en olie consequent gestegen en de eigen productie gedaald, met een toenemende import van de grondstoffen tot gevolg. Vooral voor de levering van aardgas wordt steeds vaker bij Rusland aangeklopt. De afgelopen tien jaar is de Europese afhankelijkheid van Russische energieleveranties, aardgas in het bijzonder, toegenomen en die ontwikkeling zal zich waarschijnlijk de komende jaren doorzetten. Waar in 2000 47 procent van het gas uit Rusland werd geïmporteerd zal dat percentage in 2040 waarschijnlijk zijn gestegen naar 67.5 procent.⁷⁷ Ook voorziet Rusland in 30 procent van de totale vraag naar olie door EU-lidstaten.⁷⁸ Veel Europese politici hebben deze ontwikkeling de afgelopen jaren vanwege een tweetal redenen met argusogen bekeken. Ten eerste waren zij bang dat interdependentie op het gebied van energievoorziening ertoe zou leiden dat Rusland deze afhankelijkheid zou inzetten om politieke doelstellingen te realiseren. Ten tweede heerste bezorgdheid over een mogelijke concurrentiestrijd met andere gasafnemende landen.⁷⁹

Van de totale aanvoer van aardgas naar de EU vloeit tachtig procent via de Oekraïne. Daardoor kan een conflict tussen de twee voormalig Sovjetstaten implicaties hebben voor de levering aan de Unie.⁸⁰ Vooral de afgelopen tien jaar hebben dergelijke problemen zich regelmatig voorgedaan doordat de energiebetrekkingen tussen Rusland en de Oekraïne werden geteisterd door Oekraïense achterstallige betalen. In 2004 al trachtte het Russische nationale energieconcern Gazprom een oplossing te vinden voor deze problematiek door een lening uit te schrijven aan haar Oekraïense tegenhanger Naftogaz. Zodoende konden de achterstallige betalingen worden afgelost waardoor beide partijen met een schone lei begonnen. Afsproken werd dat de Oekraïne, in ruil voor haar toezegging gas door te voeren naar de EU, zelf een vanuit Turkmenistan afkomstige, vastgestelde hoeveelheid van de grondstof geleverd zou krijgen.⁸¹

Deze overeenkomst bood echter geen soelaas want begin 2006 raakten beide landen alsnog verwickeld in een conflict. Ten grondslag aan deze crisis lag het Oekraïense onvermogen te voldoen aan een in 2005 door Rusland ingevoerde verhoging van de prijs van aardgas. Ook beschuldigde het Kremlin Kiev ervan ongeoorloofd Russisch gas te hebben afgetapt. Naftogaz

⁷⁷ Amelia Hadfield, 'EU–Russia energy relations: aggregation and aggravation', *Journal of Contemporary European Studies* 2 (2008) 239.

⁷⁸ Ibidem, 232.

⁷⁹ Christoph Tönjes en Wilbur Perlot, 'Wie is afhankelijk van wie? de betrekkelijke kwetsbaarheid van de EU-gasmarkt', *Internationale Spectator* 4 (2006) 185.

⁸⁰ *De Volkskrant*, 'Poetin: nieuwe gasstop dreigt',

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/366260/2009/11/03/Poetin-nieuwe-gasstop-dreigt.dhtml>, geraadpleegd op 08/03/11.

⁸¹ Jonathan Stern, 'The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006', *Oxford Institute for Energy Studies* (2006) 3-5.

claimde echter enkel de hoeveelheid gas af te hebben genomen waar zij recht op had, namelijk gas afkomstig uit Turkmenistan. Bovendien zeiden de Oekraïense autoriteiten hoe dan ook recht te hebben op 15 procent van het gas dat door de Oekraïne werd doorgevoerd. Het Kremlin trachtte het probleem in de kiem te smoren door een lening en een uitstel van betaling voor te stellen. Dit werd door Kiev afgewezen waarna Gazprom op 1 januari om 10.00 uur de gaskraan dichtdraaide met tekorten op de Europese energiemarkt tot gevolg. Op 2 januari 2006 had Frankrijk 25 tot 30 procent van haar normale levering niet ontvangen. In Italië en Polen was dat respectievelijk 25 en 14 procent. Ook in Duitsland ontstonden grote tekorten maar details hieromtrent zijn niet bekend. Ter compensatie zegde Gazprom hierop toe een extra lading gas aan de EU te leveren. Uiteindelijk werd toch een contract gesloten tussen Naftogaz en Gazprom wat ertoe leidde dat de gastoevoer op 4 januari weer naar behoren functioneerde.⁸²

Naar eigen zeggen draaide Gazprom de gaskraan direct weer open toen bekend werd dat Europese partners hinder ondervonden van het conflict. Dit besluit kon echter niet verhinderen dat Rusland door Europese media werd afgeschilderd als onbetrouwbare partner. Bovendien hielden Europese politici zich opmerkelijk stil waardoor vooroordelen vrij spel hadden.⁸³ Ook de Oekraïense president Yushchenko vermoedde een politieke motivatie achter de crisis en uitte zijn onvrede over het Russische handelen als volgt: “Vladimir Putin intends to destabilize Russia’s western neighbor in the hope of unseating its leader [...] with elections looming in Ukraine, President Putin regards this as the right time to exert pressure.”⁸⁴

Met name de toenemende Oekraïense focus op het Westen en in het bijzonder lidmaatschap van de NAVO zinde Rusland bepaald niet en heeft volgens velen een belangrijke rol gespeeld in het besluit. De geruchtenstroom werd verder gevoed doordat de gasprijzen voor voormalig Sovjetstaten wiens regering eerder pro-EU dan pro-Russisch was, te weten Armenië, Georgië, Azerbeidzjan en Moldavië, werden verhoogd.⁸⁵

Deze gascrisis legde vooral de politieke krachten bloot van energieleveranties en noopten de Europese Commissie en Raad het energiebeleid kritisch te evalueren.⁸⁶ Dergelijke voorvallen kon de Unie zich namelijk niet nog eens permitteren. Want ondanks de ontevredenheid over het Russische handelen in deze moesten de banden wel worden aangehaald om soortgelijke situaties in de toekomst te kunnen voorkomen.

⁸² Ibidem, 6-9.

⁸³ Coby van der Linden en Geert Greving, ‘Turbulentie in de pijpleiding: gasconflict Rusland-Oekraïne en Russisch-Europese gasleveranties’, *Internationale Spectator* 4 (2006) 191.

⁸⁴ Stern, ‘The Russian-Ukrainian gas crisis’, 11.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Hadfield, ‘EU–Russia energy relations’, 240.

3.2. Economische versus politieke belangen

De gascrisis veroorzaakte zorgde voor een stroef begin van het jaar 2006. De Unie trachtte direct de angel uit een potentieel langlopend conflict te halen door Rusland niet als schuldige van de crisis aan te wijzen.⁸⁷ Deze milde houding leek vooral tot doel te hebben energieleveranties aan de EU in de toekomst veilig te stellen. Dientengevolge hield de Unie zich op politiek terrein rustig en gebeurde er weinig tot de EU-Rusland top in Sochi, Rusland in mei 2006 waar de sfeer ontspannen was. De ontmoeting bracht geen significante veranderingen teweeg maar met de energiecrisis nog in het achterhoofd kon de uitkomst vanwege twee aangenomen wetten ronduit positief genoemd worden. De eerste wet versoepelde de visumplicht voor reizigers tussen de EU en Rusland en de tweede wet intensiverde de samenwerking tussen beide partijen met betrekking tot illegale immigratie en vergemakkelijkte het uitzetten van illegale Russische burgers binnen de EU en vice versa.⁸⁸

De geboekte resultaten konden echter niet verhinderen dat de politieke retorische spanning in het najaar van 2006 weer toenam. De topontmoeting in Helsinki werd overschaduwed door tal van problemen. Zo had de Unie in de aanloop naar de ontmoeting haar onvrede geuit over het uitzetten van honderden Georgiërs door de Russische autoriteiten vanwege een vermeende terroristische dreiging. Ook wilde de Unie de top aangrijpen om Rusland aan de tand te voelen over het onderzoek naar de moord op politiek activiste en fel tegenstandster van Poetin's regime Anna Politkovskaja. Volgens de EU had de Russische regering zich tot dan toe namelijk onvoldoende ingespannen om de dader(s) in de kraag te vatten.⁸⁹ In de tussentijd had de relatie ook op economische terrein een knauw te verwerken gekregen. Rusland trok namelijk in september 2006 de milieuvergunning in voor een olie- en gasproject dat door Shell zou worden geleid. Hierdoor kwamen miljarden euro's aan investeringen in gevaar.⁹⁰

Opvallend is dat de Europese leiders met veel tegenzin kritiek leverden op de misstanden in Rusland. Ondanks de gascrisis was een noemenswaardig conflict tussen de twee uitgebleven waardoor Europese leiders de top in Helsinki hadden willen aangrijpen om Rusland te fêteren en zo het fundament te leggen voor een hernieuwd PCA. Dat wat er overbleef van dit voornemen

⁸⁷ De Volkskrant, 'Europa wil lering trekken uit gasconflict', http://www.volkskrant.nl/economie/article151979.ece/Europa_wil_lering_trekken_uit_gasconflict, geraadpleegd op 12/03/11.

⁸⁸ Delegation of the European Union to Russia, 'Visa and Readmission', http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/visas_readmission/index_en.htm, geraadpleegd op 14/03/11.

⁸⁹ NOS, 'EU-Rusland-top mislukt', <http://nos.nl/artikel/59218-euruslandtop-mislukt.html>, geraadpleegd op 18/03/11.

⁹⁰ De Volkskrant, 'EU en Japan boos over Russisch besluit', http://www.volkskrant.nl/economie/article350597.ece/EU_en_Japan_boos_over_Russisch_besluit, geraadpleegd op 23/03/11.

werd verder de grond in geboord door het veto dat Polen uitsprak ten aanzien van nieuwe PCA-besprekingen in reactie op het in november 2005 door Rusland in het leven geroepen embargo op Pools vlees. Volgens het Kremlin voldeed vlees uit Polen niet aan de Russische gezondheidscriteria.⁹¹ Dit relatief kleine incident bleef op de achtergrond tot de eerste maanden van 2008 een aanzienlijke rol spelen omdat het een echte stimulans van de relatie, te weten een nieuw PCA, dwarsboomde. Desondanks slaagden beide partijen er tijdens de top wel in een materieel economisch succes te boeken. Er werd namelijk een verdrag getekend dat de Russische heffingen voor Europese vliegtuigen die gebruik maakten van het Russische luchtruim boven Siberië vanaf 2013 ongedaan zou maken.⁹²

Ook in de hierop volgende periode bleven resultaten en tegenslagen elkaar afwisselen. Dit leek vooral te maken te hebben met de aanhoudende Russische argwaan ten aanzien van de almaar uitbreidende invloedssfeer van de EU. Een voorbeeld hiervan was de Russische dreiging om Bulgaarse en Roemeense landbouwproducten per 1 januari 2007 te weren, de datum waarop beide landen zouden toetreden tot de Europese Unie. Volgens het Kremlin voldeden de producten uit deze landen, net als in het geval van Polen, niet aan de voedselveiligheidscriteria. De EU verweet Rusland andermaal haar besluit vooral te stelen op politieke overwegingen. Het Kremlin haalde zich de woede van de EU verder op de hals door begin januari 2007 de olietoevoer naar de Unie dicht te draaien vanwege een geschil met Wit-Rusland. Commissievoorzitter Barroso noemde het 'onaanvaardbaar' dat een dergelijk besluit zonder onderling overleg was genomen.⁹³

De angst ten aanzien van de groeiende invloedssfeer van de EU werd door Poetin kracht bijgezet tijdens een controversiële toespraak op de *Wehrkunde Conferentie* in februari 2007. De president liet zijn militaire spierballen zien door te dreigen met terugtrekkingen uit enkele internationale wapenbeheersing- en ontwapeningsverdragen. In combinatie met de toename in controlevluchten door het Russische leger langs de grens met de EU leek de bipolaire strijd tussen oost en west nieuw leven te worden ingeblazen.⁹⁴ Ook binnen de Unie begon dit besef door te dringen. Handelscommissaris Mendelson wees er in april 2007 op dat de betrekkingen met Rusland hun dieptepunt hadden bereikt sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie. Dat

⁹¹ De Volkskrant, 'Rusland dreigt met importstop EU-landbouwproducten', <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2680/Economie/article/detail/796348/2006/11/20/Rusland-dreigt-met-importstop-EU-landbouwproducten.dhtml>, geraadpleegd op 23/03/11.

⁹² Finland's EU Presidency, 'Summit deepens cooperation between the EU and Russia', http://ue2006.fi/CALENDAR/VKO47/EN_GB/1159261767620/INDEXF1C5.HTM?calYear=2006&calMonth=10, geraadpleegd op 23/03/11.

⁹³ De Volkskrant, 'EU: Russische oliestop niet aanvaardbaar', http://www.volkskrant.nl/buitenland/article386046.ece/EU_Russische_oliestop_niet_aanvaardbaar, geraadpleegd op 23/03/11.

⁹⁴ Facon, 'the West and post-Putin Russia', 1.

beiden zich door de ander niet voldoende gerespecteerd voelden lag hier volgens hem aan ten grondslag. Mendelson stipte de onverenigbaarheid van beide werelden aan maar vooral ook de naïeve veronderstelling van veel lidstaten dat Rusland hervormd zou kunnen worden naar Europees model: “it was not surprising that Russians were sceptical about democracy and the market economy, in view of the unhappiness caused by economic liberalisation and privatisation during the 1990s”.⁹⁵

De relatie had in april 2007 een impuls kunnen krijgen als de ingelaste ontmoeting tussen de EU en Rusland op Cyprus betreffende het Russische embargo op Pools vlees een positief resultaat had opgeleverd. Dat resultaat bleef echter uit waardoor de plannen voor nieuwe PCA-besprekingen voorlopig weer de ijskast in konden. Dat de betrekkingen zich duidelijk in een neerwaartse spiraal bevonden werd bevestigd door de EU-Rusland top in Samara, Rusland in mei 2007. De sfeer was zo gespannen dat beide partijen er niet eens in slaagden om de gebruikelijke gezamenlijke persverklaring op te stellen.⁹⁶ Opmerkelijk is wel dat desondanks een materieel resultaat werd geboekt doordat Poetin toezegde middels intensievere samenwerking iets te zullen gaan doen aan de lange wachtrijen aan de Russische grens.⁹⁷

Het zeer moeizame verloop van de top kon voor een groot deel worden toegeschreven aan de problematiek omtrent Kosovo in diezelfde periode. De EU en de VS zagen de onafhankelijkheid van de Servische provincie liever vandaag dan morgen worden gerealiseerd om geweldsuitbarstingen tussen de Albanese meerderheid en de Servische bevolking te voorkomen. Zij zagen dit voornemen echter gepareerd worden door Rusland dat niets zag in het bestemmingsplan. Belgrado hoopte dat Rusland zich vanwege een ‘herwonnen zelfvertrouwen’ op het internationale politieke toneel nu meer tegen het Westerse optreden zou verzetten dan zij in 1999 had gedaan tegen de militaire NAVO-interventie. Omdat Kosovo sinds 1999 onder toezicht van de VN stond moest een voorstel tot onafhankelijkheid eerst door de Veiligheidsraad worden geloodst. En met het permanente lidmaatschap van de Raad had Rusland een belangrijke troef in handen.⁹⁸

Ook de nasleep van de top in Samara verliep niet vlekkeloos door het uitbreken van een ‘houtoorlog’ tussen de Finland en Rusland. Het Kremlin besloot de exporttarieven van hout te verhogen om de Russische houtverwerkingsindustrie te stimuleren en illegale kap tegen te gaan.

⁹⁵ BBC News, ‘EU-Russia relations ‘at low ebb’’, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6574615.stm>, geraadpleegd op 25/03/11.

⁹⁶ Kömen, ‘EU-Russia relations’, 5.

⁹⁷ Germany 2007 – Presidency of the European Union, ‘Press releases’, http://www.eu2007.de/en/News/Press_Releases/May/0518AASamara.html, geraadpleegd op 25/03/11.

⁹⁸ De Volkskrant, ‘Westen en Rusland op Ramkoers over Kosovo’, http://www.volkskrant.nl/buitenland/article422001.ece/Westen_en_Rusland_op_ramkoers_over_Kosovo, geraadpleegd op 31/03/11.

De EU vocht het besluit aan onder het mom van schending van de vrijheid van handel omdat twee dorpen in lidstaat Finland afhankelijk waren van de verwerking van Russisch hout.⁹⁹ Zodoende verliepen de eerste tien maanden van 2007 zeer moeizaam en moest worden gewacht tot de top in Mafra, Portugal, in oktober 2007 alvorens weer economische en politieke materiële successen konden worden bijgeschreven. Beide partijen werden het eens over een staalverdrag dat de in- en export van staalhoudende producten vergemakkelijkte. Hoewel het een bescheiden verdrag betrof ontlokte het eurocommissaris Mendelson – die in april nog had gewaarschuwd voor de impasse waarin de EU-Rusland relatie was geraakt – de volgende opvallende reactie: "This agreement shows that the European Union and Russia are able to do business in a constructive manner, despite public perception that this is not the case. When our two sides are pragmatic, we make good progress." Tevens werd een verdrag ondertekend dat de strijd aan moest gaan met het gebruik van en de handel in drugs dat vooral in Rusland een groot probleem vormde.¹⁰⁰

3.3. Het autonome handelen van lidstaten

Na de productieve top in Mafra vlogen de EU en Rusland elkaar eind 2007 desondanks weer retorisch in de haren als gevolg van de volgens de Unie ondemocratisch verlopen parlementsverkiezingen in Rusland. De EU verweet het Kremlin op grote schaal censuur toe te passen en oppositieleden te intimideren.¹⁰¹ Die kritiek legde de problemen bloot die onderdeel lijken uit te maken van het intrinsieke karakter van de EU. Ten eerste bevestigden de verkiezingen het onvermogen van de Unie om het Russische staatsysteem te democratiseren. De doelstelling waar de Unie sinds het vallen van de muur voor heeft gestreden had ruim 17 jaar later tot weinig resultaat geleid. Dit beeld sluit aan op de visie van de eerder in dit stuk aangehaalde Finse politicoloog Haukkala.

Ten tweede kwam dankzij de verkiezingen nogmaals aan het licht dat de EU de grootste moeite kende om op te treden als coherente entiteit, een probleem waar ook diverse auteurs in de literatuur op wijzen (Howorth 2007, Lucas 2008, Kagan 2008). Premier Socrates van EU-voorzitter Portugal had de gang van zaken in Rusland en de schending van de mensenrechten

⁹⁹ Romanova, 'Normative Power Europe', 61.

¹⁰⁰ [Europa, press releases](http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1618&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en), 'European Union and Russia sign trade agreement on steel products', <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1618&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, geraadpleegd op 25/03/11.

¹⁰¹ [De Volkskrant](http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article598498.ece/Ophef_over_felicities_Sarko_aan_Poetin), 'Ophef over felicitaties Sarko aan Poetin', http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article598498.ece/Ophef_over_felicities_Sarko_aan_Poetin, geraadpleegd op 31/03/11.

tijdens de verkiezingen scherp veroordeeld. Niettemin nam Poetin, direct nadat de uitslag van de verkiezingen bekend was geworden, de hartelijke felicitaties in ontvangst van president Sarkozy van Frankrijk. Portugal reageerde onthutst en distantieerde zich van de uitlatingen van haar bondgenoot.¹⁰² Het autonome optreden van Frankrijk in deze leek (een deel van) de geloofwaardigheid van de Unie op het spel te zetten.

Een volgende tegenvaller voor de EU was het Russische besluit om de ondertekening van het *Verdrag inzake Conventionele Strijdkrachten in Europa* (CSE) op te schorten in reactie op het Amerikaanse plan raketinstallaties te plaatsen in Tsjechië.¹⁰³ Gezien de opgebouwde spanning mag het daarom opmerkelijk worden genoemd dat Rusland in december besloot het embargo op Pools vlees op te heffen. De wisseling van de Poolse presidentiële wacht lijkt in de bilaterale toenadering een rol te hebben gespeeld. Door de verkiezingswinst van neoliberal Tusk op zijn conservatieve tegenstander en voorganger Kaczynski ontdeedde de betrekkingen tussen Polen en Rusland enigszins. Wel wachtte Polen met het opheffen van haar veto op nieuwe PCA-besprekingen totdat de export van vlees naar Rusland ook daadwerkelijk weer op gang was gekomen.¹⁰⁴

Ondanks de politieke onrusten die het jaar 2007 kenmerkten verliepen de economische betrekkingen een stuk rustiger. Liefst zeven maanden (van oktober 2007 tot juni 2008) kwamen beide partijen – niet in positieve noch in negatieve zin – met elkaar in contact. Maar gezien de negatieve spiraal waar de relatie zich in de periode daarvoor in bevond ging dit maal het credo op: ‘geen nieuws is goed nieuws’. Toch werd de rust verbroken door twee ‘ruzies’ (spanningen met materiële implicaties) in juni en juli 2008. Ten eerste sloot Rusland de grenzen voor zeventig Europese vleesproducerende bedrijven vanwege vermeende besmetting van het vlees met antibiotica.¹⁰⁵ Daarnaast werd de olietoevoer naar EU-lidstaat Tsjechië door Rusland afgesloten als vergelding voor de plaatsing van een Amerikaanse raketschild.¹⁰⁶

Op politiek vlak hield de impasse in 2008 aanvankelijk aan. Rusland en de EU geraakten andermaal met elkaar in conflict vanwege de situatie in Kosovo. Het Kremlin dreigde in februari namelijk met militair ingrijpen in de Servische provincie wanneer de EU en de NAVO haar

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ *Gazet van Antwerpen*, ‘Poetin ondertekent decreet voor opschorting CFE-verdrag’, <http://www.gva.be/archief/guid/poetin-ondertekent-decreet-voor-opshorting-cfe-verdrag.aspx?artikel=d65d238e-99c1-45e8-a039-4ef25eb0bbf3>, geraadpleegd op 23/03/11.

¹⁰⁴ *De Volkskrant*, ‘Moskou zal Russische boycot van Pools vlees beëindigen’, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/874715/2007/12/20/Moskou-zal-Russische-boycot-van-Pools-vlees-beeindigen.dhtml>, geraadpleegd op 22/03/11.

¹⁰⁵ *De Volkskrant*, ‘EU ontstemd over Russische importstop vlees’, http://www.volkskrant.nl/economie/article1034694.ece/EU_ontstemd_over_Russische_importstop_vlees, geraadpleegd op 29/03/11.

¹⁰⁶ Jacques de Jong, ‘The Energy Story: A Key Common Interest’, in: A. Gerrits, *Clingendael European Papers, The European Union and Russia: perception and interest in the shaping of relations* (Den Haag 2008) 54.

onafhankelijkheid zouden erkennen zonder instemming van de VN.¹⁰⁷ Mede dankzij deze penibele situatie werd de verkiezingsoverwinning van Andrei Medvedev in maart 2008 door de Unie enthousiast ontvangen. Onder Poetin was de rek er in de betrekkingen met Rusland duidelijk uit geraakt en met het aantreden van een nieuwe president kon wellicht een doorstart worden gemaakt. Dat was althans de tendens tijdens een EU top voor Europese ministers van buitenlandse zaken in het Sloveense Brdo in maart 2008. “De relatie tussen de EU en Rusland heeft overduidelijk behoefte aan een nieuwe dynamiek”, aldus toenmalig Nederlands minister Verhagen. De aanwezigen spraken de hoop uit op zeer korte termijn de onderhandelingen met Rusland over een hernieuwd PCA te kunnen starten.¹⁰⁸

Die hoop leek nog geen maand later vervlogen toen EU-lidstaat Litouwen het Poolse voorbeeld volgde en een veto uitsprak inzake nieuwe PCA-onderhandelingen. Dit besluit tekende andermaal de algehele neiging van voormalig Oostbloklanden zich waar mogelijk af te zetten tegen hun vroegere overheerser. Het land wenste niet in te stemmen met besprekingen voordat Rusland ten minste had voldaan aan een tweetal eisen. Ten eerste verlangde Litouwen een Russische schuldbekentenis voor de dood van zeven Litouwse grenswachten door ordetroepen van de Sovjet-Unie in 1991 en ten tweede was het land uit op een schadeloosstelling voor alle Litouwers die na inlijving door de Sovjet-Unie waren gedeporteerd.¹⁰⁹

Anders dan in de economische conflictsituatie tussen Rusland en Polen, omtrent het embargo op Pools vlees, reageerde de Unie dit keer geërgerd. “Als ieder land eist dat zijn eigen problemen met Moskou worden opgenomen in het onderhandelingsmandaat, schieten we geen meter op”, aldus een Europese diplomaat.¹¹⁰ Het besluit legde het verschil bloot tussen de politieke en economische overwegingen van de EU in de benadering van bilaterale conflicten tussen individuele lidstaten en Rusland. In eerdere stadia schaarde de Unie zich eensgezind achter lidstaten die een bilateraal conflict met Rusland uitvochten. Zo steunde de EU Polen in haar strijd tegen het vleesembargo, stond zij achter Litouwen toen Rusland de oliekraan naar het land dichtdraaide en ook achter Tsjechië dat door Rusland economische sancties kreeg opgelegd vanwege de plaatsing van Amerikaanse raketinstallaties. Wat opvalt is dat al deze conflicten een

¹⁰⁷ *De Volkskrant*, ‘Rusland dreigt met geweld om Kosovo’, http://www.volkskrant.nl/buitenland/article506781.ece/Rusland_dreigt_met_geweld_om_Kosovo, geraadpleegd op 29/03/11.

¹⁰⁸ *De Volkskrant*, ‘EU: betere relatie met Moskou’, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/article/detail/907956/2008/03/29/EU-betere-relatie-met-Moskou.dhtml>, geraadpleegd op 30/03/11.

¹⁰⁹ *De Volkskrant*, ‘Litouwen frustreert overleg EU-Rusland’, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/927261/2008/04/29/Litouwen-frustreert-overleg-EU-Rusland.dhtml>, geraadpleegd op 28/03/11.

¹¹⁰ *Ibidem*.

economische grondslag kenden. Echter, toen zich een conflict met een politiek karakter aandienende bestempelde de Unie het incident als een obstructie in de toenadering tot Rusland.

Ondanks deze tegenslag lukte het de Unie wel de top in Khanty-Mansiysk, Rusland, in juni 2008 relatief succesvol te laten verlopen. De sfeer was goed wat resulteerde in materieel resultaat: het al bestaande idee van samenwerking inzake zeven grensoverschrijdende projecten ten behoeve van economische en sociale ontwikkeling van grensregio's werd bevestigd.¹¹¹ Bovendien werd, nadat Polen en Litouwen hun veto hadden ingetrokken, besloten de besprekingen voor een hernieuwd PCA nu daadwerkelijk van start te laten gaan.¹¹² Wel liet de periode vlak voor de ontmoeting zich kenmerken door toenemende kritiek vanuit de Unie op de aanwezigheid van Russische troepen in de Georgische deelrepublieken Abchazië en Zuid-Ossetië. Die vrees bleek niet ongegrond want slechts twee maanden later escaleerde de situatie in deze regio volledig.

3.4. Conclusie

De periode na de energiecrisis tot aan de oorlog in Georgië vormde een wirwar van spanningen en toenadering die vooral de ambivalente relatie tussen economische en politieke belangen blootlegde. Beide partijen kwamen in deze jaren liefst 55 maal, zowel positief als negatief, met elkaar in contact. Vooral de complexe rol van energievoorziening zorgde regelmatig voor geforceerde toenaderingen wat ertoe leidde dat politieke idealen raakten ondergesneeuwd. Zo wees de EU Rusland niet als schuldige voor de energiecrisis aan terwijl diverse Europese media dit wel deden. Hierin lijkt de opvatting door te klinken van verschillende auteurs (Tönjes en Perlot 2006, Romanova 2008, Kömen 2009) dat de normatieve agenda van de EU minder prioriteit krijgt wanneer energiebetrekkingen op het spel staan.

Mede hierdoor kan op basis van het overzicht van spanningen en toenaderingen niet worden gesteld dat de energiecrisis in de eerste maanden van 2006 een concrete negatieve impact heeft gehad op de EU-Rusland betrekkingen. Immers, de oorzaak van het conflict en de vraag wie er schuldig aan was zijn tijdens ontmoetingen tussen beide partijen gedurende het jaar 2006 niet ter sprake gekomen. De spanningen die zich tussen de crisis en het conflict in Georgië in

¹¹¹ Slovenian Presidency of the EU 2008, 'Press releases: EU-Russia Summit: the start of a new age', http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/Press_Releases/June/2706KPV_EU_Rusija1.html?, geraadpleegd op 19/03/11.

¹¹² Statistics Belgium, 'Relaties met Rusland', http://statbel.fgov.be/nl/consument/Energie/Politique_energetique/Contexte_europeen/Extern_Europees_energiebeleid/Relaties_met_Rusland/index.jsp, geraadpleegd op 06/03/11.

2008 voordeden concentreerden zich vooral in de laatste maanden van 2006 en het gehele jaar 2007, en dus niet in de directe nasleep van de energiecrisis.

Doordat er in deze periode ondanks strubbelingen wel degelijk materiële successen konden worden geboekt, vooral wanneer er economische belangen op het spel stonden, kan de stelling worden geponereerd dat pragmatiek het doorgaans wint van retoriek. In negatieve zin lijkt dit ook op te gaan. Dit bleek bijvoorbeeld uit de in de vorige paragraaf beschreven ‘houtoorlog’ in 2007 tussen Finland en Rusland. Rusland droeg middels haar besluit bij aan het terugdringen van CO₂-uitstoot. Gelet op het normatieve karakter van de EU zou zij een dergelijk besluit moeten toejuichen. Echter, omdat er economische belangen van een EU-lidstaat in het gedrang raakten gebeurde dit niet. Het besluit vormde een voorbeeld van het hypocriet omspringen met de normatieve opvattingen door de EU (Romanova 2008).¹¹³

In politiek opzicht was 2006 binnen de EU-Rusland betrekkingen geen jaar van extremen. Retorische toenaderingen en spanningen deden zich ongeveer even vaak voor (respectievelijk vijf om vier maal). In materieel opzicht was 2006 politiek gezien zelfs een vrij positief jaar. Twee maal was sprake van een ‘blijk van partnerschap’ (toenadering met materiële implicaties) die beiden tijdens de top in Sochi in mei 2006 tot stand kwamen (de wet ter versoepeling van de visumplicht voor Russische en EU-burgers en een wet die de samenwerking tussen beiden op het gebied van illegale immigratie tussen de EU en Rusland intensiverde). Vermeldenswaardig is dat beide machten, in een jaar waarin een grote energiecrisis plaatsvond, op politiek terrein geen enkele keer in een ‘ruzie’ verwickeld raakten.

In economisch opzicht ontwikkelde de relatie zich gedurende het jaar 2006 een stuk dynamischer. Vooral in de eerste maanden na de energiecrisis vond veel retorische toenadering plaats, veelal geïnitieerd door de Unie. Voornaamste motivatie voor deze toenadering leek het voorkomen van toekomstige energieproblematiek. Pas toen de herinnering aan de crisis begon te vervagen – in de laatste maanden van 2006 – laaiden er enige spanningen op die zich met name concentreerden rond de topontmoeting in Helsinki waarbij het Russische embargo op Poolse vlees het grootste struikelblok vormde. In dit geval was sprake van een ‘ruzie’ omdat het Poolse veto materiële implicaties kende, namelijk het niet in gang zetten van nieuwe PCA-besprekingen. En toch, wanneer de economische spanningen en toenaderingen die zich gedurende het hele jaar 2006 hebben voorgedaan tegen elkaar worden afgezet kan, net als bij de politieke betrekkingen, niet worden gesteld dat sprake was van een eenduidige negatieve ontwikkeling. Er deden zich weliswaar meer spanningen dan toenaderingen met materiële implicaties voor (respectievelijk

¹¹³ Romanova, ‘Normative power Europe’, 61.

twee om één) maar op retorisch niveau lieten beide machten zich veel vaker positief dan negatief uit over de andere partij (respectievelijk zes om twee maal).

Dat was anders in 2007. Op politiek terrein vonden veel retorische aanvaringen plaats. Over het gehele jaar kwamen Rusland en de EU zes keer negatief en twee keer positief retorisch met elkaar in contact. In de meeste gevallen was sprake van een provocatie, veelal ingegeven door het Russische optreden. Dat het zolang voorgenomen plan om nieuwe PCA-besprekingen te starten op geen enkel moment in 2007 van de grond kwam was tekenend voor de negatieve tendens. Juist daardoor mag het opmerkelijk worden genoemd dat uit de statistieken naar voren komt dat in een jaar dat wordt beschouwd als één waarin de relatie tot een dieptepunt daalde (EU-Russia Centre 2007, Kömen 2009) wel degelijk materiële successen werden geboekt. Op politiek vlak was verdeeld over het jaar namelijk drie keer sprake van een ‘blijk van partnerschap’ tegenover slechts één ‘ruzie’.

Ook in economisch opzicht lieten zowel Rusland als de EU zich gedurende 2007 vaker negatief dan positief uit over de andere partij (respectievelijk twee om één keer). Bovendien deden zich, in tegenstelling tot de politieke betrekkingen, meer materiële spanningen dan toenaderingen voor (respectievelijk vier om één). Wanneer de politieke en economische ontwikkelingen in 2007 naast elkaar worden gelegd moet worden gesteld dat gedurende dit jaar sprake was van een verslechtering van de relatie. Hoewel in dit stuk geen statistische vergelijking wordt gemaakt met de periode vóór 2006 lijkt een verslechtering ten opzichte van het voorgaande jaar aannemelijk, met dien verstande dat er wel ruimte was voor materiële toenaderingen. Ook werd het jaar met een positieve noot afgesloten dankzij twee successen (het staalverdrag en het intrekken van het vleesembargo).

De starre houding van het Kremlin leek gedurende 2007 voor een belangrijk deel te worden gedreven door een wantrouwen ten aanzien van de uitbreidende invloedssfeer van de EU, in dit geval middels de toetreding van Bulgarije en Roemenie. Deze ontwikkeling sloot vooral aan op de visie die Robert Kagan in zijn boek ‘The Return of History and the end of Dreams’ bepleit, namelijk dat de Rusland halsstarrig probeert Oost-Europese landen binnen haar invloedssfeer probeert te handhaven.

Deze negatieve tendens werd in de eerste maanden van het volgende jaar voortgezet. 2008 begon met een aantal provocatieve uitlatingen vanuit het Kremlin. Dit was de voorbode op acht maanden – tot het uitbreken van het conflict in Georgië – waarin de relatie zich minder positief ontwikkelde dan velen, vanwege het aantreden van president Medvedev, hadden gehoopt. In economisch opzicht moest de EU twee materiële tegenvallers incasseren zonder dat er resultaten werden geboekt. In politiek opzicht bracht het jaar 2008 geen grote veranderingen

teweeg. Één maal was sprake van een ‘blijk van partnerschap’ maar ook vond één maal een ‘ruzie’ plaats. Bovendien bouwde de spanning op vanwege de Europese onvrede over de Russische bemoeienis in Georgië. Niettemin maakte deze periode duidelijk dat politieke spanningen nauwelijks van invloed zijn op de intensieve handelsdialoog tussen de EU en Rusland doordat de waarde van gedreven handel in de eerste maanden van 2008 steeg van 36,5 naar 165,3 miljard euro.¹¹⁴

¹¹⁴ Romaniuk, ‘Rethinking EU-Russian relations’, 75.

4. Conflict in Georgië, 2008

4.1. Historisch overzicht

De EU heeft de afgelopen tien jaar regelmatig haar zorgen geuit over de aanhoudende onrusten in de zuidelijke Kaukasus als grootste belemmering in het ontwikkelingsproces van deze regio. In 2001 stelde de EU zichzelf publiekelijk ten doel te zullen bijdragen aan het oplossen van conflicten in het gebied, onder andere door middel van het aanstellen van een speciale EU vertegenwoordiger voor de zuidelijke Kaukasus. Twee jaar later werden de landen Armenië, Azerbeidzjan en Georgië opgenomen in het Europees Nabuurschapbeleid (ENB) dat in 2003 van start ging.¹¹⁵

Ook in de Europese veiligheidsstrategie uit 2003 werden vrede en stabilisatie in deze regio door de Unie als prioriteit opgenomen: “frozen conflicts, which also persist on our borders, threaten regional stability”.¹¹⁶ Deze ‘bevroren conflicten’ vonden onder andere plaats in Ngorno-Karabakh, de grensregio tussen Armenië en Moldavië, en Transnistrië, de opstandige Moldaavse provincie op de grens met Roemenië. Ook de Georgische deelstaten Zuid-Ossetië en Abchazië vormden al jarenlang een bron van onrusten. Om escalatie van de situatie in Georgië te voorkomen ontvingen voornoemde deelstaten tussen 1997 en 2006 respectievelijk acht en vijftientig miljoen euro van de Unie om sociaaleconomische hervormingen te kunnen doorvoeren. Maar ondanks de financiële tegemoetkomingen en het ENB slaagde de EU er niet in om definitieve oplossingen te vinden voor de steeds aanwakkerende conflicten.¹¹⁷

Sinds de val van de muur heeft Rusland altijd gepoogd de Kaukasus te handhaven binnen haar invloedsfeer. Begin jaren negentig stemde Georgië in met een voorstel van het Kremlin om Russische vredeswaarnemers te stationeren in het op Rusland georiënteerde Zuid-Ossetië. Voor de meeste Osseten werd een Russisch paspoort uitgeschreven. De status-quo die ontstond en de vooral de laatste jaren toenemende oriëntatie van Georgië op het Westen heeft sindsdien veelvuldig tot spanningen geleid en culmineerde in de nazomer van 2008 in een gewapend conflict.¹¹⁸

Een aanleiding was het enige dat Rusland nodig had om de separatisten in Zuid-Ossetië militair te hulp te schieten. Die werd gegeven op 7 augustus 2008 toen het Georgische leger de

¹¹⁵ Marcel de Haas, ‘External security cooperation: friends or foes?’ in: A. Gerrits ed., Clingendael European Papers. The European Union and Russia: perception and interest in the shaping of relations (Den Haag 2008) 17.

¹¹⁶ European Security Strategy: ‘a secure Europe in a better world’, door de Raad van de Europese Unie, Raad van de Europese Unie (June 2003).

¹¹⁷ Richard G. Whitman en Stephan Wolff, ‘The EU as a conflict manager: the case of Georgia and its implications’, International Affairs 1 (2010) 88.

¹¹⁸ Report for Congress, Russia-Georgia Conflict in South Ossetia: context and implications for U.S. interests, door Jim Nichol. Congressional Research Service (Washington 2008) 1.

aanval opende op opstandelingen in Zuid-Ossetië. Volgens de autoriteiten was de actie gelegitimeerd omdat het een reactie betrof op een vermeende poging van separatisten om een politiekonvooi op te blazen. Het Kremlin reageerde met militair ingrijpen maar zei zich enkel te beperken tot het uitvoeren van “operations to oblige Georgia to restore peace to South Ossetia”.¹¹⁹ Ter ondersteuning van de opstandelingen stuurde het Kremlin reeds in het Russische Noord-Ossetië gestationeerde troepen naar het Georgische zuiden.¹²⁰ Tevens werd de luchtmacht ingezet om doelwitten in Georgië aan te vallen. In de daaropvolgende dagen zetten vierduizend Russische soldaten, die zich ophielden op een vloot in de Zwarte Zee, voet aan land in Abchazië. Op 11 augustus vielen Russische troepen vanuit Abchazië en Zuid-Ossetië gezamenlijk Georgië binnen. De omvang en precisie van deze operatie deden vermoeden dat Rusland zich al geruime tijd op een eventueel conflict had voorbereid.¹²¹

In de kern leek Rusland te worden gedreven door een algehele angst ten aanzien van de uitbreiding van de Westerse invloedssfeer doordat veel voormalig Oostbloklanden als de Oekraïne en Georgië hun pijlen steeds meer op het Westen, en de NAVO in het bijzonder, begonnen te richten.¹²² Daarnaast werd Rusland gemotiveerd door revanchegevoelens vanwege het Westerse handelen inzake de kwestie Kosovo. Eerder dat jaar had namelijk een overgrote meerderheid van de NAVO-lidstaten de onafhankelijkheid van Kosovo erkend. Dat dit besluit werd genomen zonder inmenging van de VN maakte Rusland furieus.¹²³ Derhalve spiegelde Rusland de strijd van de separatisten in Georgië aan de situatie in Kosovo, tot groot ongenoegen van de EU en de VS. Dientengevolge was de onafhankelijkheid van Zuid-Ossetië en Abchazië volgens het Kremlin dan ook gelegitimeerd.

Op aandringen van de Franse president Sarkozy – Frankrijk was op dat moment voorzitter van de EU – en OVSE-voorzitter Finland werd op 12 augustus, een dag nadat Rusland het Georgisch grondgebied was binnengetrokken, een staakt-het-vuren getekend nadat een resolutie eerder op de dag nog door Rusland van de hand was gewezen. Het akkoord was het resultaat van een overleg tussen Sarkozy en de Russische president Medvedev. Rusland stemde in met het Europese voorstel de Russische troepen terug te trekken uit Georgië maar hield vast aan een langer verblijf van een aanzienlijke troepenmacht in Zuid-Ossetië en Abchazië. Dit omdat het

¹¹⁹ Gerard Toal, ‘Russia’s Kosovo: a critical geopolitics of the August war over South-Ossetia’, *Eurasian Geography and Economics* 1 (2009) 25.

¹²⁰ Ibidem, 15-16.

¹²¹ Marcel de Haas, ‘Geen ‘business as usual’ meer na de Russisch-Georgische oorlog’, *Internationale Spectator* 9 (2008) 490.

¹²² Robert Kagan, ‘Putin makes his move’, *New York Times*, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/08/10/AR2008081001871.html>, geraadpleegd op 24/03/11.

¹²³ *International Crisis Group*, ‘Kosovo’s fragile transition’, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/196-kosovos-fragile-transition.aspx>, geraadpleegd op 24/03/11.

Kremlin bufferzones wenste te behouden waarmee belangrijke transportlijnen en locaties konden worden gecontroleerd. Op die manier zou Rusland in een toekomstig conflict nog sneller kunnen ingrijpen.¹²⁴

Op 26 augustus 2008 erkende Rusland de onafhankelijkheid van Abchazie en Zuid-Ossetië. In een reactie stuurde de EU 200 waarnemers naar het gebied die door Rusland aanvankelijk de toegang werden ontzegd maar later toch werden toegelaten. Brussel en Moskou kwamen overeen dat de Russische troepen op 1 oktober vertrokken maar dit kon volgens president Medvedev alleen gebeuren onder de voorwaarde dat Georgië geweld zou vermijden in de separatistische regio's. Hierop volgde een lange periode van discussie waarin de EU en Rusland de toekomst van de regio bespraken.¹²⁵ De Unie ontving wisselende reacties op haar optreden. Enerzijds was er lof voor het snelle handelen van met name voorzitter Frankrijk maar op de langere termijn waren ook veel negatieve geluiden te horen omdat de Unie niet in staat bleek de rol van *conflict manager* optimaal te vervullen.¹²⁶

4.2. Verrassende toenaderingen

Niet geheel verrassend stonden de EU-Rusland betrekkingen in de maanden augustus en september vrijwel geheel in het teken van de nasleep van het conflict in Georgië. Dientengevolge verschaft het overzicht van spanningen en toenaderingen een wat vertekend beeld. Immers, materiële toenaderingen als de ondertekening van een staakt-het-vuren hadden nooit plaatsgevonden wanneer een militair conflict was uitgebleven. Niettemin kan wel een opmerkelijke lijn worden ontdekt in de ontwikkeling die de EU-Rusland relatie doormaakte in de weken na het conflict.

Direct na het uitbreken van de gewapende strijd vlogen de EU en Rusland elkaar met agressieve retoriek om de oren. Hoewel al na een dag een staakt-het-vuren was bereikt, was daarmee de kous bepaald niet af. De EU zei nieuwe PCA-besprekingen te willen opschorten tot het moment dat alle Russische troepen uit Georgië verdwenen waren. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat de hevigste kritiek op het Russische handelen vooral werd geuit door de Baltische staten en Polen, de West-Europese landen hielden zich wat meer afzijdig.¹²⁷ Wel uitte de Unie eensgezind haar vrees dat de Oekraïne het volgende slachtoffer zou kunnen worden van

¹²⁴ de Haas, 'External security cooperation', 18-19.

¹²⁵ Ibidem, 17-18.

¹²⁶ Whitman en Wolff, 'The EU as a conflict manager', 94.

¹²⁷ Romaniuk, 'Rethinking EU-Russian relations', 83.

Rusland's assertieve buitenlandpolitieke agenda.¹²⁸ De Russische president Medvedev liet zich op zijn beurt ook niet onbetuigd en provoceerde het Westen door te stellen dat Rusland niet uit was op een nieuwe Koude Oorlog maar dat een dergelijk conflict door haar ook zeker niet uit de weg zou worden gegaan.¹²⁹

Daarom is het – de hier beschreven spanningen in ogenschouw nemend – zeer opmerkelijk te noemen dat in de nasleep van het conflict enkele materiële toenaderingen plaatsvonden die nauwelijks in de context van het conflict in Georgië kunnen worden geplaatst. Zo werd direct na ondertekening van een staakt-het-vuren door beide partijen besloten de geplande EU-Rusland top in Nice, Frankrijk, in november van dat jaar niet te annuleren noch uit te stellen. Nog opvallender was het besluit dat het Kremlin op 1 september nam – de dag waarop regeringsleiders van EU-lidstaten bijeen kwamen om te spreken over een hardere aanpak van Rusland – om vier transporthelikopters en 200 manschappen beschikbaar te stellen voor een EU-missie in Tsjaad.¹³⁰

Opvallend genoeg kan eigenlijk alleen het besluit van de EU om PCA-besprekingen op te schorten als materiële repercussie worden gekwalificeerd voor het Russische optreden in Georgië. Het gebrek aan harde materiële maatregelen tekende bijvoorbeeld het verschil in aanpak tussen de VS en de Unie met betrekking tot het Russische optreden in Georgië. De EU stond hard optreden voor tenzij daarmee haar eigen belangen in de waagschaal zouden worden gelegd terwijl de VS direct over gingen tot concrete maatregelen door een recent gesloten nucleair akkoord met Rusland op te zeggen. In een tegenreactie provoceerde het Kremlin de VS door een vloot naar Venezuela te sturen om deel te nemen aan grootscheepse gevechtsoefeningen.¹³¹

Tot dergelijke aanvaringen kwamen het aldus tussen de EU en Rusland bij lange na niet. Sterker nog, Medvedev prees in een gesprek met president Sarkozy de tamelijk evenwichtige houding van de EU terwijl hij de VS juist verweet stilzwijgend toestemming te hebben verleend aan de 'idiote actie' van de Georgische autoriteiten.¹³² Wel bleef er tot en met september gesteggel bestaan over de positie van EU-waarnemers in het gebied. De Unie claimde namelijk dat het bereikte akkoord voorschreef dat de waarnemers ook in Zuid-Ossetië en Abchazie mochten

¹²⁸ De Volkskrant, 'EU vreest dat Oekraïne volgende slachtoffer wordt van Rusland', http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1060858.ece/EU_vreest_dat_Oekraïuml_ne_volgende_slachtoffer_wor dt_van_Rusland, geraadpleegd op 01/04/11.

¹²⁹ Video van de NOS, MEDVEDEV: NIET BANG VOOR 'NIEUWE KOUDE OORLOG', <http://nos.nl/video/6038-medvedev-niet-bang-voor-nieuwe-koude-oorlog.html, geraadpleegd op 25/03/11>.

¹³⁰ NRC Handelsblad, "Europese defensie is een triomf van improvisatie", http://vorige.nrc.nl/europa/article1987834.ece/Strijdmacht_EU_werkt_voor_geen_meter, geraadpleegd op 02/04/11.

¹³¹ De Volkskrant, 'Nieuw akkoord EU-Rusland over Georgië', <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/article/detail/930142/2008/09/09/Nieuw-akkoord-EU-Rusland-over-Georgie.dhtml, geraadpleegd op 10/03/11>.

¹³² Ibidem.

opereren. Volgens Rusland was hier echter geen sprake van omdat deze personen in dat geval de al ter plekke aanwezige waarnemers van de OVSE in de weg zouden lopen.¹³³

Het duurde tot de topontmoeting in Nice in november alvorens de problematiek in Georgië niet langer de gesprekken tussen de EU en Rusland beheerste. De agressieve retoriek waarvan beide partijen zich in de maanden ervoor hadden bediend leidde in Nice duidelijk niet tot een gebrek aan materiële resultaten. Sterker nog, de ontmoeting, die bij een verdere escalatie van de oorlog in Georgië waarschijnlijk niet eens doorgang had gevonden, verliep zeer succesvol. Tekenend voor de zo vaak terugkerende discrepantie tussen retorische uitingen en pragmatisch handelen was het besluit om nieuwe PCA besprekingen tóch van start te laten gaan, ondanks dat Rusland nog niet had voldaan aan de eis van de EU al haar troepen uit Georgië terug te trekken.¹³⁴ Daarnaast kwamen beiden overeen – nadat Rusland al meermalen haar onvrede had geuit over haar bijrol als partner van de NAVO – dat er in de loop van 2009 besprekingen zouden worden gehouden over het opzetten van een nieuwe Europese veiligheidsstructuur. Dit voornemen bracht Rusland dichterbij de Unie en dreef haar weg van de VS die niets zagen in een nieuwe structuur.¹³⁵ Het besluit stond symbool voor de verzoenende toon tijdens de topontmoeting.

Het handelen van de EU sloot dus niet aan op de harde woorden die zij sprak in augustus van dat jaar. Want hoewel het conflict in Georgië de betrekkingen aanvankelijk op slot leek te gooien zag EU voorzitter Frankrijk amper drie maanden later verrassend genoeg veel potentie: “Wij zijn het niet eens met de erkenning [van Abchazië en Zuid-Ossetië] door Rusland, maar aan de andere kant: hoe los je de problemen op? Ik heb altijd gevonden dat dialoog geen teken van zwakte is”, aldus president Sarkozy.¹³⁶

4.3. Andermaal energieproblematiek

Zo intensief als de politieke betrekkingen zich in het najaar van 2008 ontwikkelden, zo weinig gebeurde er op economisch vlak. Beide partijen kwamen in economische opzicht tot de aanvang van het nieuwe jaar niet met elkaar in contact. Dat er geen toenadering plaatsvond mag niet verrassend worden genoemd maar dat er zich geen spanningen voordeden, bijvoorbeeld in de

¹³³ NOS, ‘Rusland: geen EU-waarnemers naar Georgië’, <http://nos.nl/artikel/76651-rusland-geen-euwaarnemers-georgie.html>, geraadpleegd op 09/03/11.

¹³⁴ UE2008.fr, ‘Main results of the EU-Russia Summit’, http://www.eu2008.fr/PFUE/lang/en/accueil/PFUE-11_2008/PFUE-14.11.2008/CR_Sommet_UE_Russie.html, geraadpleegd op 10/03/11.

¹³⁵ De Volkskrant, ‘Rusland en EU komen ‘wapenstilstand’ overeen’, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/917035/2008/11/14/Rusland-en-EU-komen-wapenstilstand-overeen.dhtml>, geraadpleegd op 10/03/11.

¹³⁶ Ibidem.

vorm van economische repercussies voor het Russische optreden in Georgië, is opvallender. De economische betrekkingen vormden ook in Nice geen belangrijk agendapunt. Pas bij het uitbreken van een nieuwe gascrisis begin 2009 begon de economische dialoog weer op gang te komen.

Rusland draaide op 1 januari 2009 opnieuw de gaskraan naar de Oekraïne dicht maar gaf, in vergelijking met de crisis van drie jaar eerder, dit keer meer ruchtbaarheid aan de beweegredenen achter het besluit. Kiev was Moskou nog zo'n 1,6 miljard euro aan achterstallige betalingen verschuldigd aangevuld met 450 miljoen euro aan boetes. Net als in 2006 had de crisis ook gevolgen voor verschillende EU-lidstaten. Met name Polen en Roemenie, landen die in grote mate afhankelijk zijn van Russische energieleveranties, werden zwaar getroffen.¹³⁷ Uiteraard wekte het Russische besluit grote onvrede binnen de EU maar de reacties beperkten zich tot retoriek. Premier Topolanek van EU-voorzitter Tsjechië zei dat EU-lidstaten niet door Rusland 'gegijzeld'¹³⁸ konden worden inzake energieleveranties en Commissievoorzitter Barroso waarschuwde Rusland *en* de Oekraïne dat zij hun reputatie als betrouwbare partner op het spel zetten.¹³⁹

Opnieuw had een oplossing van de crisis behoorlijk wat voeten in de aarde. Het geschil leek aanvankelijk snel beslecht te worden toen Topolanek en premier Poetin een week na het dichtdraaien van de gaskraan een akkoord bereikten over de voorwaarden waaronder de EU waarnemers naar de Oekraïne zou mogen sturen die erop moesten toezien dat de Oekraïners geen ongeoorloofde hoeveelheden gas zouden aftappen.¹⁴⁰ Dat akkoord was drie dagen later echter weer van de baan omdat de Oekraïne volgens president Medvedev enkele niet ter sprake gekomen en onacceptabele punten aan het akkoord had toegevoegd. Drie dagen later werd alsnog een akkoord gesloten waarna het echter nog dagen duurde alvorens het gas de lidstaten weer had bereikt, tot ergernis van de EU.¹⁴¹

¹³⁷ De Volkskrant, 'Europa voelt gasconflict Rusland en Oekraïne', <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2680/Economie/article/detail/307622/2009/01/02/Europa-voelt-gasconflict-Rusland-en-Oekra-iuml-ne.dhtml>, geraadpleegd op 17/03/11.

¹³⁸ De Volkskrant, 'Gasruzie dreigt Europa in de kou te zetten', http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article1131656.ece/Gasruzie_dreigt_Europa_in_de_kou_te_zetten, geraadpleegd op 17/03/11.

¹³⁹ De Volkskrant, 'Brussel zet ruziemakers onder druk', http://www.volkskrant.nl/economie/article1117953.ece/Brussel_zet_ruziemakers_onder_druk, geraadpleegd op 17/03/11.

¹⁴⁰ De Volkskrant, 'Oplossing gasconflict dichterbij', <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/308356/2009/01/08/Oplossing-gasconflict-dichterbij.dhtml>, geraadpleegd op 25/03/11.

¹⁴¹ De Volkskrant, 'Brussel: nog steeds geen gas, ondanks akkoord', http://www.volkskrant.nl/economie/article1134248.ece/Brussel_nog_stees_geen_gas,_ondanks_akkoord, geraadpleegd op 25/03/11.

Wellicht vanwege de oplopende economische spanningen was het op politiek vlak overwegend rustig tot mei 2009. Wel vonden nog enkele retorische aanvaringen plaats die voortborduurden op de gevolgen van het conflict in Georgië. Zo liet EU-voorzitter Tsjechië zich tijdens een topontmoeting in februari 2009, die was ingelast in reactie op de energiecrisis, kritisch uit over het Russische voornemen militaire steunpunten in Abchazie en Zuid-Ossetië in te richten. Volgens premier Topolanek was dit in strijd met de getekende wapenstilstand.¹⁴² Ook vlogen premier Poetin en Commissievoorzitter Barroso elkaar in de haren inzake de volgens de EU penibele mensenrechtensituatie in Rusland.¹⁴³ Hierop volgden drie maanden van betrekkelijke rust waarna beiden in mei weer in een confrontatie belandden nadat Russische grenswachten stellingen hadden betrokken op de grens tussen Georgië en de deelstaten Abchazië en Zuid-Ossetië. De EU claimde dat dit besluit inging tegen de Georgische territoriale integriteit.¹⁴⁴

4.4. Conclusie

Dankzij de onvrede binnen de EU over het Russische optreden in Georgië mag het geen verrassing worden genoemd dat de verhouding tussen de retorische spanningen en toenaderingen op politiek terrein in 2007 liefst zeven staat tot één bedroeg. Zoals gezegd kwamen beide partijen in economisch opzicht vanaf de crisis tot het eind van het jaar niet met elkaar in contact. Vrijwel alle retorische spanningen concentreerde zich in de directe nasleep van het conflict in Georgië in de maanden augustus en september. Deze kunnen ongeveer gelijk worden onderverdeeld in ‘openlijke meningsverschillen’ en ‘provocaties’.

Opmerkelijk genoeg werden ondanks de retorische spanningen veel materiële successen geboekt. Liefst zeven keer vond er toenadering plaats met materiële implicaties (‘blijk van partnerschap’) tegenover slechts één spanning met materiële implicaties (‘ruzie’). Natuurlijk hadden veel toenaderingen niet plaatsgevonden als het conflict in Georgië was uitgebleven. Toch deden zich ook materiële toenaderingen voor die niet direct voortvloeiden uit de problemen in Georgië, zoals de toezegging van Russische troepen voor de EU missie in Tsjaad en de start van nieuwe PCA-onderhandelingen. Het meest opmerkelijk is nog wel dat materiële maatregelen van de EU uitbleven, ondanks de scherpe veroordeling van het Russische optreden in Georgië.

¹⁴² De Volkskrant, ‘EU bezorgd over Russische steunpunten Georgië’, http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1144293.ece/EU_bezorgd_over_Russische_steunpunten_Georgie, geraadpleegd op 25/03/11.

¹⁴³ De Volkskrant, ‘Woordenstrijd Barroso en Poetin’, http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1144928.ece/Woordenstrijd_Barroso_en_Poetin, geraadpleegd op 25/03/11.

¹⁴⁴ De Volkskrant, ‘Rusland helpt mee met grensbewaking’, http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1192617.ece/Rusland_helpt_mee_met_grensbewaking, geraadpleegd op 25/03/11.

Het productieve verloop van de topontmoeting in Nice bevestigt het beeld dat in de academische literatuur wordt geschetst door onder andere Schmidt-Feldmann en Hyde Price, namelijk dat de EU een systeem hanteert waarbij problemen worden ingedeeld in eerste- en tweederangszorgen. Normatieve opvattingen als respect voor mensenrechten en democratie moeten Rusland waar mogelijk worden opgelegd maar wanneer strategische belangen op het spel staan verdwijnt deze doelstelling enigszins naar de achtergrond. De EU uitte namelijk forse kritiek op de Russische militaire interventie in Georgië maar dat stond een opvallend vruchtbare periode met diverse materiële resultaten in het najaar van 2008 niet in de weg.

Een nieuwe gascrisis in januari 2009 leidde in economisch opzicht tot drie ‘provocaties’ en een ‘openlijk meningsverschil’. Retorische toenadering vond in de eerste maanden van 2009 niet plaats. Wel was twee keer sprake van materiële toenadering. Daartegenover stonden ook twee materiële spanningen. Dit had alles te maken met het tot stand komen van een gasakkoord, het annuleren ervan en het vervolgens opnieuw ondertekenen. De nieuwe crisis bevestigde andermaal de conclusie die al door verscheidene auteurs (ECFR 2007, Romanova 2008, Lukyanov 2008, CSIS 2008, Hadfield 2008) werd getrokken, namelijk dat de energiebetrekkingen de belangrijkste bindende- maar vooral ook de belangrijkste spanningsfactor vormen binnen de EU-Rusland relatie. Op politiek terrein laaide opnieuw onrust op over de situatie in Georgië wat resulteerde in drie ‘provocaties’. Van enige toenadering was in de eerste maanden geen sprake, van materiële spanningen echter ook niet.

Zeker met in het achterhoofd de moeizaam verlopen achttien maanden van vóór het conflict kan al met al worden geconcludeerd dat het conflict in Georgië niet het negatieve effect heeft gehad waar aanvankelijk door media en Europese politici voor werd gevreesd omdat desondanks materiële resultaten werden geboekt. Natuurlijk had de relatie deuken opgelopen en zou het tijd vergen de geleden schade te herstellen maar de beleidsdialoog bleef al die tijd nadrukkelijk op gang. Het conflict toonde aan dat Rusland nog steeds veel waarde hechtte aan het behoud van invloedssfeer en bewees dat de banden die de EU met voormalig Sovjetstaten had aangehaald nog niet hadden geleid tot permanente vrede en democratie. Tegelijkertijd maakte het conflict ook duidelijk dat de relatie tussen de EU en Rusland inmiddels dermate was geïnstitutionaliseerd dat die in staat bleek een dergelijke tegenslag te kunnen verwerken.

5. Het Oostelijk Partnerschap, 2009

5.1. Historisch overzicht

De derde en laatste casus in dit stuk behelst de samenwerking tussen de Europese Unie en enkele voormalige Oostbloklanden op velerlei beleidsterreinen zoals die onder de noemer ‘Oostelijk Partnerschap’ tijdens een EU-top in mei 2009 in Praag in werking is getreden.¹⁴⁵ Politieke en economische samenwerking tussen de EU en haar oostelijke buurstaten is niet iets van het laatste decennium. De wortels van de *European Political Cooperation* (EPC), de voorloper van het Gemeenschappelijk Buitenland en Veiligheidsbeleid (GBVB), liggen in de jaren zeventig en sinds de jaren negentig heeft de EU een netwerk van partnerschappen ontwikkeld met voormalige Sovjetrepublieken. De belangrijkste doelstelling van deze partnerschappen is een bijdrage te leveren aan internationale vrede en veiligheid middels de promotie van lokale democratie, regionale samenwerking en sociaaleconomische vooruitgang. Deze kernwaarden liggen ook ten grondslag aan het Oostelijk Partnerschap.¹⁴⁶

De voorloper van het partnerschap, het Europees Nabuurschapbeleid (ENB, 2003), was aan grote kritiek onderhevig. Ook middels dit programma trachtte de EU de banden met voormalig Oostbloklanden aan te halen. Maar omdat het ENB zich naast het oosten ook richtte op enkele Mediterrane buurlanden was de veelgehoorde kritiek dat de gestelde ambities prijzenswaardig waren maar de doelen onduidelijk en de middelen inefficiënt. Tevens werd onvoldoende onderscheid gemaakt tussen de betrokken Oost- en Zuid-Europese landen.¹⁴⁷ Het Oostelijk Partnerschap moet daar verandering in brengen. Het door Polen en Zweden geïnitieerde plan borduurt voort op de al bestaande bilaterale betrekkingen tussen de EU en de betrokken landen (Armenië, Azerbeidjaan, Georgië, Moldavië, Oekraïne en Wit-Rusland). “Het voornaamste doel van het Oostelijk Partnerschap is het scheppen van de nodige voorwaarden voor een snellere politieke associatie en verdere economische integratie tussen de Europese Unie en geïnteresseerde partnerlanden.”¹⁴⁸

Het partnerschap volgt met name als reactie op het besef van de mogelijke consequenties van de financieel-economische crisis voor economisch zwakke Oost-Europese landen in combinatie met de wijvingen die zich vóór mei 2009 hebben voorgedaan, zoals verscheidene energiecrises en de Georgische oorlog. Het partnerschap moet nieuwe handvatten bieden om de

¹⁴⁵ Whitman en Wolff, ‘The EU as a conflict manager’, 87.

¹⁴⁶ Rapport van de Adviesraad Internationale Vraagstukken, Nederland in de Veranderende EU, NAVO en VN door leden Adviesraad Internationale Vraagstukken, Departement van Buitenlandse Zaken (Den Haag 2005) 15.

¹⁴⁷ Lisa Watanabe, ‘The ESDP: between estrangement and a new partnership in transatlantic security relations’, *Journal of Contemporary European Studies* 1 (2005) 8.

¹⁴⁸ Gezamenlijk verklaring van de top betreffende het oostelijk partnerschap door de Raad van de Europese Unie op 7 mei 2009. De Europese Unie (Praag 2009) 6.

invloed van de EU in Oost-Europa te vergroten wat haar in staat moet stellen een actievere rol te spelen in conflictsituaties zoals die zich regelmatig op de Kaukasus hebben voorgedaan. Met name sinds de toetreding van tien nieuwe landen in 2004 hebben verschillende Europese politici opgeroepen tot temporisering van het uitbreidingsproces van de EU. Om toch vrede, stabiliteit en vooral modernisering te realiseren in naburige niet-lidstaten is het partnerschap in het leven geroepen. In ruil voor concessies en beloningen van de zijde van de EU wordt van de betrokken landen verwacht dat zij economische, politieke en sociale hervormingen naar EU-model doorvoeren. Het partnerschap is dus asymmetrisch van aard. De Unie stelt voorwaarden aan het partnerland en wanneer hieraan wordt voldaan zal het land kunnen profiteren van hetgeen de Unie te bieden heeft.¹⁴⁹ Hierin ligt met name het Russische bezwaar. Het Kremlin ziet het partnerschap als een vorm van chantage waarin partnerlanden worden gedwongen te hervormen naar EU-model.

Naast deze samenwerking is er ook sprake van dat sommige van de betrokken landen in aanmerking komen voor het NAVO lidmaatschap. Rusland volgt ook deze ontwikkeling wantrouwig en heeft het gevoel in het nauw gedreven te worden. Tegelijkertijd wordt het Kremlin vanwege het partnerschap min of meer gedwongen om ook de betrekkingen met de EU aan te halen. Als Rusland zich namelijk te veel als alternatief op het Europese systeem opstelt zullen de partnerlanden zich nog meer op de EU gaan richten.¹⁵⁰ Het partnerschap kan vooral worden gezien als signaal richting Rusland dat er voor het concept ‘invloedsfeer’ geen ruimte meer is in deze postbipolaire wereld. Een voor Rusland positief aspect is dat de betrokken landen geen EU-lidmaatschap in het vooruitzicht is gesteld.¹⁵¹

Hoewel het oostelijk partnerschap voordelig kan zijn voor de EU *en* Rusland bekijkt het prikkelbare Kremlin de relaties vooralsnog met argusogen. Het Russische handelen sinds de grote uitbreiding van de EU in 2004 wijst er op dat zij nog wel degelijk gelooft in het belang van invloedsfeer en het partnerschap vormt dan ook een nieuw hoofdstuk in het Russische omsingelingscomplex. “De Russen hebben het gevoel dat zij de verloren Koude Oorlog op dit moment nog een keer verliezen omdat de EU haar invloedsfeer telkens uitbreidt”, aldus prof. dr. Jan Rood van *Instituut Clingendael*.¹⁵²

¹⁴⁹ Keti Peters en Jan Rood, ‘Het oostelijk partnerschap: nieuwe stuwkracht in de ‘Ostpolitik’ van de EU’, *Internationale Spectator* 12 (2009) 636.

¹⁵⁰ Micheal L. Nash, ‘The Boldest Outreach: The Eastern Partnership Initiative of the European Union,’ *Contemporary Review* 1694 (2009) 307.

¹⁵¹ Peters en Rood, ‘Het oostelijk partnerschap’, 637-639.

¹⁵² Vraaggesprek met Prof.dr. Jan Rood, Head Strategic Research van Instituut Clingendael, gehouden op 31-03-2010, interviewcollectie van de auteur.

5.2. Oplaaierende oude discussies

De eerste topontmoeting in 2009 tussen de EU en Rusland vond plaats op de grens van China en Rusland in het Siberische Charaborvsk. Door sommigen werd gesuggereerd dat de top juist hier, achtduizend kilometer van Brussel, werd georganiseerd om de EU-delegatie te tonen dat Rusland niet verplicht is haar pijlen op Europa te richten maar ook alternatieven zoals heeft, zoals China en India.¹⁵³ De ontmoeting volgde op de EU top in Praag waar een maand eerder op 7 mei het Oostelijk Partnerschap van start was gegaan. Dit samenwerkingsverband kon in Charaborvsk op enige kritiek van de Russische president Medvedev rekenen. Want hoewel hij zich enigszins mild uitte zei hij wel te vrezen dat het Oostelijk Partnerschap zou vervallen in een ‘partnerschap tegen Rusland’.¹⁵⁴

Tijdens de besprekingen tussen de partijen passeerden andermaal de kwestie Georgië en de verschillende gascrises van de afgelopen jaren de revue. Medvedev wees opnieuw op het Oekraïense onvermogen te voldoen aan betalingsverplichtingen waarmee hij indirect dreigde met mogelijke toekomstige tekorten op de Europese energiemarkt, wat leidde tot grote ontevredenheid onder de afgevaardigden van de EU. De delegatie was namelijk helemaal naar Siberië gereisd om met Rusland kort te sluiten dat tekorten op de energieleveranties zoals die zich in 2006 en 2007 hadden voorgedaan in de toekomst vermeden zouden kunnen worden. Medvedev wilde deze garantie echter niet bieden. Het probleem lag volgens hem namelijk niet bij de Russische onwelwillendheid maar bij de financiële incapabiliteit van de Oekraïne. Derhalve konden pas energieggaranties worden gegeven wanneer de EU bereid zou zijn de Oekraïne financieel bij te staan.¹⁵⁵ Later dat jaar zou de energieproblematiek nogmaals de kop opsteken toen premier Poetin de EU waarschuwde dat de Oekraïne andermaal in de problemen dreigde te geraken doordat het land haar gasrekeningen niet kon betalen. Poetin wees nogmaals op de voor de hand liggende oplossing en zei enigszins provocerend over de EU: “laat ze een miljardje schuiven”.¹⁵⁶

Ondanks de goede intenties van beide kanten en de prettige sfeer waarin de ontmoeting in Charaborvsk verliep toonde het gebrek aan concreet resultaat en dezelfde

¹⁵³ Deutsche Welle, ‘EU-Russia summit reveals differences rather than agreements’, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,4271011,00.html>, geraadpleegd op 30/03/11.

¹⁵⁴ De Volkskrant, ‘Medvedev geeft EU waarschuwing’, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/archief/article/detail/332989/2009/05/23/Medvedev-geeft-EU-waarschuwing.dhtml>, geraadpleegd op 30/03/11.

¹⁵⁵ De Volkskrant, ‘EU: geen gasakkoord op top Moskou’, http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1202856.ece/EU_geen_gasakkoord_op_top_Moskou, geraadpleegd op 30/03/11.

¹⁵⁶ De Volkskrant, ‘Poetin: nieuwe gasstop dreigt’, <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2680/Economie/article/detail/366260/2009/11/03/Poetin-nieuwe-gasstop-dreigt.dhtml>, geraadpleegd op 03/04/11.

gespreksonderwerpen die keer op keer terugkeerden aan dat de plooiën tussen de twee nog bepaald niet waren gladgestreken. Omdat de top weinig reden tot bezorgdheid maar toch ook weinig reden tot intensievere samenwerking bood gebeurde er in de daaropvolgende maanden weinig. Enig 'lichtpuntje' was de stimulans in de Russische perceptie van de EU naar aanleiding van de conclusies die werden getrokken in een onderzoek van de EU naar de oorzaak van de Georgische oorlog. Hierin kwam namelijk naar voren dat niet Rusland maar Georgië schuldig was aan het veroorzaken van het conflict. Wel werd in het onderzoek geconstateerd dat de Russische reactie op het Georgische optreden disproportioneel was.¹⁵⁷

De tweede topontmoeting dat jaar vond plaats in november in Stockholm, Zweden. Net als tijdens eerdere ontmoetingen, zoals in Samara 2007 en Moskou 2009, uitte de EU-voorzitter forse kritiek op de aanhoudend slechte mensenrechtensituatie in Rusland maar andermaal leidde dit niet tot materiële consequenties, een verschijnsel waar Tatiano Romanavo (2008) al op heeft gewezen: de EU zal misstanden in Rusland blijven aankaarten maar zal zich een al te agressieve opstelling niet kunnen veroorloven uit angst Rusland tegen zich in het harnas te jagen. De top leek eigenlijk een herhaling van de zettingen in Charaborsk te worden met dien verstande dat in Stockholm materiële toenadering plaatsvond. Beide partijen spraken namelijk af onderhandelingen te starten om te komen tot een kaderovereenkomst betreffende gezamenlijk optreden in crisis management operaties.¹⁵⁸ Zodoende werd het jaar 2009, waarin in politiek maar vooral in economisch opzicht weinig gebeurde, met een goed resultaat afgesloten.

5.3. Periode van rust

Die positieve toon werd doorgezet toen het Kremlin in februari 2010 eigenlijk voor het eerst maatregelen nam in lijn met de aanhoudende kritiek over de slechte mensenrechtensituatie. Rusland ratificeerde namelijk als laatste lid van de Raad van Europa protocol 14 van de Conventie van de Rechten van de Mens. Het protocol werd ondertekend tijdens een bijeenkomst van de Raad. Secretaris-generaal Thorbjørn Jagland beschouwde de ratificatie als een signaal van de Russische toenadering richting Europa. Het protocol vergroot het bereik en de efficiëntie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens binnen Europa, Rusland inclusief.¹⁵⁹ De ratificatie

¹⁵⁷ De Volkskrant, 'EU-rapport: Georgië begon oorlog', http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1296352.ece/EU-rapport_Georgie_begon_oorlog, geraadpleegd op 30/03/11.

¹⁵⁸ Euroeast, 'EU and Russia take stock of relations at Stockholm summit', http://www.enpi-info.eu/maineast.php?id=20105&cid_type=1, geraadpleegd op 04/05/11.

¹⁵⁹ Norway: the permanent mission to the Council of Europe, 'Ratification of protocol no. 14 by the Russian Federation', <http://www.norway-coe.org/Ratification-of-protocol-No-14-by-the-Russian-Federation/>, geraadpleegd op 30/03/11.

vormde in het eerste half jaar het enige moment waarop Rusland en de EU, zowel in politiek als economisch opzicht, zij het indirect, met elkaar in contact kwamen. Hoewel Rusland het protocol als lid van de Raad van Europa ratificeerde ontving ook de EU dit resultaat met groot enthousiasme.

Vervolgens duurde het tot 31 mei eer beide partijen elkaar weer ontmoetten tijdens de topontmoeting in het Russische Rostov aan de Don, vlakbij de Oekraïense grens. Hoewel de twee partijen lang niet op alle gespreksonderwerpen op één lijn zaten was de sfeer, net als tijdens de twee voorgaande edities, ook hier zeer gemoedelijk. Met in het achterhoofd bijvoorbeeld nog de topontmoeting in Samara, Rusland, exact twee jaar eerder, mocht dit gegeven an sich al een positieve ontwikkeling heetten. Maar waar het vooral een jaar eerder in Charaborsk ontbrak aan concreet resultaat werden in Rostov liefst twee verdragen getekend waardoor twee maal sprake was van een 'blijk van partnerschap'. Ten eerste kwamen de partijen een verdrag overeen dat de uitwisseling van geheime informatie, op alle gebieden waarop de EU en Rusland betrekkingen onderhouden, moet beschermen.¹⁶⁰

Ten tweede werd ook op economisch vlak resultaat geboekt, namelijk de totstandkoming van het 'partnerschap voor modernisering'. In Rostov werd dit idee geconcretiseerd nadat het een half jaar eerder tijdens de top in Stockholm was geopperd. Dit verdrag heeft tot doel om middels een intensivering van de economische bilaterale betrekkingen groei en innovatie binnen de EU en Rusland te bewerkstelligen.¹⁶¹ De verwachting was tevens dat het eerder ter tafel gekomen onderwerp van visumproblematiek tussen de EU en Rusland opnieuw behandeld zou worden. Premier Poetin had hier al vaker op aangestuurd maar aanhoudende onrusten op de Kaukasus waren voor de Unie reden om visa-vrij verkeer voorlopig niet in te voeren.

De periode sinds de energiecrisis in 2006 heeft aangetoond dat positieve ontwikkelingen vrij abrupt kunnen worden afgewisseld met tegenslagen. Dat was ook nu het geval. Het uitblijven van garanties met betrekking tot energiezekerheid tijdens een top in juni 2009 drukte de Unie precies een jaar later opnieuw met de neus op de feiten. Het Russische Gazprom besloot namelijk gedurende drie dagen de gaskraan naar Wit-Rusland tot maximaal zestig procent dicht te draaien. Hierop besloot Minsk te korten op de gastoevoer naar EU-lidstaat Litouwen. Ook dit conflict werd veroorzaakt door betalingsproblematiek. Gazprom verlangde een marktconforme prijs voor

¹⁶⁰ Verdrag tussen de regering van de Russisch Federatie en de Europese Unie inzake de bescherming van vertrouwelijke informatie, getekend op 1 juni 2010 in Rostov-on-Don. Raad van de Europese Unie (2010), geraadpleegd op 30/03/11.

¹⁶¹ Europa, press releases, 'Joint Statement on the Partnership for Modernisation' <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=PRES/10/154&type=HTML>, geraadpleegd op 30/03/11.

haar leveringen terwijl de Wit-Russische president Lukashenko slechts bereid was een ‘vriendenprijs’ te betalen.

Andermaal reageerde de Unie fel en Eurocommissaris voor Energiezaken Günther Öttinger zei het dichtdraaien van de gaskraan te beschouwen als een aanval op de gehele Unie. Hij voegde eraan toe dat de EU nimmer het slachtoffer mochten worden van vetes tussen voormalig Sovjetstaten. Ondanks de herhaaldelijk felle reacties was het wel de derde keer sinds de uitbreiding in 2004 dat EU lidstaten buiten hun schuld om gekort werden op hun gasleveranties, waardoor de positief verlopen top in Rostov alsnog een bittere nasmaak kreeg.

5.4. Conclusie

Hoewel het een langere periode betrof kwamen de EU en Rusland in de dertien maanden na het in gang zetten van het Oostelijk partnerschap tot en met juli 2010 veel minder vaak met elkaar in contact dan in de negen maanden vanaf het conflict in Georgië tot aan de inwerkingtreding van het partnerschap in mei 2009. Wanneer sec wordt gekeken naar de spanningen en toenaderingen die zich als gevolg van de start van het Oostelijk Partnerschap hebben voorgedaan kan niet anders dan worden geconcludeerd dat de betrekkingen, zeker wanneer deze periode in het licht van de eerste twee casussen wordt geplaatst, vanaf mei 2009 tot en met juli 2010 een positieve ontwikkeling hebben doorgemaakt. Wat vooreerst opvalt is dat het Kremlin, op de top in Charaborsk na, geen publiekelijke kritiek heeft geleverd op het partnerschap, ondanks de volgens academici en media negatieve Russische perceptie van het Oostelijk Partnerschap.

Vooraf op politiek vlak was het concrete resultaat ontegenzeggelijk. Naast drie retorische toenaderingen vond ook drie keer toenadering met materiële implicaties (‘blijk van partnerschap’) plaats. In twee gevallen betrof het een gesloten verdrag, de resterende toenadering betrof de Russische ondertekening van protocol 14 inzake de Europese Conventie voor de Rechten van de Mens. Daarnaast vonden ook nog eens drie retorische toenaderingen plaats waarbij wel opgemerkt dient te worden dat in alle gevallen ‘slechts’ sprake was van een ‘vriendelijk gebaar’. Tegenover deze materiële toenadering vond vier keer retorische spanning plaats, welke vooral werden geuit tijdens topontmoetingen, maar geen van deze spanningen had materiële implicaties. Deze vier gevallen kunnen gelijk worden verdeeld tussen ‘openlijk meningsverschil’ en ‘provocatie’.

De economische betrekkingen ontwikkelden zich ogenschijnlijk minder positief. Toch kunnen sluitende conclusies over de ontwikkeling van de economische betrekkingen nauwelijks gegeven worden omdat beide machten in een jaar tijd slechts vier keer met elkaar in contact

kwamen. Wel kan worden gesteld dat het niet eens worden over maatregelen om onderbrekingen in energieleveranties te voorkomen in mei 2009 implicaties heeft gehad middels spanningen die zich later dat jaar en in de eerste maanden van 2010 voordeden zoals de dreigende Oekraïense betalingsproblematiek en het dichtdraaien van de Gastoevoer naar Wit-Rusland door Gazprom. Toch zorgde het sluiten van het 'Partnerschap voor Modernisering' ook in economisch opzicht voor een positieve noot en vormt wellicht de prelude tot een nieuw PCA.

6. Conclusie

In de inleiding kwam uit de academische literatuur een overwegend negatieve tendens ten aanzien van de ontwikkeling van de EU-Rusland relatie naar voren komt. Op basis van de in dit stuk behandelde casussen blijkt echter dat de waarheid behoorlijk genuanceerd ligt en dat nauwelijks gesproken kan worden over een eenduidige positieve of negatieve ontwikkeling gedurende de periode 2004-2010. In ieder geval doet de toenemende institutionalisering vermoeden dat een algehele negatieve perceptie van de relatie niet op zijn plaats is. Hoewel het lastig is sluitende conclusies aan het totaaloverzicht van spanning en toenaderingen te verbinden bieden de cijfers wel enig inzicht in de aard van de ontwikkeling die de relatie van begin 2006 tot halverwege 2010 heeft doorgemaakt.

In politiek opzicht zorgt de discrepantie tussen retorisch en pragmatisch handelen voor een opmerkelijk beeld. Gedurende de gehele periode kwamen beide partijen namelijk 27 keer retorisch met elkaar in aanvaring tegenover slechts 12 toenaderingen. Echter, het overzicht van materiële spanningen en toenaderingen verschaft hele andere inzichten. 4 maal kwamen de partijen op een negatieve manier met elkaar in contact tegenover liefst 20 materiële toenaderingen. Ook dient te worden opgemerkt dat in geen van de casussen het conflict leidde tot materiële repercussies door één der beide partijen, bijvoorbeeld in de vorm van een opgeheven verdrag.

In vergelijking met de andere casussen liet de periode na de energiecrisis in 2006 tot aan de Georgische oorlog zich overduidelijk kenmerken door de meeste spanningen. Toch lijkt deze crisis geen blijvende wonden te hebben geslagen omdat onvrede over de crisis snel wegebeedde en andere kwesties weer snel onderwerp van discussie vormden. Ook heeft de crisis niet tot materiële maatregelen vanuit de Unie jegens Rusland geleid. Dit leek vooral te worden veroorzaakt door het besef van de EU dat de energieleveranties vanuit Rusland dermate cruciaal waren dat een conflict in de toekomst te allen tijde voorkomen diende te worden. Het jaar 2007 leverde de meeste retorische spanningen op die vooral leken voort te komen uit een Russische angst ten aanzien van de groeiende invloedssfeer van de EU. Al met al maakte deze periode duidelijk dat de normatieve agenda van de EU vooralsnog tot weinig resultaat had geleid en ook dat de Unie moeite kende het autonome optreden van lidstaten te coördineren (Howorth 2007, Romanova 2008, de Haas 2008, Lucas 2008, Kagan 2008, Schmidt-Feldmann 2008). Tegelijkertijd werd echter duidelijk dat beide partijen intensief konden samenwerken zolang zij zich pragmatisch opstelden.

Opmerkelijk genoeg vond de meeste materiële toenadering, in vergelijking met de andere casussen, plaats na de Georgische oorlog. De EU uitte forse kritiek op het Russische handelen

maar de betrekkingen ontwikkelden zich in de laatste maanden van 2008 in materieel opzicht niettemin opmerkelijk positief. Deze manier van handelen is een vertaling van de visie van Leonard en Popescu (2008) en Malmström (2005) die bepleiten dat de EU er goed aan doet het Russisch beleid aan een kritische blik te blijven onderwerpen, zoals zij nadrukkelijk deed tijdens en vlak na de Georgische oorlog, maar tegelijkertijd moet proberen de dialoog in stand te houden. De periode na de oorlog ontwikkelde zich volgens hetzelfde stramien als de periode na de energiecrisis: pragmatische intenties leidden tot resultaten, met dien verstande dat in casus twee zelfs nog meer materiële toenadering plaatsvond.

Conclusies over het jaar na de inwerkingtreding van het Oostelijk Partnerschap tot aan de zomer van 2010 zijn moeilijk te trekken omdat beide partijen gedurende deze periode weinig met elkaar in contact kwamen. Echter, gezien de constante intensieve handelsbetrekkingen kan worden gesteld dat juist vanwege de rust de relatie een positieve ontwikkeling doormaakte.¹⁶² Ook in deze periode was eenzelfde patroon waarneembaar waarin tegenslagen en toenadering elkaar afwisselden en ook in de periode mei 2009 tot aan de zomer van 2010 bleken energieleveranties de grootste bron van onrust te zijn. Bovendien dient te worden opgemerkt dat, alle toenaderingen ten spijt, beide partijen er ook in deze periode niet in slaagden te komen tot een hernieuwd PCA. Hieruit rijst ook de vraag of het aantreden van Medvedev de relatie heeft verbeterd. Dat is moeilijk vast stellen. Wel kan worden geconcludeerd dat ondanks de valste start vanwege de Georgische oorlog de betrekkingen sindsdien wel een stuk rustiger verliepen.

Hoewel materiële repercussies altijd zijn uitgebleven heeft de Unie zich vaak zeer kritisch uitgelaten over Russisch handelen. Naast opmerkingen over het Russische energiebeleid kwam een groot deel van de kritiek voort uit normatieve opvattingen die de Unie het Kremlin trachtte op te leggen, zoals in de literatuur door verschillende auteurs wordt beschreven (Sakwa 2008, AIV 2008, Gower 2008, Romanova 2008, de Haas 2008, Schmidt-Feldmann 2008, Romaniuk 2009). Tijdens drie topontmoetingen tussen de EU en Rusland in 2007, 2008 en 2009 kaartte de Unie de slechte mensenrechtensituatie in Rusland aan. Ook liet zij zich eind 2007 en begin 2008 diverse keren zeer kritisch uit over het verloop van de presidentiële en parlementsverkiezingen in Rusland.

Tijdens twee van de drie topontmoetingen kwamen ook de energieleveranties aan de EU ter sprake. Door Hyde Price (2006) en Schmidt-Feldmann (2008) werd betoogd dat de EU geneigd is gevoelige normatieve onderwerpen (tweederangs problemen) te vermijden wanneer energiebelangen (eersterangs problemen) op het spel staan. Dat was tijdens deze ontmoetingen

¹⁶² DG Trade, 'EU bilateral trade and trade in the world', http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf, geraadpleegd op 05/04/11.

dus niet het geval. Toch valt niet ontkennen dat de EU doortastender had kunnen optreden om haar normatieve agenda te verdedigen, bijvoorbeeld door materiële maatregelen te treffen. Ook is zij inzake de energiebetrekkingen sinds 2006 vrij omzichtig te werk gegaan. Rusland werd niet als schuldige van de crisis in 2006 aangewezen en ook waren de reacties vanuit de Unie na de crisis in 2009 ronduit mild te noemen. Zoals in de literatuur naar voren komt lijkt de Unie van mening dat zij zichzelf een te dwingende houding niet kan veroorloven uit angst voor Russische repercussies. Dat zij het zich wel kan permitteren op andere gebieden kritiek op Rusland te leveren lijkt te komen doordat Rusland zich er ook terdege van bewust is dat de EU als afnemer van grondstoffen van cruciaal belang is. Energieleveranties zijn sinds 2006 de oorzaak geweest van verscheidene aanvaringen. Tegelijkertijd heeft het enorme belang van energiebetrekkingen ook de scherpe randen van conflicten gehaald en beide partijen altijd gemotiveerd de dialoog gaande te houden. Energie heeft zich daarmee inderdaad gemanifesteerd als belangrijkste bindende- maar vooral ook als belangrijkste spanningsfactor (ECFR 2007, Romanova 2008, Lukyanov 2008, CSIS 2008, Hadfield 2008).

Concluderend heeft het verschil in opvattingen tussen beide partijen over vrijheid en democratie de afgelopen jaren niet geleid tot een gebrek aan materiële toenadering. Op basis van het verrichte onderzoek kan worden gesteld dat de relatie sinds de crisis in 2006 verder is geïnstitutionaliseerd en deze ontwikkeling an sich lijkt een verslechtering al uit te sluiten. In elk van de drie periode zijn vooral tijdens topontmoeting verschillende verdragen gesloten. Daartegenover heeft geen enkele spanning ertoe geleid dat een bestaand verdrag werd opgezegd. Van een mogelijke geopolitieke strijd, waar auteurs als Lucas (2008) en Kagan (2008) ons voor hebben gewaarschuwd lijkt aldus dan ook geen sprake.

Eerder lijken de opvattingen van van Camp (2006), Gower (2008) en de AIV (2008), dat dankzij verregaande institutionalisering geen sprake kan zijn van een op loer liggende hernieuwde Koude Oorlog, aan kracht te hebben gewonnen. Die institutionalisering lijkt er de afgelopen jaren voor gezorgd te hebben dat spanningen op geen enkel moment zijn uitgedomd in echte conflicten. Dit lijkt een bevestiging te zijn van de visie van verschillende auteurs (Sakwa 2007, Facon 2008, de Haas 2008, Gower 2008) dat Rusland onder Poetin, ondanks alle verschillen die nog steeds aanwezig zijn, wel degelijk een brug naar het westen heeft geslagen omdat er een op gelijkheid gebaseerd strategisch partnerschap is gerealiseerd.

Veel van de 'ruzies' (conflicten met materiële implicaties) die zich de afgelopen jaren tussen de EU en Rusland hebben voortgedaan kwamen voort uit bilaterale conflicten tussen Rusland en EU-lidstaten, veelal voormalig Oostbloklanden. De neiging van deze landen zich waar mogelijk af te zetten tegen Rusland is een veel gehoord probleem (Jansen 2006, Kagan 2008,

Romaniuk 2009, Kömen 2009, Rood 2010) en leidt volgens het Kremlin tot een verwerking van de Russische invloedssfeer. Deze ontwikkeling heeft in de aanloop en nasleep van de in dit stuk behandelde casussen een aanzienlijke rol gespeeld. Zowel op de achtergrond van de Georgische oorlog als in de aanhoudende problematiek omtrent het bestemmingsplan voor Kosovo leek Rusland te worden gedreven door een achterhaald streven naar invloedssfeer. Zolang het Westen en Rusland blijven steggelen over probleemgebieden als Kosovo en de Zuidelijke Kaukasus ligt een toestand van constante stabiliteit tussen de EU en Rusland op korte termijn niet in de lijn der verwachting. Net zo min als dat algehele convergentie tussen de EU en Rusland binnen afzienbare tijd zal worden bewaarheid. Niettemin hebben de afgelopen jaren ondanks de ogenschijnlijke strubbelingen getoond dat de EU en Rusland nader tot elkaar kunnen komen en vanwege een verregaande institutionalisering zelfs tot elkaar veroordeeld zijn .

7. Appendix

Casus 1 – Politieke gebeurtenissen na de gascrisis in 2006

Datum	Gebeurtenis	Positief/negatief	Weging
01/2006	Poetin zegt tegen bondskanselier Merkel dat Rusland 'heel dicht bij de EU en de VS staat' bij de aanpak van Iran en de oproep aan het land niet weer te beginnen met uraniumwinning. ¹⁶³	Positief	2
05/2006	<i>EU-Rusland top in Sochi, Rusland:</i> de sfeer bij de ontmoeting is ontspannen en beiden zeggen de relatie met vertrouwen tegemoet te zien.	Positief	1
05/2006	<i>EU-Rusland top in Sochi, Rusland:</i> wet aangenomen voor de versoepeling van de visumplicht tussen Rusland en de EU. ¹⁶⁴	Positief	3
05/2006	<i>EU-Rusland top in Sochi, Rusland:</i> Wet ondertekend die bepaalt dat de EU en Rusland intensief gaan samenwerken om illegale immigratie tegen te gaan. Burgers van EU lidstaten die illegaal in Rusland verblijven en vice versa kunnen nu eenvoudiger worden uitgezet. ¹⁶⁵	Positief	3
10/2006	De EU uit forse kritiek op de blokkade die Rusland tegen Georgië heeft opgezet. Poetin beval hierbij Georgiers in Rusland op te pakken en het land uit te zetten. ¹⁶⁶	Negatief	2

¹⁶³ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article152852.ece/Rusland_staat_dicht_bij_VS_en_EU_in_kwestie-Iran

¹⁶⁴ [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22007A0517\(01\):NL:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:22007A0517(01):NL:NOT)

¹⁶⁵

<http://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=4721>

¹⁶⁶ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article360082.ece/EU_neemt_het_op_voor_Georgiers

10/2006	De EU wil Rusland op de EU-top in Finland aanspreken over de moord op de journaliste Anna Politkovskaja, een felle tegenstandster van Poetin's regime en degene die haar de moord onderzocht, Alexander Litvinenko. Poetin veroordeelt de moord maar doet volgens de EU niet voldoende om de daders te vinden. ¹⁶⁷	Negatief	2
10/2006	De EU laat zich kritisch uit over een nieuwe Russische wet die NGO's verplicht zich te registreren. Op deze manier worden lastige NGO's volgens de EU buiten de deur gehouden. ¹⁶⁸	Negatief	2
11/2006	<i>EU-Rusland top in Helsinki, Finland:</i> Beide machten erkennen dat de positieve sfeer van Sochi zich heeft doorgezet in Finland. Beiden spreken uit dat samenwerking op het gebied van veiligheid moet worden uitgebreid om veiligheid en welvaart in heel Europa te realiseren.	Positief	2
11/2006	De Russische minister van buitenlandse zaken Lavrov beklagt zich in Brussel bij de EU over de slechte behandeling van de Russische minderheid in Estland en Letland. Veel van hen willen staatsburger worden maar worden niet geholpen. ¹⁶⁹	Negatief	1
02/2007	<i>Webrkunde International Conference in München, Duitsland:</i> Poetin dreigt met Russische terugtrekking uit enkele verdragen omtrent wapencontrole en de terugdringing van strategische wapens. ¹⁷⁰	Negatief	2
04/2007	Het Europees Parlement veroordeelt de onderdrukking door de politie van oppositiebetogingen in Moskou. Hiermee gaat zij verder dan de Europese Commissie en EU-voorzitter Duitsland. ¹⁷¹	Negatief	1
04/2007	<i>Black Sea Synergy:</i> De EU zet met landen rondom het middellandse zeegebied een samenwerkingsverband op economisch terrein maar ook op het gebied van veiligheidsbeleid. Door stabiliteit in deze regio te creëren poogt de EU ook de relatie met Rusland te verbeteren. ¹⁷²	Positief	1

¹⁶⁷ <http://nos.nl/artikel/59218-euruslandtop-mislukt.html>

¹⁶⁸ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article360527.ece/Poetin-diner_komt_EU_ongelezen

¹⁶⁹ http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article1024836.ece/Rusland_klaagt_bij_EU_over_Estland_en_Letland

¹⁷⁰ Facon, 'The West and post-Putin Russia', 1.

¹⁷¹

http://www.volkskrant.nl/buitenland/article419879.ece/Europees_Parlement_veroordeelt_politicoptreden_Rusland

¹⁷² Fischer, 'EU relations with Russia', 125.

05/2007	Rusland ligt op ramkoers met de EU en de VS over het bestemmingsplan van de Servische provincie Kosovo. De EU en de VS willen beperkte onafhankelijkheid voor de provincie maar daar is Rusland het niet mee eens. ¹⁷³	Negatief	2
05/2007	<i>EU-Rusland top in Samara, Rusland:</i> De mensenrechtensituatie in Rusland maar ook de penibele omstandigheden voor Russen in Estland leidt tot spanningen tijdens de top. ¹⁷⁴	Negatief	2
05/2007	<i>EU-Rusland top in Samara, Rusland:</i> Poetin zegt toe middels intensievere grenssamenwerking iets te zullen gaan doen aan de lange wachtrijen bij de Russische grens. ¹⁷⁵	Positief	3
05/2007	<i>EU-Rusland top in Samara, Rusland:</i> Beide partijen slagen er niet in een gezamenlijke persverklaring op te stellen. ¹⁷⁶	Negatief	2
10/2007	<i>EU-Rusland top in Mafra, Portugal:</i> Beide machten erkennen het belang van een stabiel nabuurschapsbeleid buiten de grenzen van Unie en Rusland. Ze erkennen dat multilateraal optreden in deze noodzakelijk is. ¹⁷⁷	Positief	2
10/2007	<i>EU-Rusland top in Mafra, Portugal:</i> Tijdens de top worden het verdrag <i>Memorandum of Understanding between the European Monitoring Centre of Drugs and Drugs Addiction and Russia</i> door de EU en Rusland ondertekend. Het verdrag moet de strijd aangaan met drugsgebruik en –verspreiding, vooral in Rusland een steeds groter wordend probleem. ¹⁷⁸	Positief	3

¹⁷³ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article422001.ece/Westen_en_Rusland_op_ramkoers_over_Kosovo

¹⁷⁴ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6668111.stm>

¹⁷⁵ http://www.eu2007.de/en/News/Press_Releases/May/0518AASamara.html

¹⁷⁶ Kömen, 'EU-Russia Relations', 5.

¹⁷⁷

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1618&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

¹⁷⁸

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1618&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

11/2007	In verband met het Amerikaanse plan tot plaatsing van een raketafweerschield in Europa besluit Rusland tekening van het <i>Verdrag Inzake Conventionele Strijdkrachten in Europa (CSE)</i> op te schorten. ¹⁷⁹	Negatief	3
12/2007	EU-voorzitter Portugal uit grote kritiek op de overwinning van Poetin tijdens de parlementsverkiezingen. De EU klaagt vooral over vermeende mediabeperkingen en intimidaties van oppositiepartijen. ¹⁸⁰	Negatief	2
12/2007	Polen heft veto op nieuwe PCA besprekingen op. Polen zette het veto in na een geschil over de export van vlees naar Rusland. ¹⁸¹	Positief	3
02/2008	Rusland dreigt met gewapend ingrijpen in Kosovo als de EU en de NAVO onafhankelijkheid van de provincie blijven erkennen zonder instemming van de VN. ¹⁸²	Negatief	2
03/2008	EC voorzitter Barroso feliciteert een dag na diens overwinning president Medvedev en benadrukt dat het Strategische Partnerschap moet worden versterkt. Niet alleen op basis van overeenkomstige belangen maar vooral ook op basis van overeenkomstige waarden.	Positief	1
03/2008	Tegelijkertijd uit Barroso grote kritiek op de ondemocratische presidentsverkiezingen in Rusland. Hij laakt vooral het gebrek van toegang tot de media door de oppositie. ¹⁸³	Negatief	1
03/2008	De EU-ministers van Buitenlandse Zaken spreken in het Sloveense Brdo uit dat zij de uitverkiezing van Dmitri Medvedev tot president zien als een mogelijkheid de betrekkingen tussen de EU en Rusland te verbeteren. ¹⁸⁴	Positief	1
04/2008	Litouwen houdt in Luxemburg nieuwe PCA besprekingen tegen. Het land wil onder andere dat Rusland schuld bekent voor de dood van 7 Litouwse grenswachten in 1991. De EU is niet blij met de opstelling van Litouwen. ¹⁸⁵	Negatief	3

¹⁷⁹ <http://www.gva.be/archief/guid/poetin-ondertekent-decreet-voor-opschorting-cfe-verdrag.aspx?artikel=d65d238e-99c1-45e8-a039-4ef25eb0bbf3>.

¹⁸⁰ http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article598498.ece/Ophef_over_felicitaties_Sarko_aan_Poetin

¹⁸¹ AIV, 'De samenwerking tussen de Europese Unie en Rusland', 25.

¹⁸² http://www.volkskrant.nl/buitenland/article506781.ece/Rusland_dreigt_met_geweld_om_Kosovo

¹⁸³ Gomart, 'Towards a way out of a depression', 3.

¹⁸⁴ http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article605971.ece/EU_betere_relatie_met_Moskou.

¹⁸⁵ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article532253.ece/Litouwen_frustreert_overleg_EU-Rusland.

05/2008	Litouwen trekt veto op nieuwe PCA besprekingen in. ¹⁸⁶	Positief	3
05/2008	De Europese Unie zegt zich zorgen te maken over de toename van het aantal Russische troepen in de separatistische Georgische regio Abchazië. Volgens buitenlandcoördinator van de EU Ferrero-Waldner moet Rusland het geschil vreedzaam oplossen. ¹⁸⁷	Negatief	2
06/2008	<i>EU-Rusland top in Khanty-Mansiysk, Rusland:</i> Er wordt benadrukt dat de samenwerking op het gebied van buitenland- en veiligheidsbeleid tussen de EU en Rusland al redelijk functioneert maar dat meer samenwerking mogelijk is. De EU wil de top aangrijpen om de betrekkingen te verbeteren. ¹⁸⁸	Positief	1
06/2008	<i>EU-Rusland top in Khanty-Mansiysk, Rusland:</i> Het al bestaande idee van samenwerking inzake zeven grensoverschrijdende projecten ten behoeve van economische en sociale ontwikkeling van grensregio's wordt bevestigd. ¹⁸⁹	Positief	3
06/2008	<i>EU-Rusland top in Khanty-Mansiysk:</i> Poetin uit stevige kritiek op het Amerikaanse raketschild en verwijt de EU teveel in de plannen mee te gaan. ¹⁹⁰	Negatief	1

¹⁸⁶ AIV, 'De samenwerking tussen de Europese Unie en Rusland', 25.

¹⁸⁷ http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article608785.ece/EU_bezorgd_over_Russen_in_Abchazie

¹⁸⁸ http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/Press_Releases/June/2706KPV_EU_Rusija1.html?

¹⁸⁹ http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/Press_Releases/June/2706KPV_EU_Rusija1.html?

¹⁹⁰ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7475103.stm>

Casus 1 – Economische gebeurtenissen na de gascrisis in 2006

Datum	Gebeurtenis	Positief/negatief	Weging
01/2006	De EU weigert in het gasconflict in de Oekraïne een schuldige aan te wijzen: 'Rusland toonde zich de laatste jaren een betrouwbare partner en we verwachten dat het land dat ook de komende jaren blijft'. ¹⁹¹	Positief	2
03/2006	Met in het achterhoofd de eindigende PCA spreken Europese Commissievoorzitter Barroso en president Poetin over een toekomstig energiepact tussen de EU en Rusland. ¹⁹²	Positief	2
03/2006	In reactie op de energiecrisis schrijft de Europese Commissie het <i>Green Paper</i> waarin zij betoogt dat er een eenduidig energiebeleid van de EU moet komen. Het legt de nadruk op een pan-Europese gemeenschap dus inclusief Rusland. ¹⁹³	Positief	1
06/2006	Toekomstig EU-voorzitter Finland nodigt Rusland uit voor de EU-top in oktober. Normaal gesproken is Rusland niet bij deze top aanwezig maar nu wil de EU het graag over een energieakkoord gaan hebben. ¹⁹⁴	Positief	1
06/2006	De EU uit haar onvrede over het Russische besluit Gazprom het exclusieve recht op gasexport te geven. De EU zou juist graag een liberalisering van de energiemarkt zien. ¹⁹⁵	Negatief	1
09/2006	Rusland trekt de milieuvergunning in voor een olie- en gasproject in Sachalin dat door Shell wordt geleid. Hierdoor komen miljarden Euro's aan investeringen in gevaar. De EU reageert verbolgen. ¹⁹⁶	Negatief	3

¹⁹¹ http://www.volkskrant.nl/economie/article151979.ece/Europa_wil_lering_trekken_uit_gasconflict

¹⁹² <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/775609/2006/03/10/Barroso-gaat-met-Poetin-spreken-over-energiepact.dhtml>

¹⁹³ Hadfield, 'EU-Russia Energy Relations', 241.

¹⁹⁴ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article319976.ece/Finnen_nodigen_Poetin_uit_voor_EU-top

¹⁹⁵ http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article1021354.ece/Gazprom_krijgt_monopolie_op_gasexport

¹⁹⁶ http://www.volkskrant.nl/economie/article350597.ece/EU_en_Japan_boos_over_Russisch_besluit

11/2006	<i>EU-Rusland top in Helsinki, Finland:</i> Beide machten erkennen dat de energierelatie is gestoeld op economische interdependentie: beiden hebben dus baat bij een goede EU-Rusland relatie.	Positief	1
11/2006	<i>EU-Rusland top in Helsinki, Finland:</i> er wordt een verdrag getekend waarin Rusland beloofd vanaf 2013 heffingen voor Europese vliegtuigen die over Siberië naar Azië vliegen af te schaffen. ¹⁹⁷	Positief	3
11/2006	<i>EU-Rusland top in Helsinki:</i> In een reactie op het aanhoudende Russische embargo op Pools vlees, dat in november 2005 werd ingesteld, blokkeert Polen de onderhandelingen voor een nieuwe PCA tijdens de EU-Rusland top in Helsinki.	Negatief	3
11/2006	Rusland dreigt met een importverbod op alle agrarische producten, in het bijzonder vlees, uit de gehele EU als reactie op de naderende toetreding van Roemenië en Bulgarije tot de Unie. Volgens Rusland voldoen producten uit de twee landen niet aan de Russische veiligheidseisen. ¹⁹⁸	Negatief	2
12/2006	Rusland trekt haar dreigement in om import van vlees na de toelating van Bulgarije en Roemenie tot de EU te verbieden. Beiden ondertekenen een akkoord waarin wordt afgesproken dat goedgekeurd vlees vanuit de EU naar Rusland mag worden blijven geëxporteerd. ¹⁹⁹	Positief	2
01/2007	Na een conflict met Wit-Rusland draait Rusland de olietoevoer naar Europa dicht. Commissievoorzitter Barroso noemt het 'onaanvaardbaar' dat dit zonder overleg is gebeurd. EU voorzitter Duitsland sluit zich bij deze woorden aan. ²⁰⁰	Negatief	3

¹⁹⁷

http://ue2006.fi/CALENDAR/VKO47/EN_GB/1159261767620/INDEXF1C5.HTM?calYear=2006&calMonth=10

¹⁹⁸ http://www.volkskrant.nl/economie/article371615.ece/Rusland_dreigt_met_importstop_EU-landbouwproducten

¹⁹⁹ http://www.volkskrant.nl/economie/article380648.ece/Rusland_en_EU_leggen_ruzie_over_vleesexport_bij

²⁰⁰ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article386046.ece/EU_Russische_oliestop_niet_aanvaardbaar

04/2007	Gesprekken tussen de EU en Rusland op Cyprus over de opheffing van de Russische boycot op Pools vlees loopt op niets uit. Daarmee zijn gesprekken over een verdere samenwerking voorlopig van de baan. ²⁰¹	Negatief	3
04/2007	EU-Commissaris voor handel Mendelson waarschuwt ervoor dat de relatie tussen Rusland en de EU in april 2007 op haar dieptepunt heeft bereikt sinds het einde van de Koude Oorlog. ²⁰²	Negatief	2
05/2007	<i>EU-Rusland top in Samara, Rusland:</i> Rusland snijdt de toevoer van olie naar EU-lidstaat Litouwen door. Dit leidt tot spanningen tijdens de EU-Ruslandtop. ²⁰³	Negatief	3
05/2007	<i>EU-Rusland top in Samara, Rusland:</i> Ondanks de enorme spanning die er heerst dankzij grote meningsverschillen benadrukken de EU en Rusland dat economische band tussen beide machten steeds hechter wordt. ²⁰⁴	Positief	1
07/2007	<i>Rusland-Finland houtoorlog:</i> Om illegale houtkap tegen te gaan verhoogt Rusland de exporttarieven voor hout. Op deze manier wordt CO2 uitstoot teruggedrongen. Echter, omdat twee Finse dorpen afhankelijk zijn van de verwerking van Russisch hout wordt het Russische besluit aangevochten door te stellen dat het ingaat tegen de vrijheid van handel. ²⁰⁵	Negatief	3
10/2007	<i>EU-Rusland top in Mafra, Portugal:</i> Tijdens de top worden het verdrag <i>Agreement on Trade in certain Steel Products</i> door de EU en Rusland ondertekend. ²⁰⁶	Positief	3

²⁰¹ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article418366.ece/Overleg_EU-Rusland_mislukt

²⁰² <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6574615.stm>

²⁰³ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6668111.stm>

²⁰⁴ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article426724.ece/Top_EU-Rusland_zonder_resultaat

²⁰⁵ Romanova, 'Normative power Europe', 61.

²⁰⁶

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1618&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

10/2007	<i>EU-Rusland top in Mafra, Portugal:</i> De EU spreekt tijdens de top uit zich zorgen te maken over investeringen van Russische staatsbedrijven binnen de EU. President Poetin begrijpt weinig van deze zorgen. ²⁰⁷	Negatief	1
06/2008	Rusland sluit haar grenzen voor zeventig Europese vleesbedrijven uit verschillende landen omdat er sporen van antibiotica in het vlees zouden zitten. De EU reageert ontstemd. ²⁰⁸	Negatief	3
06/2008	<i>EU-Rusland top in Khanty-Mansijsk, Rusland:</i> Tijdens de top benadrukken de leiders van de EU en Rusland de groeiende economische relatie. De sfeer tijdens de top is goed.	Positief	1
06/2008	<i>EU-Rusland top in Khanty-Mansijsk:</i> Poetin laakt de neiging van de EU om telkens solidair te zijn met EU-lidstaten in een bilateraal conflict met Rusland. ²⁰⁹	Negatief	2
06/2008	Bij zijn eerste officiële bezoek aan Berlijn stelt de nieuw gekozen president Medvedev in een speech voor dat beide machten zich verder inspinnen om te komen tot verdere economische samenwerking. ²¹⁰	Positief	1
07/2008	Rusland sluit toevoer van olie aan EU-lidstaat Tsjechië voor meer dan de helft af, waarschijnlijk na goedkeuring van dat land tot het plaatsen van een Amerikaans raketschild binnen haar landsgrenzen. ²¹¹	Negatief	3

²⁰⁷ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article473769.ece/Poetin_begrijpt_Europese_zorgen_niet

²⁰⁸ http://www.volkskrant.nl/economie/article1034694.ece/EU_ontstemd_over_Russische_importstop_vlees

²⁰⁹ http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/Press_Releases/June/2706KPV_EU_Rusija1.html?

²¹⁰ AIV, De samenwerking tussen de EU en Rusland, 17.

²¹¹ J. De Jong, The Energy Story: A Key Common Interest, Clingendael European Papers no. 4, 54.

Casus 2 – Politieke gebeurtenissen na de Georgische oorlog in 2008

Datum	Gebeurtenis	Positief/negatief	Weging
08/2008	Rusland wijst een voorstel van de EU om te komen tot een onmiddellijk en onvoorwaardelijk staakt-het-vuren resoluut van de hand. ²¹²	Negatief	3
08/2008	Rusland gaat diezelfde dag uiteindelijk toch akkoord met het vredesvoorstel van de EU. ²¹³	Positief	3
08/2008	De EU en Rusland besluiten dat de topontmoeting van november in Nice niet geannuleerd noch uitgesteld wordt. ²¹⁴	Positief	3
08/2008	De EU zegt besprekingen met Rusland omtrent nieuwe PCA besprekingen op te schorten totdat alle Russische troepen uit Georgië verdwenen zijn. ²¹⁵	Negatief	2
08/2008	De EU spreekt haar zorg uit dat na Georgië de Oekraïne slachtoffer zal worden van de buitenlandse politiek van Rusland. ²¹⁶	Negatief	2

²¹² http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article1054854.ece/Rusland_verwerpt_voorstel_van_EU

²¹³ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1054582.ece/Rusland_staakt_militaire_operatie

²¹⁴ de Haas, 'External security cooperation', 19.

²¹⁵ Ibidem.

²¹⁶

http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1060858.ece/EU_vreest_dat_Oekraiuml_ne_volgende_slachtoffer_wor_dt_van_Rusland

08/2008	Rusland stuurt niet aan op een nieuwe Koude Oorlog maar zal dit ook zeker niet uit de weg gaan, zo stelt president Medvedev vlak na het conflict in Georgië. ²¹⁷	Negatief	2
09/2008	Op de dag dat Rusland de onafhankelijkheid erkent van de deelstaten Zuid-Ossetië en Abchazie zegt president Medvedev Russische troepen en materiaal toe voor de EU missie in Tsjaad en de Centraal Afrikaanse Republiek. ²¹⁸	Positief	3
09/2008	Rusland spreekt zich uit tegen het plan van de EU om waarnemers naar Georgië te sturen. Volgens Medvedev zal dat alleen maar leiden tot fragmentatie onder al ter plaatse zijnde observatieteams zoals die van de OVSE. ²¹⁹	Negatief	1
09/2008	De EU en Rusland bereiken een akkoord over de situatie in Georgië: Rusland zal binnen een maand zijn troepen uit Georgië terugtrekken (behoudens Abchazie en Zuid-Ossetië) wanneer de EU voor 1 oktober 200 waarnemers naar het gebied stuurt. ²²⁰	Positief	3
09/2008	Rusland beschuldigt de EU van het verdraaien van het akkoord. Rusland claimt namelijk dat is afgesproken dat waarnemers niet in de separatistische regio's mogen komen. De EU zegt dat dit wel het geval is. ²²¹	Negatief	1
11/2008	<i>EU-Rusland top in Nice, Frankrijk:</i> Ondanks dat Rusland niet aan de verplichtingen heeft voldaan al haar troepen terug te trekken uit Georgië wordt toch gestart met besprekingen voor een nieuwe PCA. ²²²	Positief	3

²¹⁷ Romanova, 'Normative power Europe', 59.

²¹⁸ http://vorige.nrc.nl/europa/article1987834.ece/Strijdmacht_EU_werkt_voor_geen_meter

²¹⁹ <http://nos.nl/artikel/76651-rusland-geen-euwaarnemers-georgie.html>

²²⁰ http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article1121775.ece/Nieuw_akkoord_EU-Rusland_over_Georgie

²²¹ http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article1121955.ece/Rusland_Europa_verdraait_akkoord

²²² http://www.eu2008.fr/PFUE/lang/en/accueil/PFUE-11_2008/PFUE-14.11.2008/CR_Sommet_UE_Russie.html

11/2008	<i>EU-Rusland top in Nice, Frankrijk:</i> De persverklaring vermeldt dat de EU president Medvedev wil bedanken voor zijn inzet voor het oplossen van het conflict in Georgië. ²²³	Positief	1
11/2008	<i>EU-Rusland top in Nice, Frankrijk:</i> EU voorzitter Frankrijk spoort Rusland aan geen raketten te plaatsen in de enclave Kaliningrad als vergelding voor het Amerikaanse raketsysteem in Tsjechië. ²²⁴	Negatief	1
11/2008	<i>EU-Rusland top in Nice, Frankrijk:</i> De EU en Rusland spreken af hun rakettenarsenaal in Europa voorlopig niet uit te breiden. Sarkozy stelt voor om halverwege 2009 weer nieuwe afspraken hieromtrent te maken. ²²⁵	Positief	3
11/2008	<i>EU-Rusland top in Nice, Frankrijk:</i> De EU en Rusland spreken af volgend jaar een top te organiseren om te praten over een nieuwe Europese veiligheidsstructuur. ²²⁶	Positief	3
11/2008	EC-voorzitter Barroso noemt het 'stom' dat Medvedev dreigt met de plaatsing van nieuwe raketten op het moment dat Barack Obama net is gekozen tot president van de Verenigde Staten. ²²⁷	Negatief	1
02/2009	Tsjechië heeft namens de EU haar zorg geuit over de militaire steunpunten die Rusland wil opzetten in Abchazië en Zuid-Ossetië. Dit is volgens de EU in strijd met de wapenstilstand die is getekend. ²²⁸	Negatief	2
02/2009	Een ingelaste top tussen de EU en Moskou loopt uit op een scherpe woordenwisseling tussen Barroso en Poetin over de mensenrechtensituatie in Rusland. ²²⁹	Negatief	2

²²³ http://www.eu2008.fr/PFUE/lang/en/accueil/PFUE-11_2008/PFUE-14.11.2008/CR_Sommet_UE_Russie.html

²²⁴ http://www.eu2008.fr/PFUE/lang/en/accueil/PFUE-11_2008/PFUE-14.11.2008/CR_Sommet_UE_Russie.html

²²⁵ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1092808.ece/Rusland_en_EU_komen_wapenstilstand_overeen

²²⁶ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1093117.ece/EU_en_Rusland_leggen_ruzie_bij

²²⁷ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1093119.ece/Raketdreigement_van_Moskou_geen_misstap

²²⁸ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1144293.ece/EU_bezorgd_over_Russische_steunpunten_Georgie

²²⁹ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1144928.ece/Woordenstrijd_Barroso_en_Poetin

05/2009	De EU spreekt haar 'diepe bezorgdheid' uit over het feit dat Russische grenswachten stellingen hebben betrokken op de grens tussen Georgië en het afvallige Abchazië en Zuid-Ossetië. Volgens de EU is dit strijdig met de territoriale integriteit van Georgië en de gesloten akkoorden. ²³⁰	Negatief	2
---------	--	----------	---

²³⁰ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1192617.ece/Rusland_helpt_mee_met_grensbewaking

Casus 2 – Economische gebeurtenissen na de Georgische oorlog in 2008

Datum	Gebeurtenis	Positief/negatief	Weging
01/2009	Rusland sluit de gastoevoer naar de Oekraïne voor twee weken af na een geschil met de Oekraïense regering. Dit zorgt ervoor dat ook de toevoer naar Europa afneemt. ²³¹	Negatief	3
01/2009	Als gevolg van de gascrisis eist de EU van Rusland dat de gasleveranties onmiddellijk weer worden hervat. ²³²	Negatief	2
01/2009	Premier Topolanek van EU-voorzitter Tsjechië zegt in Praag dat Europese landen niet door Rusland ‘gegijzeld’ kunnen worden inzake gasleveranties. Ook roept hij Oekraïne op water bij de wijn te doen. ²³³	Negatief	1
01/2009	Commissievoorzitter Barroso voert de druk op Rusland en Oekraïne verder op door te waarschuwen dat de ‘reputatie van beide landen als betrouwbare partner op het spel staat’ en waarschuwt Poetin dat dit ernstige gevolgen kan hebben voor de EU-Rusland relatie. ²³⁴	Negatief	2
01/2009	Premier Poetin en EU-voorzitter Tsjechië bereiken een akkoord over de voorwaarden waaronder de EU waarnemers naar Oekraïne stuurt die er op toe moeten zien dat de Oekraïne geen ongeoorloofde hoeveelheden gas aftappen. ²³⁵	Positief	3
01/2009	President Medvedev annuleert het gasakkoord. Volgens hem heeft Oekraïne enkele niet ter sprake gekomen en onacceptabele punten aan het akkoord toegevoegd. ²³⁶	Negatief	3

²³¹ <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2680/Economie/article/detail/307622/2009/01/02/Europa-voelt-gasconflict-Rusland-en-Oekra-iuml-ne.dhtml>

²³² http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1115925.ece/EU_eist_volledig_herstel_gasleveranties_Rusland

²³³ http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article1131656.ece/Gasruzie_dreigt_Europa_in_de_kou_te_zetten

²³⁴ http://www.volkskrant.nl/economie/article1117953.ece/Brussel_zet_ruziemakers_onder_druk

²³⁵ http://www.volkskrant.nl/economie/article1118361.ece/Oplossing_gasconflict_dichterbij

²³⁶ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1119278.ece/Medvedev_Gasakkoord_van_de_baan

01/2009	EC-voorzitter Barroso spoort bedrijven aan die afhankelijk zijn van energietoevoer juridische stappen te ondernemen. Ook zegt hij dat de EU de Oekraïne en Rusland niet langer als geschikte partners voor gasleverantie zal beschouwen als blijkt dat achter de leveringsstop politieke spellen schuil gaan. ²³⁷	Negatief	2
01/2009	Nadat Rusland en Oekraïne een akkoord overeen zijn gekomen over de gasprijs en aanvoer naar Europa wordt de gaskraan weer open gedraaid. ²³⁸	Positief	3

²³⁷ http://www.volkskrant.nl/economie/article1120538.ece/EU_dreigt_met_juridische_stappen_over_gasconflict

²³⁸ http://www.volkskrant.nl/economie/article1134248.ece/Brussel_nog_steads_geen_gas_ondanks_akkoord

Casus 3 – Politieke gebeurtenissen na de inwerkingtreding van het Oostelijk Partnerschap in 2009

Datum	Gebeurtenis	Positief/negatief	Weging
05/2009	<i>EU-Rusland top in Chabarovsk, Rusland:</i> EU-voorzitter Tsjechië en president Medvedev spreken van een zeer vruchtbare bijeenkomst die Rusland en de EU dichter bij elkaar heeft gebracht. ²³⁹	Positief	1
05/2009	<i>EU-Rusland top in Chabarovsk, Rusland:</i> President Medvedev spreekt zijn zorgen uit over de toenadering van de EU richting voormalige Sovjetrepublieken in het kader van het Oostelijk Partnerschap. Hij is bang dat de betrokken landen het partnerschap beschouwen als een ‘partnerschap tegen Rusland’. ²⁴⁰	Negatief	2
09/2009	Een rapport dat is uitgevoerd in opdracht van de Europese Unie over de oorlog in Georgië concludeert dat niet Rusland maar Georgië de oorlog is begonnen. ²⁴¹	Positief	1
09/2009	Het rapport concludeert tegelijkertijd wel dat de reactie van Rusland op het Georgische geweld buitenproportioneel was. ²⁴²	Negatief	1
11/2009	<i>EU-Rusland top in Stockholm, Zweden:</i> Rusland en de EU spreken af onderhandelingen te starten om te komen tot een kaderovereenkomst betreffende gezamenlijk optreden in crisis management operaties. ²⁴³	Positief	3
11/2009	<i>EU-Rusland top in Stockholm, Zweden:</i> Premier Reinfeldt spreekt namens EU-voorzitter Zweden andermaal zijn zorg uit over de aanhoudend slechte mensenrechtensituatie in Rusland. ²⁴⁴	Negatief	2

²³⁹ <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4271011,00.html>.

²⁴⁰ <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/archief/article/detail/332989/2009/05/23/Medvedev-geeft-EU-waarschuwing.dhtml>.

²⁴¹ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1296352.ece/EU-rapport_Georgie_begon_oorlog

²⁴² http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1296352.ece/EU-rapport_Georgie_begon_oorlog

²⁴³ http://www.delrus.ec.europa.eu/en/p_676.htm

²⁴⁴ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8365589.stm>

02/2010	Rusland ratificeert protocol 14 van de <i>European Convention on Human Rights</i> . Dit vergroot de macht van het Europese Hof voor de rechten van de mens, ook binnen Rusland. ²⁴⁵	Positief	3
06/2010	<i>EU-Rusland top in Rostov-on-Don, Rusland</i> : De toon tijdens de ontmoeting is zeer vriendelijk. Zowel de EU als Rusland benadrukken het belang van een stabiele relatie tussen beide partijen. ²⁴⁶	Positief	1
06/2010	<i>EU-Rusland top in Rostov-on-Don, Rusland</i> : Er wordt een verdrag ondertekend ter bescherming van geheime informatie die wordt uitgewisseld tussen de EU en Rusland. Dit verdrag stimuleert de samenwerking, bijvoorbeeld op het gebied van crisismanagement. ²⁴⁷	Positief	3
07/2010	President Medvedev dringt bij de EU aan op een afschaffing van de visumplicht voor het reizen tussen de EU en Rusland. Maar vanwege geweld in de onrustige Russische Kaukasus en de zwakke grenzen met voormalige Sovjetrepublieken wil de EU hier nog niet op in gaan. ²⁴⁸	Negatief	1

²⁴⁵ <http://www.eu-russiacentre.org/our-publications/column/ratification-protocol-14-convention-human-rights-forced-measure-decision-reform-european-court-human-rights.html>.

²⁴⁶ <http://www.russianmission.eu/en/press-conference-following-russia-eu-summit>

²⁴⁷ Council of the European Union, Agreement between the government of the Russian Federation and the European Union on the protection of classified information, signed 1 June 2010, in Rostov-on-Don, Russia.

²⁴⁸ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1402643.ece/Rusland_wil_van_visumplicht_met_EU_af

Casus 3 – Economische gebeurtenissen na de inwerkingtreding van het Oostelijk Partnerschap in mei 2009

Datum	Gebeurtenis	Positief/negatief	Weging
05/2009	<i>EU-Rusland top in Khabarovsk</i> : De leiders van de EU en Rusland worden het niet eens over maatregelen om onderbrekingen in energieleveranties zoals in 2006 en 2009 in de toekomst te voorkomen. ²⁴⁹	Negatief	3
11/2009	Premier Poetin waarschuwt de EU dat Oekraïne weer te kampen heeft met betalingsmoeilijkheden en dat daarom een nieuwe gasstop dreigt. Over de EU zegt hij: 'Laat ze een miljardje schuiven.' ²⁵⁰	Negatief	2
06/2010	<i>EU-Rusland top in Rostov-on-Don, Rusland</i> : Totstandkoming van het verdrag Partnerschap voor modernisering. Het verdrag heeft tot doel om middels een intensivering van de economische bilaterale betrekkingen groei en innovatie binnen de EU en Rusland te bewerkstelligen. ²⁵¹	Positief	3
06/2010	Energiecrisis tussen Wit-Rusland en Rusland. EU-Commissaris Günther Öttinger reageert fel en spreekt van een 'aanval op de gehele Unie'. Hij stelt dat de EU niet de dupe mag worden van een conflict tussen de twee staten. ²⁵²	Negatief	2

²⁴⁹ http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1202856.ece/EU_geen_gasakkoord_op_top_Moskou

²⁵⁰ http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article1311262.ece/Poetin_nieuwe_gasstop_dreigt

²⁵¹ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=PRES/10/154&type=HTML>

²⁵² http://www.volkskrant.nl/economie/article1393835.ece/Wit-Rusland_krijgt_weer_Russisch_gas

8. Literatuurlijst

Gedrukte bronnen

Adamkus, V. President van Litouwen, speech voor de London School of Economics and Political Science: Completing Europe: Integration with Neighbours and Engagement with Russia, gehouden op 14 February 2008.

Aggestam, L. 'The world in our mind: normative power in a multi-power Europe', in: A. Gerrits, Clingendael European Paper, Normative Power Europe: a discussion (Den Haag 2009) 25-36.

Antonenko, O. en Katryn Pinnick, 'The enlarged EU and Russia: from converging interests to common agenda' in: Idem, Russia and the European Union (New York: Routledge 2005).

Camp, S. van, 'Impact van de EU-uitbreiding op de buitenlandse en veiligheidsrelaties tussen de Europese Unie en Rusland', Veiligheid en strategie 92 (2006) 1-32.

European Security Strategy: 'a secure Europe in a better world', door de Raad van de Europese Unie. Raad van de Europese Unie (June 2003).

Facon, I. 'The West and post-Putin Russia: does Russia "leave the West"?', Note de la FRS 10 (2008) 1-12.

Ferrero-Waldner, B. European Commissioner for External Relations and European Neighbourhood Policy, Speech/08/175, The European Union and Russia – future prospects, Salzburg Global Seminar – Russia: the 2020 Perspective, gehouden op, 6 April 2008 Salzburg.

Gezamenlijke strategie van de Europese Unie ten aanzien van Rusland van 4 juni 1999 door de Europese Raad. Europese Unie (Brussel 1999).

Gezamenlijk verklaring van de top betreffende het oostelijk partnerschap door de Raad van de Europese Unie op 7 mei 2009. De Europese Unie (Praag 2009).

Gomart, T. 'EU-Russia relations: Towards a way out of depression', Center for Strategic & International Studies (2008).

Gower, J. en Graham Timmins, 'Russia and Europe: what kind of partnership?', in: J. Gower en G. Timmins ed., Russia and Europe in the twenty-first century: an uneasy alliance (London: Anthem Press 2005) xi-xxvi.

Gower, J. 'European Union–Russia relations at the end of the Putin presidency, Journal of Contemporary European Studies 2 (2008) 161-167.

Gower, J. 'The EU's policy on Russia: rhetoric or reality?', in: J. Gower en G. Timmins ed., Russia and Europe in the twenty-first century: An uneasy alliance (London: Anthem Press 2005) 112-131.

Haas, M. de, 'External security cooperation: friends or foes?' in: A. Gerrits ed., Clingendael European Papers, The European Union and Russia: perception and interest in the shaping of relations (Den Haag 2008) 15-36.

- Haas, M. de, 'Geen 'business as usual' meer na de Russisch-Georgische oorlog', Internationale Spectator 9 (2008) 490.
- Haas, M. de, 'Russian security policy and cooperation with the West', Real Instituto Elcano (2010) 1-6.
- Hadfield, A. 'EU–Russia energy relations: aggregation and aggravation', Journal of Contemporary European Studies 2 (2008) 231-247.
- Haukkala, H. The EU-Russia strategic partnership: the limits of post-sovereignty in international matters (New York: Routledge 2010).
- Howorth, J. Security and defence policy in the European Union (Basingstoke: Palgrave Macmillan 2007).
- Hughes, J. 'EU relations with Russia: partnership or asymmetric interdependency?' in: Casarini ed., The EU's foreign policy in an evolving international system: the road to convergence 1-17.
- Hyde-Price, A. 'Normative' power Europe: a realist critique', Journal of European Public Policy 13 (2006), 217–234.
- Jansen, M. 'Zachte handen versus grote-mogendhedenambities: Rusland en de Europese Unie', Internationale Spectator 5 (2006) 239-243.
- Joint Statement on EU enlargement and EU-Russia Relations door de Europese Commissie. Door de Europese Commissie (Brussel 2004).
- Jong, J. de, 'The energy story: a key common Interest', in: A. Gerrits ed., Clingendael European Papers, The European Union and Russia: perception and interest in the shaping of relations (Den Haag 2008) 37-64.
- Kagan, R. 'The end of the end of history', The New Republic 7 (2008) 40-47.
- Kagan, R. The return of history and the end of dreams (Londen: Atlantic Books 2008).
- Kömen, J. 'EU Russia relations: where are we now?', Europower (2009) 1-11.
- Leonard, M. en Nicu Popescu, 'A five-point strategy for EU–Russia relations', Europe's world 8 (2008) 20-23.
- Leonard, M. en Nicu Popescu, 'A power audit of EU-Russia relations', ECFR 02 (2007).
- Linden, C. van der, en Geert Greving, 'Turbulentie in de pijpleiding: gasconflict Rusland-Oekraïne en Russisch-Europese gasleveranties', Internationale Spectator 4 (2006) 189-192.
- Lucas, E. The New Cold War: Putin's Russia and the threat to the West (New York: Palgrave Macmillan 2008).
- Lynch, D. 'Russia's strategic partnership with Europe', The Washington Quarterly 2 (2004) 99-118.
- Lukyanov, F. 'EU-Russia: The partnership that went astray', Europe-Asia Studies 60 (2008) 1107-1119.

- Moshes, A. 'EU-Russia relations: unfortunate continuity', European issues 129 (2009) 1-8.
- Nash, M.L. "The boldest outreach: the Eastern Partnership initiative of the European Union," Contemporary Review 1694 (2009) 306-311.
- Paris Conference Report on EU Russia Relations georganiseerd door het EU-Russia Centre (November 2007).
- Persbericht van de Raad van de Europese Unie over de EU-Rusland top in Den Haag op 25 april 2004. Raad van de Europese Unie (2004).
- Peters, K. en Jan Rood, 'Het oostelijk partnerschap: nieuwe stuwkracht in de 'Ostpolitik' van de EU', Internationale Spectator 12 (2009) 636-640.
- Rapport van de Adviesraad Internationale Vraagstukken, de Samenwerking tussen de EU en Rusland: een zaak van wederzijds belang. Departement van Buitenlandse zaken (Den Haag 2008).
- Rapport van de Adviesraad Internationale Vraagstukken, Nederland in de Veranderende EU, NAVO en VN door leden Adviesraad Internationale Vraagstukken. Departement van Buitenlandse Zaken (Den Haag 2005).
- Report for Congress, Russia-Georgia conflict in South Ossetia: context and implications for U.S. interests, door Jim Nichol. Congressional Research Service (Washington 2008).
- Robinson, N. 'The normalization of Russian politics and Europe', in: J. Gower en G. Timmins ed., Russia and Europe in the twenty-first century: An uneasy alliance (London: Anthem Press 2005) 23-40.
- Romaniuk S.N., 'Rethinking EU-Russian Relations: 'modern' cooperation or 'post-modern' partnership?', Central European Journal of International and Security Studies 3 (2009) 70-85.
- Romanova, T. 'Normative power Europe: a Russian view', in: A. Gerrits ed. Clingendael European Paper, normative power Europe in a changing world: a discussion (Den Haag 2009) 51-66.
- Sakwa, R. Russia: Putin's choice (Londen: Routledge 2004).
- Sakwa, R. 'Vladimir Putin and Russian foreign policy towards the West', in: J. Gower en G. Timmins ed., Russia and Europe in the twenty-first century: an uneasy alliance (London: Anthem Press 2005) 1-22.
- Schmidt Feldmann, A. 'All for one? EU member states and the Union's common policy towards the Russian Federation', Journal of Contemporary European Studies 2 (2008) 169-187.
- Stern, J. "The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006", Oxford Institute for Energy Studies (2006) 1-17.
- Toal, G. 'Russia's Kosovo: a critical geopolitics of the August war over South-Ossetia', Eurasian Geography and Economics 1 (2009) 1-37.
- Timmins, G. 'Bilateral relations in the Russia-EU relationship: the British view', in: H. Smith ed. Two-levels of cooperation: Russia, the EU, Great Britain and Finland 49-65.
- Tönjes, C. en Wilbur Perlot, 'Wie is afhankelijk van wie? de betrekkelijke kwetsbaarheid van de EU-gasmarkt', Internationale Spectator 4 (2006) 184-188.

Verdrag tussen de regering van de Russisch Federatie en de Europese Unie inzake de bescherming van vertrouwelijke informatie, getekend op 1 juni 2010 in Rostov-on-Don. Raad van de Europese Unie (2010).

Vraaggesprek met Prof.dr. Jan Rood, Head Strategic Research van Instituut Clingendael, gehouden op 31-03-2010, interviewcollectie van de auteur.

Watanabe, L. 'The ESDP: between estrangement and a new partnership in transatlantic security relations', Journal of Contemporary European Studies 1 (2005) 5-20.

Whitman, R.G. en Stephan Wolff, 'The EU as a conflict manager: the case of Georgia and its implications', International Affairs 1 (2010) 87-107.

Digitale bronnen:

Albright, M. ed., 'Kosovo must be independent', New York Times (2007)
<http://www.nytimes.com/2007/06/15/opinion/15iht-edkosov.1.6153178.html>.

BBC News, 'EU-Russia relations 'at low ebb'',
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6574615.stm>.

De Volkskrant, 'Brussel: nog steeds geen gas, ondanks akkoord',
http://www.volkskrant.nl/economie/article1134248.ece/Brussel_nog_steeds_geen_gas,_ondanks_akkoord.

De Volkskrant, 'Brussel zet ruziemakers onder druk',
http://www.volkskrant.nl/economie/article1117953.ece/Brussel_zet_ruziemakers_onder_druk.

De Volkskrant, 'EU: betere relatie met Moskou',
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/article/detail/907956/2008/03/29/EU-betere-relatie-met-Moskou.dhtml>.

De Volkskrant, 'EU bezorgd over Russische steunpunten Georgië',
http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1144293.ece/EU_bezorgd_over_Russische_steunpunten_Georgie.

De Volkskrant, 'EU en Japan boos over Russisch besluit',
http://www.volkskrant.nl/economie/article350597.ece/EU_en_Japan_boos_over_Russisch_besluit.

De Volkskrant, 'EU: geen gasakkoord op top Moskou',
http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1202856.ece/EU_geen_gasakkoord_op_top_Moskou.

De Volkskrant, 'EU ontstemd over Russische importstop vlees',
http://www.volkskrant.nl/economie/article1034694.ece/EU_ontstemd_over_Russische_importstop_vlees.

De Volkskrant, 'EU-rapport: Georgië begon oorlog',
http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1296352.ece/EU-rapport_Georgie_begon_oorlog.

De Volkskrant, 'EU: Russische oliestop niet aanvaardbaar',
http://www.volkskrant.nl/buitenland/article386046.ece/EU_Russische_oliestop_niet_aanvaardbaar.

De Volkskrant, 'EU vreest dat Oekraïne volgende slachtoffer wordt van Rusland',
http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1060858.ece/EU_vreest_dat_Oekraiuml_ne_volgende_slachtoffer_wordt_van_Rusland.

De Volkskrant, 'Europa voelt gasconflict Rusland en Oekraïne',
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2680/Economie/article/detail/307622/2009/01/02/Europa-voelt-gasconflict-Rusland-en-Oekraiuml-ne.dhtml>.

De Volkskrant, 'Europa wil lering trekken uit gasconflict',
http://www.volkskrant.nl/economie/article151979.ece/Europa_wil_lering_trekken_uit_gasconflict.

De Volkskrant, 'Gasruzie dreigt Europa in de kou te zetten',
http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article1131656.ece/Gasruzie_dreigt_Europa_in_de_kou_te_zetten.

De Volkskrant, 'Litouwen frustreert overleg EU-Rusland',
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/927261/2008/04/29/Litouwen-frustreert-overleg-EU-Rusland.dhtml>.

De Volkskrant, 'Medvedev geeft EU waarschuwing',
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/archief/article/detail/332989/2009/05/23/Medvedev-geeft-EU-waarschuwing.dhtml>.

De Volkskrant, 'Moskou zal Russische boycot van Pools vlees beëindigen',
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/874715/2007/12/20/Moskou-zal-Russische-boycot-van-Pools-vlees-beeindigen.dhtml>.

De Volkskrant, 'Nieuw akkoord EU-Rusland over Georgië',
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/article/detail/930142/2008/09/09/Nieuw-akkoord-EU-Rusland-over-Georgie.dhtml>.

De Volkskrant, 'Ophef over felicitaties Sarko aan Poetin',
http://www.volkskrant.nl/archief_gratis/article598498.ece/Ophef_over_felicitaties_Sarko_aan_Poetin.

De Volkskrant, 'Oplossing gasconflict dichterbij',
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/308356/2009/01/08/Oplissing-gasconflict-dichterbij.dhtml>.

De Volkskrant, 'Poetin laat fijntjes weten hoe cruciaal de Russische energie is voor Europa',
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/647791/2005/10/08/Poetin-laat-fijntjes-weten-hoe-cruciaal-de-Russische-energie-is-voor-Europa.dhtml>.

De Volkskrant, 'Poetin: nieuwe gasstop dreigt',
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2680/Economie/article/detail/366260/2009/11/03/Poetin-nieuwe-gasstop-dreigt.dhtml>.

De Volkskrant, 'Rusland dreigt met geweld om Kosovo',
http://www.volkskrant.nl/buitenland/article506781.ece/Rusland_dreigt_met_geweld_om_Kosovo.

De Volkskrant, 'Rusland en EU komen 'wapenstilstand' overeen',
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/917035/2008/11/14/Rusland-en-EU-komen-lsquo-wapenstilstand-rsquo-overeen.dhtml>.

De Volkskrant, 'Rusland helpt mee met grensbewaking',
http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1192617.ece/Rusland_helpt_mee_met_grensbewaking.

De Volkskrant, 'Westen en Rusland op Ramkoers over Kosovo',
http://www.volkskrant.nl/buitenland/article422001.ece/Westen_en_Rusland_op_ramkoers_ove_r_Kosovo.

De Volkskrant, 'Woordenstrijd Barroso en Poetin',
http://www.volkskrant.nl/buitenland/article1144928.ece/Woordenstrijd_Barroso_en_Poetin.

Delegation of the European Union to Russia, 'Political framework',
http://ec.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/political_relations/political_framework/index_en.htm.

Delegation of the European Union to Russia, 'Visa and Readmission',
http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/fields_cooperation/visas_readmission/index_en.htm.

Deutsche Welle, 'EU-Russia summit reveals differences rather than agreements',
<http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4271011,00.html>.

DG Trade, 'EU bilateral trade and trade in the world',
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf, geraadpleegd op 05/04/11.

Euroeast, 'EU and Russia take stock of relations at Stockholm summit', http://www.enpi-info.eu/maineast.php?id=20105&id_type=1.

Europa, de geschiedenis van de EU, '2004',
http://europa.eu/abc/history/2000_today/2004/index_nl.htm.

Europa, press releases, 'European Union and Russia sign trade agreement on steel products',
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1618&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.

Europa, press releases, 'Joint Statement on the Partnership for Modernisation',
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=PRES/10/154&type=HTML>.

Europa, samenvatting van de EU wetgeving, 'Doorreis van Kaliningrad naar continental Rusland: voorstellen en maatregelen',
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114556_nl.htm.

Finland's EU Presidency, 'Summit deepens cooperation between the EU and Russia',
http://ue2006.fi/CALENDAR/VKO47/EN_GB/1159261767620/INDEXF1C5.HTM?calYear=2006&calMonth=10.

Gazet van Antwerpen, 'Poetin ondertekent decreet voor opschorting CFE-verdrag'
<http://www.gva.be/archief/guid/poetin-ondertekent-decreet-voor-opschorting-cfe-verdrag.aspx?artikel=d65d238e-99c1-45e8-a039-4ef25eb0bbf3>.

Germany 2007 – Presidency of the European Union, 'Press releases',
http://www.eu2007.de/en/News/Press_Releases/May/0518AASamara.html.

International Crisis Group, 'Kosovo conflict history', <http://www.crisisgroup.org/en/key-issues/research-resources/conflict-histories/kosovo.aspx>.

International Crisis Group, 'Kosovo's fragile transition',
<http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/196-kosovos-fragile-transition.aspx>.

Kagan, R. 'Putin makes his move', New York Times, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/08/10/AR2008081001871.html>.

Norway: the permanent mission to the Council of Europe, 'Ratification of protocol no. 14 by the Russian Federation', <http://www.norway-coe.org/Ratification-of-protocol-No-14-by-the-Russian-Federation/>.

NOS, 'EU-Rusland-top mislukt', <http://nos.nl/artikel/59218-euruslandtop-mislukt.html>.

NRC Handelsblad, 'Europese defensie is een triomf van improvisatie',
http://vorige.nrc.nl/europa/article1987834.ece/Strijdmacht_EU_werkt_voor_geen_meter.

Slovenian Presidency of the EU 2008, 'Press releases: EU-Russia Summit: the start of a new age',
http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/Press_Releases/June/2706KPV_EU_Rusija_1.html?

Statistics Belgium, 'Relaties met Rusland',
http://statbel.fgov.be/nl/consument/Energie/Politique_energetique/Contexte_europeen/Extern_Europees_energiebeleid/Relaties_met_Rusland/index.jsp.

Synthèses de législation, 'Glossary', http://europa.eu/scadplus/glossary/eu_pillars_nl.htm.

UE2008.fr, 'Main results of the EU-Russia Summit',
http://www.eu2008.fr/PFUE/lang/en/accueil/PFUE-11_2008/PFUE-14.11.2008/CR_Sommet_UE_Russie.html.

Video van de NOS, MEDVEDEV: NIET BANG VOOR 'NIEUWE KOUDE OORLOG',
<http://nos.nl/video/6038-medvedev-niet-bang-voor-nieuwe-koude-oorlog.html>.

